

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนักเรียนชั้นมัธยม: ศึกษากรณีโรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม จังหวัดปทุมธานี” ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ได้ศึกษาและนำแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษา โดยมีลำดับเนื้อหาเป็นสาระสำคัญดังนี้

- ๒.๑ หลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
- ๒.๒ ทศนะความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทย
- ๒.๓ จิตวิทยาวัยรุ่น
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ หลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา

ศรัทธา คือ ความเชื่อ^๗ เป็นสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดของมนุษย์ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออก ศรัทธาหรือความเชื่อจะเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่างๆ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ดังนั้น ศรัทธาหรือความเชื่อ จึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล และสังคม พระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่ให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน แต่เป็นศรัทธาที่มีเหตุผล (Belief) ที่ผู้ศรัทธาสามารถนำไปสู่การพัฒนาปัญญาได้ กรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญหลักธรรมหนึ่งทางพระพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่มาจากศรัทธาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงความคิดที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม อันนำไปสู่การกำหนดค่านิยมและวิถีชีวิตของคนในสังคม

๒.๑.๑ ความหมายของกรรม

“กรรม” แปลว่า การกระทำ มีความหมายกลางๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่า อकुศลกรรม แต่ในความรู้สึกรู้สึกของคนไทยคำว่ากรรมมักหมายถึง การกระทำไม่ดี และผลของการกระทำไม่ดีพระพุทธเจ้าได้ตรัสความหมายของกรรมไว้ในนิพเพธิกสูตร ว่า

^๗ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙๐.

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ”^๘

พระพุทธพจน์นี้ นักปราชญ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้อธิบายความหมายของกรรมเพิ่มเติมไว้ดังนี้

พระญาณติโลกะ (Nyanatiloka) อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่มีพื้นฐานมาจากกุศลกับอกุศล ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด หรือเจตนาเป็นตัวกำหนดที่ไป เจตนาของกรรม คือ การแสดงออกของการกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศลมีกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กรรมทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่ตัวกำหนดโชคชะตาหรือสังคมของมนุษย์ แต่เป็นเรื่องของการกระทำ ซึ่งทางตะวันตกมีความเข้าใจว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนด^๙

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม^{๑๐}

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) อธิบายว่า กรรม แปลว่า การกระทำ กรรมนี้เป็นคำกลาง ๆ ถ้าหากว่าเป็นการกระทำดี ท่านเรียกว่า กุศลกรรม ถ้าหากว่าเป็นการกระทำชั่วท่านเรียกว่า อกุศลกรรม^{๑๑}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายว่า กรรม แปลว่า การกระทำ การกระทำที่แสดงออกทางกาย เรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจาเรียกว่า วจีกรรม ลำพังความคิดเรียกว่า มโนกรรม กรรมที่จะมีผลหรือวิบากต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนาเป็นตัวนำเสมอ

แสง จันทรงาม อธิบายว่า กรรม แปลว่า การกระทำ (action) ที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ (volition) อันมีกิเลสเป็นแรงผลักดัน ฉะนั้น กรรมที่สมบูรณ์จะต้องมีตัวประกอบกรรม ๓ เสมอ คือ มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น มีความตั้งใจหรือเจตนา มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหว^{๑๒}

บรรจบ บรรณรุจิ อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกได้เป็น ๓ ทาง คือ กายกรรม (การกระทำทางกาย) วจีกรรม (การกระทำทางวาจา-พูด) และมโนกรรม (การกระทำทางใจ – ความคิด) กรรมทั้ง ๓ มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว^{๑๓}

^๘ อัง. ฉก. (ไทย) ๒๒ / ๖๓ / ๕๗๗.

^๙ Nyanatiloka, Bhddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines, (Kandy: Buddhist Publication Society, 1980) , P. 92.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๗.

^{๑๑} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) , **กฎแห่งกรรม**, หน้า ๒.

^{๑๒} แสง จันทรงาม, **พุทธศาสนวิทยา**, หน้า ๑๑๒.

^{๑๓} บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปบาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์ ,๒๕๓๘), หน้า ๗๖.

ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) และพระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ตลอดจนนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของกรรมดังกล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออกทางกาย วาจา ใจ มีทั้งกรรมดี กรรมชั่วและส่งผลต่อผู้กระทำ

๒.๑.๒ ความหมายความเชื่อเรื่องกรรม

“ความเชื่อเรื่องกรรม” มาจากภาษาบาลี คือ “กัมมสัทธา” ได้มีนักปราชญ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน ได้อธิบายและให้แนวความคิดไว้ดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่อ่อนนอนหรือนอนคอยโชค^{๑๔}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) กล่าวว่าไว้ว่า กัมมสัทธา เชื่อกรรม คือ เชื่อว่ากรรมดีมีจริง กรรมชั่วมีจริง ไม่เชื่ออำนาจพระเจ้า ไม่เชื่ออำนาจดวงดาว ไม่เชื่ออำนาจสิ่งภายนอกว่า จะมาดลบันดาลให้ชีวิตของตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่เชื่อว่าสิ่งที่มาดลบันดาลชีวิตของตนมากที่สุดคือกรรม^{๑๕}

พระราชสุทธินาถมณฑล (เจริญ ฐิตธมฺโม) กล่าวว่าไว้ว่า กัมมสัทธา เชื่อในเรื่องกรรมเชื่อว่ากรรมมีจริง หลักกรรมที่เราทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีจริง^{๑๖}

อวย เกตุสิงห์ กล่าวว่าไว้ว่า พระพุทธศาสนาสอนว่า คนเรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย หากทำกรรมใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตามย่อมต้องรับผลของกรรมนั้น^{๑๗}

แสง จันทร์งาม กล่าวว่าไว้ว่า ชาวพุทธเชื่อในหลักปฏิกาย่อยต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ เชื่อว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หลักนี้สืบเนื่องมาจากหลักของกรรมนั่นเอง แต่อย่าให้ซัดลงไปว่า กรรมดีก่อให้เกิดผลดี กรรมชั่วก่อให้เกิดผลชั่ว^{๑๘}

^{๑๔} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๔.

^{๑๕} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) หน้า ๑๔๐.

^{๑๖} พระราชสุทธินาถมณฑล (เจริญ ฐิตธมฺโม), กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ, เล่ม ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์ , ๒๕๓๙), หน้า ๒๖๔.

^{๑๗} อ่างในวศิน อินทสระ, สวรรค์ นรก บุญ บาปในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: เมื่อดทราย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

^{๑๘} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: วีระการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๘๘.

บรรจบ บรรณรุจิ กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรม เป็นคำแปลของกัมมัสสาธาปรากฏมียอยู่ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ความดีความชั่วมีจริง ผลของกรรมดีกรรมชั่วมีจริง^{๑๙}

ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) และราชสุทธินุญามมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) ตลอดจนนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้แสดงทัศนะความเชื่อเรื่องกรรมไว้ดังที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า กัมมัสสาธา หรือความเชื่อเรื่องกรรม คือ เชื่อว่า การกระทำทั้งดีและชั่ว ผู้กระทำความดีเป็นผู้รับผล และการกระทำสิ่งใดจะสำเร็จก็ด้วยกรรมของตน มิใช่ด้วยอำนาจของสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น

๒.๑.๓ สาเหตุแห่งการเกิดกรรม

พระพุทธศาสนาได้สอนไว้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น เพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่า ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆ โดยปราศจากเหตุปัจจัย ดังนั้น กรรมจึงมีสาเหตุแห่งการเกิดเช่นเดียวกัน

ในนิพเพธิกสูตร พระพุทธเจ้า ตรัสถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า “ผัสสะ^{๒๐} เป็นเหตุเกิดแห่งกรรม”^{๒๑} และในนิทานสูตร พระพุทธองค์ตรัสถึงเหตุเกิดแห่งกรรม ซึ่งสรุปเหตุเกิดกรรมชั่ว คือ โลภะ โทสะ โมหะ เหตุที่เกิดกรรมดี คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ^{๒๒}

จากพระพุดธดำรัสนี้ ได้เป็นพื้นฐานที่ให้มีการนำมาศึกษาและอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น ๓ วัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก หลักปฏิจจสมุปบาทแสดงถึงกระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรมทั้งหมด ตั้งแต่ต้นแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม จนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า เมื่อมีกิเลสอันได้แก่ โลภ โกรธ หลง ก็เป็นเหตุให้คนหรือสัตว์โลกต้องสร้างกรรม เป็นกรรมดีบ้าง เป็นกรรมชั่วบ้าง^{๒๓}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กิเลสเกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมตรงที่ว่า กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรมไม่ดี คือ อกุศลกรรม ส่วนคุณธรรมเป็นเหตุให้ทำกรรมดีคือ กุศลกรรม^{๒๔}

^{๑๙} สัมภาษณ์ บรรจบ บรรณรุจิ, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐} ผัสสะ หรือ สัมผัส หมายถึง อาการที่จิต หรือวิญญาณถูกต้องหรือกระทบอารมณ์ คือสิ่งเร้าต่างๆ แล้วสำเร็จเป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สีกลิ่นร้อน และความนึกคิด เป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉยๆ (บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท, หน้า ๕๓-๕๔).

^{๒๑} อภ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๒๒} อภ. ติก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๖. , อภ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๔๙๐.

^{๒๓} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กุฏแห่งกรรม, หน้า ๑๒๗.

^{๒๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, หน้า ๔๑.

แสง จันทร์งาม กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กิเลสที่มีอยู่ประจำใจตลอดเวลา คือ อวิชชา กิเลสอื่นๆ ในเวลาจิตใจปกติ อาจกล่าวได้ว่าไม่มี หรือยังไม่เกิดขึ้น ต่อเมื่อมีสิ่งเร้าใจถึง เกิดขึ้น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดกิเลสก็คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่ผ่านเข้ามาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นเอง ถ้าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี น่าใคร่ น่าพอใจ กิเลสฝ่ายสร้างสรรค์ก็เกิดขึ้น ถ้าสิ่งเร้าไม่ดี ไม่น่าพอใจ กิเลสฝ่ายทำลายจะเกิดขึ้น การที่คนหลงพอใจและไม่พอใจต่อสิ่งเร้า ก็เพราะ กิเลสประเภทสนับสนุนนั่นเอง กิเลสทุกประเภทเมื่อเกิดขึ้น จะทำให้ใจกระเพื่อม ทำให้จิตใจมี พลังงานส่วนเกินขึ้น ฉะนั้น กิเลสจึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดกรรม^{๒๕}

บรรจบ บรรณรุจิ กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า มนุษย์แต่ละคนต้องตกอยู่ใน วงจรแห่งวัฏฏะ ๓ คือ กิเลส กรรม วิบาก หมายความว่า มนุษย์ทุกคนมีกิเลส เมื่อมีกิเลสการกระทำ ของคนมีกิเลสทั้งดีและชั่วจัดเป็นกรรม และเมื่อทำกรรมก็ย่อมต้องมีวิบาก คือ ผลของกรรมนั้นด้วย เสมอตามที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานั้นได้ อธิบายสาเหตุการเกิดกรรม สรุปได้ว่า จิตของคนเรามีอวิชชาเป็นกิเลสพื้นฐานเนื่องติดตัวมาแต่ เกิด เมื่อจิตถูกสิ่งเร้ากระทบทำให้กิเลสฟุ้งขึ้นมาปรุงแต่งจิตให้เกิดการรับรู้^{๒๖} ต่อสิ่งเร้านั้น โดยเริ่มจาก มโนกรรม แล้วทำกรรมต่อทางกายและใจ กิเลสที่ฟุ้งขึ้นมาหากเป็นโลภะ โทสะ โมหะ ก็จะเป็นสาเหตุ ให้เกิดอกุศลกรรม (กรรมชั่ว) หากเป็น อโลภะ อโทสะ อโมหะ ก็จะเป็นสาเหตุให้ทำกุศลกรรม (กรรม ดี) ผัสสะเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดกรรม เมื่อทำกรรมไม่ว่าชั่วหรือดี ย่อมมีผล คือ วิบาก เมื่อรับผลเกิด ความรู้สึกนึกคิดชอบไม่ชอบต่อผลนั้นตามแรงผลักดันของกิเลสแล้วลงมือกระทำกรรมต่อ ได้รับผล ของกรรม (วิบาก) ทำให้เห็นได้ว่า ชีวิตของคนเราวนเวียนอยู่กับการ คิด ทำ รับผล^{๒๗} หรือ วัฏฏะ ๓ อันหมายถึง กิเลส กรรม วิบาก ตลอดเวลา

๒.๑.๔ ทางแห่งการทำความกรรม

ทางหรือทวารแห่งการทำความกรรม หรือสิ่งทำให้เกิดกรรม มีอยู่ ๓ อย่าง คือ

- ๑) กายกรรม การกระทำทางกาย
- ๒) วจีกรรม การกระทำทางวาจา
- ๓) มโนกรรม การกระทำทางใจ^{๒๘}

ทางแห่งการทำความกรรม ของบุคคลมี ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ขณะที่ บุคคลดำเนินชีวิตประจำวันได้ทำความกรรมทางใจตลอดเวลา

^{๒๕} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, หน้า ๑๑๒.

^{๒๖} บรรจบ บรรณรุจิ, การกระทำของคนจัดเป็นกรรมในขณะคิด ด้วยมีกิเลสประกอบอยู่, ปฏิจสงมฺพ บาท, หน้า ๒๙.

^{๒๗} ว. วชิรเมธี, DNA ทางวิญญาณ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เนชั่น มัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๕), หน้า ๓๗.

^{๒๘} “ตปัสสี เราบัญญัติในการทำชั่ว ในการประพฤติชั่วไว้ ๓ ประการคือ (๑) กายกรรม (๒) วจีกรรม (๓) มโนกรรม ... ตปัสสี กายกรรมก็อย่างหนึ่ง วจีกรรมก็อย่างหนึ่ง มโนกรรมก็อย่างหนึ่ง ...”ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖/ ๕๕

๒.๑.๕ เกณฑ์การตัดสินกรรมดีกรรมชั่ว

การกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมหรือไม่นั้น พระพุทธศาสนาให้ถือหลักของเจตนาเป็นหลัก ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนการกระทำใดจัดเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วนั้น^{๒๙} พระพุทธเจ้าทรงให้ เกณฑ์การตัดสินไว้ดังต่อไปนี้

๑) พิจารณาตามสาเหตุการเกิดกรรม สรุปได้ว่า การกระทำที่มีเจตนามาจาก โสกะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกรรมดี การกระทำที่มีเจตนามาจาก โลกะ โทสะ โมหะ จัดเป็นกรรมชั่ว^{๓๐}

๒) พิจารณาตามผลของการกระทำว่า การกระทำที่ “บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง อิ่มเอิบ ดีใจ เสวยผลกรรมอยู่กรรมนั้นชื่อว่า กรรมดี”^{๓๑} ส่วนการกระทำที่ “บุคคลกระทำกรรมแล้ว ย่อมเดือดร้อนใจในภายหลัง ร้องไห้ตานองหน้าเสวยผลกรรมอยู่ กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมไม่ดี”^{๓๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้หลักเกณฑ์ร่วมเพื่อประกอบเกณฑ์การตัดสินกรรมดี กรรมชั่ว ไว้ดังต่อไปนี้

๑. ไข่มโนกรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

๒. พิจารณา ความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิตีเดียหรือไม่ว่า

๓. พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น

ก) เป็นการเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

ข) เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น^{๓๓}

สุนทร ธีร์ ธีร์ อธิบายไว้ว่า กรรมดี กรรมชั่ว นอกจากจะกำหนดด้วยเจตนาในการกระทำแล้ว ยังกำหนดด้วยผลที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย ในบางกรณีกำหนดด้วยผลที่เกิดขึ้นแก่ตนเองเพียงอย่างเดียว แต่ในบางกรณีกำหนดด้วยผลที่เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น^{๓๔}

^{๒๙} ความดี เรียกว่า “กุศลกรรม” บ้าง “สุจริตกรรม” บ้าง “บุญ” บ้าง ไทยแปลว่า “ทำความดี” กรรมชั่ว เรียกว่า “อกุศลกรรม” บ้าง “ทุจริต” บ้าง “บาป” บ้าง ไทยแปลว่า “ทำความชั่ว” (บรรจบ บรรณรุจิ) “เอกสารประกอบการสอนวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ๑,” กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕ (อัคราณา), หน้า ๑๒๖.

^{๓๐} อัง. ดิก. (ไทย) ๒๐/๑๑๒/๓๕๓ - ๓๕๔., อัง. ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๔๙๐.

^{๓๑} พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๖๘/๔๘.

^{๓๒} อ้างแล้ว.

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๘๑..

^{๓๔} สุนทร ธีร์ ธีร์, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) และอาจารย์สุนทร ฌ รั้งสี ได้อธิบายเกณฑ์การตัดสินกรรมดี กรรมชั่วไว้นั้น สรุปได้ว่า การกระทำที่จัดเป็นกรรมดี กรรมชั่วนั้น พิจารณาจากเจตนาที่กระทำ และผลของการกระทำที่มีผลกระทบต่อตนเอง หรือทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

๒.๑.๖ ความสำคัญของกรรม

หลักกรรมมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม ดังที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคุณค่าทางจริยธรรมของหลักกรรมมี ดังนี้

๑. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัยไม่เชื่อสิ่งมโน ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

๒. ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึงความสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำจึงต้องพึ่งตน และทำความเพียรพยายามไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการ อ้อนวอน เช่น สรวงต่อปัจจัยภายนอก

๓. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ก็จะงดเว้นจากกรรมชั่วและรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการทำความดีต่อเขา

๔. ให้ถือว่า บุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไปโดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่า เทวดา และพรหมได้ทุกๆ คน

๕. ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถและความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรามหรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชั้นวรรณะ

๖. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่ค่อยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริม ความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

๗. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป^{๓๕}

ตามที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความสำคัญของกรรมไว้นั้น เห็นได้ว่ากรรมมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม ด้วยผู้ที่เชื่อเรื่องกรรม จะเป็นผู้มีเหตุผลรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และปรับปรุงพัฒนาการกระทำของตนเองด้วยความเพียร โดยมีความหวังถึงอนาคตที่ดีรออยู่ข้างหน้า ตลอดจนยอมรับนับถือคุณค่าของคนที่มีคุณธรรม

๒.๑.๗ กฎแห่งกรรม

กฎแห่งกรรมตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแยกพิจารณาได้ ๒ ประเด็น^{๓๖} คือ

๑) กฎแห่งกรรมในฐานะกฎธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง มีชีวิตและไม่มีชีวิตล้วนเป็นไปตามธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย ที่เรียกกันว่า กฎแห่งธรรมชาติ หรือนิยาม^{๓๗} อันหมายถึงความ

^{๓๕} ๓๐ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

^{๓๖} สุนทร ฌ รั้งสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๔.

เป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆ โดยไม่มีที่มาและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น ทุกอย่างล้วนเป็นเหตุเป็นผลกันตามหลักของอิทัปปัจจยตาที่กล่าวมา “สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันและกัน ในฐานะสิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและสิ่งหนึ่งเป็นผล”^{๓๗} ทั้งนี้ สิ่งทั้งหลายทั้งปวง จึงมีเหตุปัจจัยเกิดจากกฎธรรมชาติมิใช่พระผู้เป็นเจ้า หรือผู้ใดมากำหนดไว้ พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาอเทวนิยม

กฎแห่งกรรม เป็นกฎแห่งเหตุผลที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างกรรมกับผลของกรรม อันเป็นกฎที่แน่นอนและตายตัว กรรมแต่ละประเภทถูกกำหนดไว้จากธรรมชาติแล้วว่ากรรมแบบไหนให้ผลแบบไหน เปรียบเทียบได้กับผู้ที่ปลูกต้นมะม่วงย่อมได้ผลมะม่วงอย่างแน่นอนจะเป็นผลไม้ชนิดอื่นไม่ได้ กฎแห่งกรรม จึงเป็นกฎแห่งเหตุและผล หรือกฎธรรมชาติที่เรียกว่า กรรมนิยาม^{๓๘} อันเป็นกฎแห่งเหตุและผลที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์^{๓๙}

สรุปได้ว่า กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งเหตุและผลมีความแน่นอนในการให้ผลของกรรม ซึ่งถูกกำหนดโดยกฎของธรรมชาติไว้แล้วว่า เมื่อทำกรรมแบบนี้จะได้รับผลตอบแทนแบบนี้ โดยทั้งหมดดำเนินไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา กฎแห่งกรรมจึงมีฐานะเป็นกฎแห่งธรรมชาติ

๒) กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม

กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม มีความหมายเช่นเดียวกับประเด็นกฎธรรมชาติ คือเป็นกฎแห่งเหตุและผล ประเด็นกฎแห่งธรรมชาติดูครอบคลุมทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ประเด็นกฎแห่งศีลธรรมครอบคลุมเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่สามารถมีเจตจำนงเสรีได้เท่านั้น^{๔๐} เพราะสามารถกำหนดพฤติกรรมเป็นดีหรือชั่ว ตามมาตรฐานทางศีลธรรมที่ใช้ในสังคมมนุษย์ส่วนพฤติกรรมที่มาจากสัญชาตญาณไม่สามารถกำหนดด้วยคุณค่าทางศีลธรรมได้

กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม คือ กฎธรรมชาติส่วนที่ทำหน้าที่ดูแลการกระทำที่แผ่ส่งคุณค่าทางศีลธรรมของมนุษย์ กฎแห่งกรรมจะบันทึกการกระทำของบุคคลแต่ละคนและคอยโอกาสให้

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๑๕๒.

^{๓๘} สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๕.

^{๓๙} นิยาม ๕ ที่นอกเหนือจากกรรมนิยามมีอีก ๔ ประการคือ

๑. อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

๒. พิชนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์หรือพันธุ์กรรม

๓. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต

๔. ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุและผลแก่กันของสิ่งทั้งหลายหรือความเป็นธรรมแห่งเหตุปัจจัย เช่น สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา. พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก่กรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๔.

^{๔๑} สุนทร ฌ รังษี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, หน้า ๑๖๖.

ผลตอบแทน^{๔๒} พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม มีปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น”

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว เห็นได้ว่า มนุษย์ทุกคนมีกฎแห่งกรรม หรือกรรมนิยามกำกับ ดูแลพฤติกรรมที่มีคุณค่าทางศีลธรรม และรอคอยเวลาให้ผลตอบแทนตามคุณภาพของกรรมตามเหตุและผลที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ถ้าเป็นกรรมดี ผลที่ได้รับเป็นความดี (สุข) ถ้าเป็นกรรมชั่ว ผลที่ได้รับเป็นความชั่ว (ทุกข์) เปรียบเทียบการให้ผลของกรรม เช่นเดียวกับการปลูกพืช ปลูกพืชชนิดใดได้ผลพืชชนิดนั้น ปลูกมะม่วงย่อมได้ผลมะม่วง จะเป็นผลทุเรียนหรือมังคุดนั้นเป็นไปได้ กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎศีลธรรม มีกฎเกณฑ์ตายตัวเหมือนกฎธรรมชาติข้ออื่น ๆ ดีเป็นดี ชั่วเป็นชั่ว ไม่มีการยกเว้นหรือยืดหยุ่น แต่เป็นการให้ผลทางด้านจิตใจเท่านั้น การให้ผลชั้นนอกต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆ มาสนับสนุน

สรุปได้ว่า มนุษย์ต้องรับผิดชอบการกระทำของตน โดยมีกฎแห่งกรรมในฐานะกฎศีลธรรมคอยกำกับดูแล มีกระบวนการให้ผลที่สัมพันธ์กับเหตุที่เป็นกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัวไม่มีข้อยกเว้น แต่เป็นผลระดับจิตใจ

๒.๑.๘ การแบ่งประเภทของกรรม

กรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยมีการแบ่งกรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ๑) ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก
- ๒) ประเภทของกรรมในอรรถกถา

๑) ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกได้แบ่งประเภทของกรรมไว้หลายประเภทด้วยกัน โดยแบ่งตามคุณภาพหรือมูลเหตุที่เกิดกรรม แบ่งตามทางที่ทำการกรรมและแบ่งตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก

- (ก) กรรมตามคุณภาพหรือสาเหตุที่เกิดกรรม

กรรมที่แบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุที่เกิดกรรมนั้น พระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ในอกุศลมูลสูตร^{๔๓} สรุปได้ว่า อกุศลมูล (รากเหง้าแห่งอกุศล) มี ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลทำกรรมเพราะมี โลภะ โทสะ โมหะ ทางกาย วาจา ใจ จัดเป็นอกุศลกรรมและมีผลทำให้เป็นทุกข์ ลำบาก คับแค้น เดือดร้อนในปัจจุบัน หลังการตายแล้ว ย่อมไปเกิดในทุกข์

กุศลมูล (รากเหง้าแห่งกุศล) มี ๓ อย่าง คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ บุคคลทำกรรมโดยไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ทางกาย วาจา ใจ จัดเป็นกุศลกรรมและมีผลทำให้เป็นสุข ไม่ลำบาก ไม่คับแค้น ไม่เดือดร้อนในปัจจุบัน ย่อมปรินิพพานในชาติปัจจุบัน

^{๔๒} สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา, หน้า ๓๑๑-๓๑๒.

^{๔๓} อง. ทก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๒๗๗.

กรรมที่แบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุการเกิดมี ๒ อย่าง คือ ๑. อกุศลกรรม หมายถึง กรรมชั่ว มีสาเหตุมาจากโลภะ โทสะ โมหะ ๒. กุศลกรรม หมายถึง กรรมดี มีสาเหตุมาจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ เรียกว่า กรรม ๒^{๔๔}

(ข) กรรมแบ่งตามทางที่ทำ

กรรมแบ่งตามทางที่ทำ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกรรมตามที่เกิด ไว้ในพระสูตรอุปาลิ วาสสูตร ไว้ว่า ตปัสสี เราบัญญัติในการทำชั่ว ในการประพฤติชั่วไว้ ๓ ประการ คือ (๑) กายกรรม (๒) วจีกรรม (๓) มโนกรรม... ตปัสสี กายกรรมก็อย่างหนึ่ง วจีกรรมก็อย่างหนึ่ง มโนกรรมก็อย่างหนึ่ง... ตปัสสี บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการ ที่จำแนกแยกออกเป็นอย่างนี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษ มากกว่าในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติชั่ว มิใช่กายกรรมหรือวจีกรรม^{๔๕}

กรรมแบ่งตามทางที่ทำ หรือแสดงออกของกรรมจัดเป็น ๓ ทาง คือ

๑. กายกรรม กรรมทำด้วยกาย หรือกระทำทางกาย
๒. วจีกรรม กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา
๓. มโนกรรม กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ^{๔๖}

มโนกรรมหรือความคิดจัดเป็นกรรม เพราะทุกขณะจิตที่คิดของปุถุชนมีกิเลสเกิดขึ้น กำกับอยู่เสมอ และเป็นจุดเริ่มต้นของการทำกรรม ที่มีผลสืบต่อให้กระทำกรรมทางกาย และทางวาจา ซึ่งพระพุทธศาสนาจัดว่า มโนกรรมเป็นกรรมที่สำคัญที่สุด มีโทษมากที่สุด มโนกรรมที่ให้โทษร้ายแรงที่สุด คือ มิจฉาทิฐิ และมโนกรรมที่เป็นความดีสูงสุดคือ สัมมาทิฐิ^{๔๗} อันเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลและสังคมเมื่อบุคคลทำกรรมตลอดเวลาที่ตื่นอยู่ ไม่ทางมโนกรรมก็ทางกายกรรม หรือวจีกรรม ซึ่งวจีกรรมนอกจากคำพูดแล้ว ยังหมายถึงผู้ที่ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการทำ^{๔๘} กรรมอย่างหนึ่งอาจต้องใช้การกระทำมากกว่าหนึ่งทาง การจะตัดสินว่าเป็นกรรมทางใดให้ดูว่ากรรมนั้นสำเร็จบริบูรณ์ด้วยอะไร กาย วาจา หรือด้วยใจ ถ้าสำเร็จด้วยทวารใด ฟังถือว่าเป็นกรรมทวารนั้น^{๔๙} เช่น การฆ่าคนที่ไม่ได้ลงมือเอง แต่ใช้วาจาจ้างให้ผู้อื่นทำแทน จัดเป็นกายกรรม แต่ใช้วาจาประกอบ เพราะถือว่าจุดสมบูรณ์อยู่ที่กาย หรือการเขียนหนังสือโกหก ให้คนอ่านเชื่อ จัดเป็นการกระทำทางวจีกรรม เพราะเป็นเรื่องของภาษาการสื่อสาร

กรรมที่แบ่งตามทางที่ทำ มี ๓ อย่าง คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เรียกว่า กรรม ๓^{๕๐} และถ้านำไปรวมกับสาเหตุแห่งการเกิดกรรมจะได้กรรม ๖ ประเภท คือ ฝ่ายกรรมชั่ว มี กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตและฝ่ายกรรมดี คือ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔.

^{๔๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖/๕๕.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๖๐.

^{๔๗} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปปาท, หน้า ๗๙.

^{๔๘} ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์ ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๔๖.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๔๖.

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๘.

สรุปได้ว่า กรรมแบ่งตามทางที่ทำมี ๓ อย่างคือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชั่วเรียก พุจริต ฝ่ายดีเรียก สุจริต มโนกรรมเป็นจุดเริ่มต้นของการทำกรรมทางกายและวาจา พระพุทธศาสนาจึงจัดว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด มโนกรรมที่มีโทษมากที่สุด คือ มิจฉาทิฎฐิ มีประโยชน์มากที่สุด คือ สัมมาทิฎฐิ

(ค) กรรมแบ่งตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบากการแบ่งกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก นอกจากการแบ่งกรรมตามสาเหตุและทางแห่งการกระทำแล้ว พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงกรรม ๔^{๕๑} ไว้ในพระสูตรต่างๆ หลายพระสูตรด้วยกัน เช่น สังคีตสูตร^{๕๒} กุกกุรวตติสูตร^{๕๓} และในหมวดกรรมวรรค^{๕๔} สรุปได้ว่า กรรม ๔ มีดังนี้

๑. กรรมดำ มีวิบากดำ คือ กรรมชั่ว ให้ผลชั่ว หมายถึง กรรมชั่วที่บุคคลทำทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นอกุศลกรรมบถ ๑๐ เปียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้กระทำได้รับแต่ความทุกข์ ฝ่ายเดียวเหมือนสัตว์นรกที่ได้รับโทษทัณฑ์

๒. กรรมขาว มีวิบากขาว คือ กรรมดี ให้ผลดี หมายถึง กรรมดีที่บุคคลกระทำทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐ มีผลไม่เปียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้ทำได้รับมีแต่ความสุขฝ่ายเดียว เหมือนอยู่บนสวรรค์ชั้นสุกทินะ

๓. กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว คือ กรรมทั้งชั่วและทั้งดี ให้ผลทั้งชั่วและดี หมายถึง การที่บุคคลกระทำทั้งกรรมชั่วและกรรมดี ทางกาย วาจา ใจ มีผลเปียดเบียนตนเองและผู้อื่น และไม่เปียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้ทำได้รับมีทั้งความทุกข์และความสุขสลับกัน เหมือนมนุษย์ เทวดาบางจำพวก และวินิปาติกะ^{๕๕}

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือ กรรมไม่ชั่วและกรรมไม่ดี มีผลทั้งไม่ชั่วและไม่ดี เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึง การที่บุคคลมีเจตนาละกรรมทั้ง ๓ ดังกล่าวข้างต้น โดยปฏิบัติตามหลักธรรมโพชฌงค์ ๗ หรือมรรคมืองค์ ๘

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายกรรม ๔ ไว้ว่า

๑. กรรมดำ มีวิบากดำ ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร มโนสังขาร ที่มีการเปียดเบียน ตัวอย่าง คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉาจารมุสาวาท และดื่มสุราเมรัย

๒. กรรมขาว มีวิบากขาว ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร มโนสังขาร ที่ไม่เปียดเบียน ตัวอย่าง คือ การประพฤติตามกุศลกรรมบถ ๑๐

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑.

^{๕๒} อ่างแล้ว.

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๘/๗๕.

^{๕๔} อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๒-๒๓๘, ๓๔๕-๓๕๕.

^{๕๕} วินิปาติกะ หมายถึง เวมานิกเปรต ได้แก่ เปรตผู้อยู่ในวิมานเสวยสุขและทุกข์สลับกันไปบางตน ข้างแรมเสวยสุข บางตนข้างแรมเสวยทุกข์ เวลาเสวยสุขอยู่ในวิมานมีร่างกายเป็นทิพย์สวยงาม แต่เวลาจะเสวยทุกข์ก็ต้องออกจากวิมานไป และร่างกายก็กลายเป็นร่างกายที่น่าเกลียด น่ากลัว. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๘๘.

๓. กรรมทั้งดำ ทั้งขาว มีวิบากทั้งดำ และขาว ได้แก่ กายสังขารวจีสังขาร และ มโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง เช่น การกระทำของมนุษย์ทั่วไป

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมได้แก่เจตนา เพื่อละกรรม ทั้งสามอย่างข้างต้น หรือว่าโดยองค์ธรรม ได้แก่ โพชฌงค์ ๗ หรือ มรรคมรรค ๘^{๕๖}

กรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก ประเภทที่ ๑ กรรมดำมีวิบากดำ และ ประเภทที่ ๒ กรรมขาวมีวิบากขาว เป็นการให้ผลที่ตรงกับเหตุ แต่ในการดำเนินชีวิตของปุถุชนจะทำความดีหรือ กรรมชั่ว เพียงอย่างเดียวตลอดชีวิตเป็นไปไม่ได้ กรรมประเภทที่ ๓ จึงเป็นกรรมที่เกิดขึ้นในการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ ที่มีการทำทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ปะปนกันไป เพียงแต่กรรมประเภทไหนจะมากกว่า กัน เป็นผลทำให้ได้รับทั้งผลดี (สุข) ผลชั่ว (ทุกข์) สลับกัน

กรรมประเภทที่ ๔ คือ กรรมไม่ชั่วและกรรมไม่ดี มีผลไม่ชั่วและไม่ดี เป็นไปเพื่อละ กิเลส หมายถึง การที่บุคคลมีเจตนา กระทำกรรมลงไปเพื่อละกิเลสและกรรมทั้งหลาย เพื่อบรรลุพระ นิพพาน ด้วยองค์ธรรมอันมีโพชฌงค์ ๗ และมรรคมรรค ๘

พระไตรปิฎก ได้แบ่งประเภทของกรรมไว้ตามสาเหตุการเกิด ตามทางแห่งการทำ กรรม และตามความสัมพันธ์กันของกรรมและวิบาก ซึ่งเมื่อสรุปแล้ว อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) ให้วิบาก (ผล) ชั่ว หรือทุกข์ และเกิดจากกุศลกรรม (กรรมดี) ให้วิบาก (ผล) ดีหรือสุข โดยทั้งกรรมชั่วและกรรม ดี มีทางกระทำความกรรมทางกาย วาจา ใจ ผลที่ได้รับระดับชั้นใน คือ จิตใจเป็นความทุกข์ หรือสุขใจ

๒) ประเภทของกรรมในอรรถกถา

ในพระไตรปิฎก ได้แบ่งกรรมไว้เป็นประเภทต่างๆ แล้ว ยังได้แบ่งระยะเวลาการให้ผลของ กรรม ไว้ในนิพเพธิกสูตร ว่า “วิบากแห่งกรรมเป็นอย่างไร คือ เรากล่าววิบากแห่งกรรมว่ามี ๓ ประเภท คือ ๑. กรรมที่พึงเสวยในปัจจุบัน ๒. กรรมที่พึงเสวยในชาติถัดไป ๓. กรรมที่พึงเสวยในชาติ ต่อๆ ไป”^{๕๗} การแบ่งระยะเวลาการให้ผลของกรรมนั้นมี ๓ ระยะ กล่าวโดยสรุป คือ ชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อ ๆ ไป ไม่ได้กล่าวถึงอโหสิกรรม ซึ่งมีการแบ่งกรรมออกเป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน

กรรมนอกจากปรากฏในพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีกรรม ๑๒ ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่ง จัดเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาชั้นอรรถกถา แต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์ได้รวบรวมกรรมใน พระไตรปิฎก โดยยึดพระพุทธพจน์เป็นหลัก จัดแบ่งกรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามผลของกรรมที่ ได้รับ มี ๓ ประเภท ประเภทละ ๔ อย่าง ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้^{๕๘}

(ก) กรรมประเภทที่ ๑ กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ อย่าง คือ

๑. ชนกกรรม กรรมส่งผลให้เกิด
๒. อุปถัมภกรรม กรรมสนับสนุนส่งเสริม
๓. อุปปีฬกรรม กรรมเบียดเบียน

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๑๖๐.

^{๕๗} อ้างแล้ว.

^{๕๘} สมเด็จพระพุทธ าจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) , **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ ,(กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๙๖๙-๑๗๑.

๔. อุปฆาตกรรม กรรมทำหน้าที่ตัดรอน

กรรมให้ผลตามหน้าที่ หมายถึง กรรมที่ทำไปนั้น ทั้งดีและไม่ดี ย่อมทำหน้าที่ให้ผลเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเรานี้

๑. ชนกกรรม กรรมส่งผลให้เกิด หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำไว้ ส่งผลให้เกิดในภพภูมิต่าง ๆ ถ้าเป็นกรรมดีส่งผลให้เกิดในสุคติ ถ้าเป็นกรรมชั่วส่งผลให้เกิดในทุคติ^{๕๙} และยังทำหน้าที่หล่อเลี้ยงชีวิตใหม่ให้ดำรงอยู่ และดำเนินกิจกรรมตามสภาพของกรรมจนครบอายุขัย^{๖๐} ขณะที่ชนกกรรมทำหน้าที่ปฏิสนธิ กรรมอื่นจะแทรกแซงไม่ได้เลย ชนกกรรมเปรียบเหมือนมารดาคลอดบุตร จะมีใครมาแย่งหน้าที่เป็นผู้คลอดร่วมไม่ได้^{๖๑}

๒. อุปถัมภกกรรม กรรมสนับสนุนส่งเสริม หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมชนกกรรมที่ไม่มีโอกาสให้ผลให้ได้ผล และชนกกรรมที่กำลังให้ผลให้ได้ผลเต็มที่ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริมชีวิตที่ชนกกรรมให้เกิดและหล่อเลี้ยงไว้ให้เจริญเติบโต และดำรงอยู่ได้นาน^{๖๒} ดังนั้นอุปถัมภกกรรมต้องเป็นกรรมประเภทเดียวกันกับชนกกรรม เช่น ชนกกรรมนำไปเกิดเป็นลูกเศรษฐี อุปถัมภกกรรมฝ่ายกุศลจะมาสสนับสนุน ให้เด็กคนนั้นมีความสุขสมบูรณ์ตลอดไป

๓. อุปปีฬกกรรม กรรมเบียดเบียน หมายถึง กรรมที่เบียดเบียนชนกกรรมที่ให้ผลอยู่ อ่อนกำลังลง เบียดเบียนชนกกรรมที่กำลังจะให้ผล ให้ผลไม่เต็มที่ ตลอดจนเบียดเบียนชีวิตที่ชนกกรรมให้เกิดและหล่อเลี้ยงไว้ ไม่ให้เป็นไปตามสภาพของกรรมนั้น อุปปีฬกกรรมจะตรงกันข้ามกับชนกกรรมและอุปถัมภกกรรม คอยบั่นทอนผลของกรรมทั้งสองให้สั้นลง ถ้ามีความสุข ก็จะสุขไม่นาน ถ้ามีความทุกข์ก็จะทุกข์ไม่มากและไม่นาน เช่น เกิดเป็นลูกเศรษฐีมีความสุขสบาย แต่ต่อๆ มาฐานะตกต่ำลง

๔. อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน หมายถึง กรรมที่ตัดรอนชีวิตที่ชนกกรรมให้เกิดและหล่อเลี้ยงไว้มิให้ให้ผลและสูญสิ้นไป ตลอดจนตัดรอนชนกกรรมอื่น ๆ ไม่ให้มีโอกาสให้ผลอุปฆาตกรรมเป็นกรรมที่สนับสนุนอุปปีฬกกรรม และตรงกันข้ามกับชนกกรรมและอุปถัมภกกรรม เช่น ถ้าชนกกรรมและอุปถัมภกกรรมเป็นฝ่ายกุศล อุปปีฬกกรรมจะเป็นฝ่ายอกุศลและอุปฆาตกรรมจะเป็นฝ่ายอกุศลเช่นเดียวกับอุปปีฬกกรรม กรรมชนิดนี้ เมื่อให้ผลจะตัดรอนชนกกรรมและให้ผลแทนที่ทันที เช่น ชนกกรรมฝ่ายกุศลนำไปเกิดเป็นลูกเศรษฐี อุปถัมภกกรรมส่งเสริมให้มีความสุข สมบูรณ์ มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง เมื่ออุปฆาตกรรมตามมา ทำให้เกิดอุบัติเหตุเสียชีวิต ทั้งที่อยู่ในวัยไม่สมควรตาย หรือชนกกรรมนำไปให้เกิดเป็นเปรตประเภทปรตตูปชีวิกเปรต อุปถัมภกกรรมเข้าสนับสนุนชนกกรรมทำให้เปรตนั้นได้รับความทุกข์ตามสภาพของเปรตวิสัย ญาติพี่น้องในโลกมนุษย์ได้ทำบุญแล้วอุทิศส่วน

^{๕๙} ทุคติ หรือ อบายภูมิ มี ๔ ภูมิ คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน สุคติ หมายถึง โลกมนุษย์และสวรรค์. พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมทิปนี**, เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า), หน้า ๕๒๓.

^{๖๐} บรรจบ บรรณรุจิ, **เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ๑**, หน้า ๑๒๗.

^{๖๑} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมทิปนี**, เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า), หน้า ๒๖.

^{๖๒} บรรจบ บรรณรุจิ, **เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ๑**, หน้า ๑๒๗.

บุญกุศลไปให้ ถ้าบุญกุศลที่ญาติทำแล้วอุทิศไปให้ก็มีกำลังแรงมาก เปรตนั้นได้รับส่วนกุศลนั้นแล้ว ก็พ้นจากภาวะของเปรตจติไปเกิดในสุคติเป็นมนุษย์หรือเทวดา บุญกุศลในกรณีนี้ คือ อุปฆาตกรรมที่เข้าไปให้ผลตรวน

ผลของชนกกรรมและอุปถัมภ์กรรม^{๖๓}

เห็นได้ว่า อุปฆาตกรรมไม่ใช่กรรมที่หักล้างหรือลบล้างกรรมอื่น เพราะกรรมแต่ละประเภทให้ผลของตนเอง ลบล้างกรรมอื่นไม่ได้ การให้ผลของกรรมมีเงื่อนไขที่ว่า กรรมมีกำลังให้ผลเกิดอ่อนกำลังลง กรรมอื่นที่กำลังแรงกว่าก็จะให้ผลแทนที่ เปรียบเหมือนกับนักกีฬาวิ่งแข่งขันกัน นักกีฬาคนใดวิ่งเร็วจะแซงนักกีฬาคนอื่นที่วิ่งนำหน้าได้ และเป็นผู้ชนะ^{๖๔}

(ข) กรรมประเภทที่ กรรมให้ผลก่อนหรือหลัง (กรรมให้ผลตามลำดับ) มี ๔ อย่าง

๑. คุรุกรรม กรรมหนัก
๒. อาสันนกรรม กรรมใกล้เคียง หรือกรรมใกล้เคียงจิต
๓. อาจิณณกรรม กรรมที่ทำจนชิน
๔. กตัตตากรรม กรรมสักว่าทำ

กรรมให้ผลก่อนหรือหลัง หมายถึง กรรมที่ทำไปทั้งดีและไม่ดี ย่อมมีผลให้ไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ กัน ขึ้นอยู่กับกรรมหนักหรือกรรมเบา กรรมที่เป็นกรรมหนักจะมีกำลังมากกว่าและให้ผลก่อน

๑. คุรุกรรม กรรมหนัก หมายถึง กรรมที่ทำแล้วให้ผลเป็นตัวกำหนดชีวิตหลังความตายได้แน่นอน ให้ผลแก่เจ้าของกรรมในชาติที่ ๒ หรือชาติหน้า ไม่มีกรรมใดมีอำนาจกั้นการให้ผลได้ นอกจากคุรุกรรมด้วยกันที่แรงกว่า คุรุกรรมที่กำลังอ่อนกว่าจะเป็นเพียงกรรมที่ช่วยอุดหนุนในฐานะอุปถัมภ์กรรมเท่านั้น^{๖๕}

คุรุกรรมฝ่ายอกุศลและฝ่ายกุศลจะนำเจ้าของกรรมให้ไปเกิดในทุคติหรือสุคติในชาติหน้าทันที โดยไม่มีอำนาจใดมาเป็นอุปสรรคขัดขวางได้

คุรุกรรม กรรมหนักฝ่ายอกุศล ได้แก่ กรรมอันเป็นบาปหนัก ได้แก่

ก. นียตมิฉนาทิฐิ ความเห็นผิดอันดั่งลงไปแก้ไม่ได้ ได้แก่ ความเห็นว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเช่นสรวงการบูชาไม่มีผล ผลของกรรมดีและกรรมชั่วไม่มี โลกนี้โลกหน้าไม่มีบิดา มารดาไม่มี สัตว์ผู้อุปการะไม่มี (สัตว์ผู้ผู้เกิดเองไม่มี)

ข. อนันตริยกรรม ได้แก่ กรรมอันเป็นบาปหนัก มีอำนาจให้ผลในชาติหน้าตามลำดับ มี ๕ ประการ คือ

๑. มาตุฆาต ฆ่ามารดา
๒. ปิตุฆาต ฆ่าบิดา

^{๖๓} สุนทร ญ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๒๐๒.

^{๖๔} วัชรระ งามจิตเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๐.

^{๖๕} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมทีปนี, เล่ม ๑, หน้า ๑๑๗.

๓. อรหันตชาติ ฆ่าพระอรหันต์

๔. โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังโลหิตให้หือขึ้นไป

๕. สังฆเภท ยังสงฆ์ให้แตกกัน

ครุกรรมฝ่ายกุศล หรือนันทริยกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ รูปมาน ๔ และ อรูปมาน ๔ เรียกว่า สมาบัติ ๘ สมาบัติหรือมานเพียงขั้นใดขั้นหนึ่ง เช่น รูปมานที่ ๑ เป็นต้น

ครุกรรมฝ่ายกุศล ถ้าผู้ที่ได้มานสมาบัติอยู่แล้วเสื่อมลงสามารถทำได้ใหม่ แต่ผู้ที่ทำอนันทริยกรรมฝ่ายกุศลจะติดตัวอยู่ตลอดเวลาไม่มีการเสื่อมแบบฝ่ายกุศล แม้ผู้ทำจะสำนึกผิดแล้วก็ตาม ก็ไม่สามารถใช้ความเพียรพยายามเจริญสมาธิให้เกิดมานได้ เพราะกำลังกรรมของอนันทริยกรรมฝ่ายกุศลจะเป็นนิรณันตปิดกั้นจิตไม่ให้บรรลุองค์มานได้ ดังนั้น จึงมีคำกล่าวว่ายอนันทริยกรรมฝ่ายกุศล ย่อมห้ามทั้งสวรรค์และมรรคผลนิพพานในชาติปัจจุบัน^{๖๖}

๒. อาสันนกรรม กรรมใกล้ตาย หรือกรรมใกล้ดับจิต หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำในเวลาใกล้ตาย กรรมดีหรือกรรมชั่วที่จิตระลึกถึงเมื่อคราวกำลังจะตาย บางทีเป็นกรรมที่ทำไว้นานแล้ว ต่อมาระลึกถึงเมื่อตอนใกล้ตาย แต่ไม่ใช่กรรมที่เป็นครุกรรม ถ้าไม่มีครุกรรมอาสันนกรรมให้ผลก่อน อาสันนกรรมถึงจะเป็นกรรมที่มีพลังสู่กรรมอื่นไม่ได้ แต่สามารถให้ผลของกรรมได้ก่อนกรรมอื่น เปรียบเทียบอาสันนกรรมได้กับโคที่แอด้อยู่ในคอก มีโคแก่ออยู่ปากคอก เมื่อเปิดคอก โคแก่อสามารถออกจากคอกได้ก่อนโคที่แข็งแรงที่อยู่ข้างใน^{๖๗} อาสันนกรรมจะทำหน้าที่นำบุคคลไปเกิดตามกรรมที่ทำ ถ้าเป็นอกุศลกรรมจะนำไปเกิดในทุกข์ ถ้าเป็น กุศลกรรมจะนำไปเกิดในสุข^{๖๘} อาสันนกรรม หมายถึง ชนกกรรม ในประเภทของกรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ เห็นได้ว่า อาสันนกรรมเป็นกรรมเพียงเล็กน้อย ไม่มีความรุนแรงมากก็ตาม แต่บุคคลไม่ควรประมาทในการทำกรรม ควรรักษาจิตให้ผ่องใสคุ้นเคยกับความดีเอาไว้ เพราะผลของกรรมที่บุคคลทำไว้นั้นแม้เป็นความชั่วเพียงเล็กน้อย ก็สามารถทำจิตให้เศร้าหมอง ส่งผลให้ไปเกิดในทุกข์ได้ อาสันนกรรมอาจหมายถึง ชนกกรรมก็ได้

๓. อาจิณณกรรม กรรมที่ทำเป็นประจำ หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำเป็นประจำ สม่ำเสมอ ส่งผลให้กลายเป็นนิสัย แม้ว่ากรรมชนิดนี้จะเป็กรรมที่ทำเพียงครั้งละเล็กน้อย แต่เมื่อทำมากเข้า ก็กลายเป็นกรรมที่มากเปรียบได้กับน้ำที่หยดลงตุ่มทีละหยด บ่อยๆ เข้าน้ำก็เต็มตุ่มได้ อาจิณณกรรมจึงเรียกได้อีกอย่างว่า พหุลกรรม อาจิณณกรรม อาจหมายถึง กรรมบางอย่างที่ทำด้วยเจตนาอย่างแรงกล้า ทั้งก่อนทำ ขณะทำ และหลังทำ แต่เป็นกรรมที่ทำไว้เพียงครั้งเดียวและนานมาแล้ว และผู้ทำได้คิดถึงกรรมนั้นบ่อยๆ จนเกิดความเคยชิน เมื่อทำเสร็จแล้ว ผู้ทำได้คิดถึงการกระทำนั้นบ่อยๆ ทุกครั้งที่คิดถึงกรรมนั้น ถ้าเป็นกรรมดีก็จะมีความรู้สึก สุข ปิติ และถ้าเป็นกรรมชั่วก็จะมีรู้สึกเป็นทุกข์ เศร้าหมอง อาจิณณกรรมจะเป็นตัวกำหนดคติชีวิตที่ไปหลังความตาย ซึ่งขึ้นอยู่กับว่ากรรมฝ่ายกุศลหรืออกุศลจะมีมากกว่ากัน จึงเปรียบเทียบอาจิณณกรรม ทั้ง ๒ ฝ่าย เหมือนนกมวยปล้ำต่อสู้กัน นกมวยปล้ำคนใดมีกำลังมากกว่าจะทำให้คู่ต่อสู้ล้มลงพ่ายแพ้ได้^{๖๙}

^{๖๖} สุนทร ฌ รั้งษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๒๑๘.

^{๖๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒, หน้า ๑๒๘.

^{๖๘} สุนทร ฌ รั้งษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๒๑๙.

^{๖๙} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี, เล่ม ๑, หน้า ๑๙๐.

๔. กตัตตากรรม กรรมสักว่าทำ หมายถึง กรรมดีหรือชั่วที่ทำด้วยเจตนา หรือความตั้งใจไม่แรง เพราะไม่มีเจตนาที่ตั้งใจไว้ก่อน หากไม่มีครุกรรม อาสันนกรรม กรรมนี้จึงจะให้ผลเป็นตัวกำหนดคติชีวิตหลังความตาย ไปเกิดในทุคติหรือสุคติตามกรรมที่ทำการประเภทที่ ๒ เป็นกรรมที่จัดตามลำดับการให้ผลก่อนหรือหลัง ตามความหนักเบา ของกรรม ยกเว้นอาสันนกรรมที่ไม่อยู่ในเงื่อนไขนี้ ด้วยเป็นกรรมที่ทำในวาระสุดท้ายของจิตส่งผลให้เกิดในทุคติหรือสุคติ จึงเป็นกรรมที่ให้ผลในชาติที่

(ค) กรรมประเภทที่ ๓ กรรมให้ผลตามระยะเวลา มี ๔ อย่างคือ

๑. ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาตินี้
๒. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้า
๓. อปရာปรียเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อๆ ไป
๔. โอโหสิกรรม กรรมไม่ให้ผล

กรรมให้ผลตามระยะเวลา หมายถึง กรรมที่ได้ทำไปแล้ว เป็นกรรมทั้งในส่วนที่ดีและไม่ดี ย่อมมีระยะเวลาในการให้ผลต่างกัน กล่าวคือกรรมบางอย่างทำในชาตินี้ ให้ผลในชาตินี้ กรรมบางอย่างทำในชาตินี้ ให้ผลในชาติหน้า กรรมบางอย่างทำในชาตินี้ ให้ผลในชาติต่อๆ ไปจากชาติหน้า

๑. ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาตินี้ หมายถึง กรรมดี กรรมชั่ว ที่กระทำในชาตินี้ ให้ผลในชาตินี้เลย เป็นกรรมแรงจึงให้ผลทันตาเห็น^{๗๐} กรรมดีให้ผลเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ กรรมชั่วให้ผลเป็น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา^{๗๑} มี ๒ อย่าง คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ให้ผลภายใน ๗ วัน และให้ผลภายในชาตินี้ กรรมประเภทนี้จะกลายเป็นโอโหสิกรรมต่อเมื่อให้ผลแล้วและผู้ที่จะรับผลตายจะไม่มี การให้ผลข้ามชาติ ดังนั้น จึงต้องเป็นกรรมที่ทำด้วยเจตนาที่แรงกล้า กระทำ กับ ผู้ที่มีคุณวิเศษ มีบุญ คุณ หรือมีความ ตีอย่างมา^{๗๒} ทิฏฐธัมมเวทนียกรรมจะให้ผลในชาตินี้ได้เลยนั้น ต้องไม่ถูกทิฏฐธัมมเวทนียกรรมฝ่ายตรงข้ามเข้าเบียดเบียน และต้องมีปัจจัยสำคัญเกื้อหนุน ๔ ประการ คือ คติ กาล อุปธิ และปโยค ถ้าเกื้อหนุนทิฏฐธัมมเวทนียกรรมฝ่ายกุศล เรียกว่าสมบัติ ๔ และถ้าเกื้อหนุนทิฏฐธัมมเวทนียกรรมฝ่ายอกุศลเรียกว่า วิบัติ ๔ กรรมประเภทนี้จะเปรียบได้กับนายพรานเนื้อ ยิ่งลูกธนูไปยังเนื้อ ถ้าถูกเนื้อ เนื้อก็ตาย ถ้าไม่ถูกเนื้อย่อมวิ่งหนีไม่กลับมาให้อีก นายพรานจึงเปรียบเหมือนผลของกรรม เนื้อคือ ผู้ทำกรรมที่ต้องรับผลของกรรมนั้น^{๗๓}

๒. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้า หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ แต่ยังไม่ให้ผล จะให้ผลในชาติถัดไป กรรมประเภทนี้ กลายเป็นโอโหสิกรรม ต่อเมื่อให้ผลแล้ว หรือผู้ทำกรรมตายลงก่อนได้รับผล จะไม่ข้ามไปผลในชาติต่อๆ ไป

๓. อปရာปรียเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อๆ ไป ถัดจากชาติหน้า หมายถึง กรรมดี หรือกรรมชั่ว ที่ทำในชาตินี้ แล้วจะให้ผลในชาติต่อๆ ไป ถัดจากชาติหน้า ชาติใดชาติหนึ่งเมื่อ

^{๗๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒, หน้า ๑๒๖.

^{๗๑} บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห ๑, หน้า ๑๒๙.

^{๗๒} อ่างแล้ว.

^{๗๓} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโรร), กรรมทีปนี, เล่ม ๑, หน้า ๒๕๔.

สบโอกาส เปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อไล่ตามเนื้อที่เข้าในที่ใด ย่อมเข้ากัดในที่นั้น^{๗๔} ดังนั้น กรรมประเภทนี้จึงน่ากลัวกว่ากรรมประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ ด้วยว่าผลของกรรมจะติดตามผู้กระทำไปตลอดการเวียนว่ายตายเกิด จนกว่าจะให้ผลหมดจึงจะกลายเป็นอโหสิกรรม ดังนั้น การให้ผลของกรรม ประเภทที่ ๒ และประเภทที่ ๓ ทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องผลของกรรม ที่มีความซับซ้อนส่งผลข้ามภพข้ามชาติ

๔. อโหสิกรรม กรรมที่ให้ผลสำเร็จแล้ว หรือกรรมไม่มีผล หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำไว้ ให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว เมื่อไม่มีโอกาสให้ผลในเวลาที่ได้รับ ด้วยถูกกรรมชนิดอื่นตัดหน้าให้ผลไปก่อน จึงอ่อนกำลังให้ผลไม่ทัน และเลิกให้ผลในที่สุด หรือเพราะผู้กระทำความดีนั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นิพพานในชาตินี้แล้ว ก็ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป จึงไม่มีตัวตนที่จะต้องมารับผลของกรรม เปรียบเหมือนพืชสิ้นยางแล้วเพาะไม่ขึ้น^{๗๕}

ดังนั้น อโหสิกรรม จึงหมายถึงการทำความดีต่างๆ ของพระอรหันต์ด้วย ย่อมไม่มีผลเป็นกรรมดี เพราะท่านทำความดีด้วยจิตที่ปราศจากความยึดมั่น ถือมั่น^{๗๖} ไม่คิดทำดีเพื่อหวังผลตอบแทนชั้นนอก รวมทั้งไม่คิดทำดีเพื่อละกิเลส เพราะกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว แต่ยังทำดีต่อไปอย่างต่อเนื่อง การทำดีของท่านจึงจัดเป็นเพียงกิริยา ไม่จัดเป็นกรรม และไม่มีวิบาก^{๗๗}

กรรม ๑๒ เป็นความรู้เรื่องการให้ผลในส่วนของ ลภ ยศ สรรเสริญ และเสื่อมลาภเสื่อมยศ นิพพานเป็นการกล่าวถึงผลของกรรมโดยเฉพาะที่กล่าวถึงการให้ผลชั้นนอกเท่านั้น คือ ให้ผลเป็นโลกธรรม ไม่ได้กล่าวถึงการให้ผลชั้นใน คือ ให้ผลทางด้านจิตใจ ตลอดจนเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมเก่าในอดีตชาติกับกรรมใหม่ในชาติปัจจุบัน เช่น กรรมเก่าในอดีตชาติทำหน้าที่เป็นชนกกรรม แล้วกรรมเก่าในอดีตชาติอย่างอื่นหรือกรรมใหม่ในชาติปัจจุบันอาจทำหน้าที่เป็นอุปถัมภกกรรม อุปปีฬกกรรม และอุปฆาตกรรมก็ได้^{๗๘} และทำกรรมเพียงประเภทเดียว อาจเป็นกรรมได้ถึง ๓ ประเภท พร้อมๆ กัน เช่น ถ้าเราฆ่าบิดาเป็นทั้งครุกรรมเป็นทั้งกิริยากรรมและทั้งอุปฆาตกรรม^{๗๙}

สรุปได้ว่า กรรม ๑๒ เป็นมติของอรรถกถาจารย์ ที่กล่าวไว้ในอรรถกถา โดยมีวัตถุประสงค์รวบรวมคำสอนเรื่องกรรมจากพระไตรปิฎก แล้วจัดแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ตามทางให้ผลของกรรม คือ ๑. กรรมให้ผลตามหน้าที่ ๒. กรรมให้ผลก่อนหรือหลัง ๓. กรรมให้ผลตามระยะเวลา อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับกรรมและผลของกรรมที่เป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ผู้ที่ศึกษาเรื่องกรรม ๑๒ จนเข้าใจ จะเป็นผู้ยอมรับเงื่อนไขของการให้ผลของกรรมชั้นนอก ที่มีความซับซ้อนได้ โดยไม่สงสัยการให้ผลของกรรมอีกต่อไป

^{๗๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒, หน้า ๑๒๖.

^{๗๕} อ้างแล้ว.

^{๗๖} บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ๑, หน้า ๑๓๐.

^{๗๗} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท, หน้า ๒๐๑.

^{๗๘} บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ๑, หน้า ๑๓๑.

^{๗๙} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, หน้า ๑๑๕.

๒.๑.๑๐ การให้ผลของกรรม

สุนทร ฦ รั้งซี่ ได้อธิบายการให้ผลของกรรมไว้ว่า มี ๒ ระดับ คือ

๑. ผลชั้นในของกรรม ได้แก่ ผลที่เกิดขึ้นในทันทีที่ทำการกรรมนั้นสิ้นสุดลงเราทำชั่วเมื่อไหร่ ผลที่เกิดเราเป็นคนชั่วเมื่อนั้น เป็นการเพิ่มกิเลสให้มีมากขึ้นเราทำความดีเมื่อไหร่เป็นคนดีทันที ซึ่งเป็นการเพิ่มบารมีให้มีมากขึ้น

๒. ผลชั้นนอกของกรรม ได้แก่ ผลที่เป็นความสุขหรือความทุกข์ความเจริญ หรือความเสื่อม สมบัติหรือวิบัติ ที่เกิดมีขึ้นภายหลังสืบเนื่องมาจากกรรมนั้น ๆ ผลของกรรมชั้นนอกให้ผลเมื่อไหร่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายอย่าง^{๘๐}

บรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายการให้ผลของกรรมไว้ว่า ผลของกรรมท่านเรียกว่า “เมล็ดผล” กรรมที่ทำแล้วย่อมให้ผล ๒ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ ให้ผลชั้นใน หมายถึง ให้ผลทางใจโดยตรง คือ ให้ผลเป็นความรู้สึกนึกคิด เช่น ทำดีก็ให้ผลเป็นความรู้สึกนึกคิดที่ดี ทำชั่วก็ให้ผลเป็นความรู้สึกนึกคิดที่ชั่ว ความรู้สึกนึกคิดที่ดีหรือความรู้สึกนึกคิดที่ชั่วจะเป็นวิบากตกค้างอยู่ในจิตใจ และรอวันแสดงตัวออกมาอีกผลกรรมชั้นนี้เราเรียกว่า “นิสัย” หรือ “อุปนิสัย” ก็ได้

ชั้นที่ ๒ ให้ผลชั้นนอก หมายถึง ให้ผลออกมาเป็นให้ผู้ทำได้รับสิ่งที่ดี คือ ได้รับ ลาภยศ คำสรรเสริญ ได้รับสิ่งที่ไม่ดีก็ คือ ได้รับความเสื่อมลาภเสื่อมยศ คำนินทาการให้ผล ๒ ชั้นนี้ต่างกันตรงที่ว่า การให้ผลชั้นที่ ๑ นั้น ให้ผลทันทีหลังจากการทำการกรรมสิ้นสุดลง ส่วนการให้ผลชั้นที่ ๒ นั้น จะให้ผลทันทีหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ กาล ชาติ อุบัติ และปัจจัย^{๘๑}

ตามที่สุนทร ฦ รั้งซี่ และบรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายการให้ผลของกรรมไว้นั้น สรุปได้ว่าการให้ผลของกรรมมี ๒ ชั้น คือ ๑. ผลชั้นใน ส่งผลต่อจิตใจ ให้ผลทันทีที่ทำการกรรมเสร็จ เป็นความรู้สึกดีหรือชั่วแล้วสะสมในจิต แสดงออกมาเป็นอุปนิสัย เป็นคนดีหรือคนชั่ว๒. ผลชั้นนอก กรรมดีให้ผลเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ กรรมชั่ว ให้ผลเป็น เสื่อมลาภ เสื่อมยศนินทา การที่กรรมจะให้ผลชั้นนอกได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง จึงทำให้บุคคลทั่วไปที่หวังผลของกรรมในชั้นนี้ เกิดความเข้าใจเรื่องผลของกรรมคลาดเคลื่อนไป จึงเห็นได้ว่า ผลของกรรมที่ให้ทั้งผลชั้นในและผลชั้นนอกเป็นเรื่องของโลกธรรม ๘ โดยตรง

๑) การให้ผลของกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร

ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ ถึงการแบ่งบุคคลไว้ ๔ ประเภทตามกรรมและผลของกรรมที่ส่งไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ไว้ในมหากัมมวิภังคสูตร^{๘๒} สรุปสาระสำคัญได้ว่า บุคคลประเภทที่ ๑ บุคคลที่ขณะมีชีวิตอยู่ประกอบอกุศลกรรม มีมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปแล้วย่อมไป

^{๘๐} สุนทร ฦ รั้งซี่, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๑๗๔-๑๗๕.

^{๘๑} บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนวิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห์, หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^{๘๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๘-๓๐๓/๓๕๗-๓๖๗.

เกิดในอบายภูมิ^{๘๓} ทั้งนี้ เพราะเขาทำกรรมชั่วตั้งแต่ชาติก่อนต่อเนื่องถึงชาติปัจจุบัน หรือมีความคิดเป็นมิจฉาทิฐิในเวลาใกล้ตาย

บุคคลประเภทที่ ๒ บุคคลที่ขณะมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ประกอบอกุศลกรรมไว้มาก เป็นมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปเกิดในสุคติ^{๘๔} ทั้งนี้ เพราะผลของกรรมดีที่ทำไว้ในชาติก่อนให้ผลอยู่ หรือมีความคิดเป็นสัมมาทิฐิในเวลาใกล้ตาย

บุคคลประเภทที่ ๓ บุคคลที่ขณะมีชีวิตอยู่ประกอบอกุศลกรรม มีสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในสุคติ ทั้งนี้เพราะเขาทำกรรมดีตั้งแต่ชาติก่อนต่อเนื่องถึงปัจจุบัน หรือมีความคิดเป็นสัมมาทิฐิในเวลาใกล้ตาย

บุคคลประเภทที่ ๔ บุคคลที่ขณะมีชีวิตอยู่ประกอบอกุศลกรรม มีสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในอบายภูมิ ทั้งนี้เพราะเขาทำกรรมชั่วไว้มากในชาติก่อน และให้ผลอยู่ หรือมีความคิดเป็นมิจฉาทิฐิในเวลาใกล้ตาย

การทำกรรมและให้ผลของกรรมของบุคคลประเภทที่ ๑ เรียกว่า ทำชั่วได้ชั่ว บุคคลประเภทที่ ๒ เรียกว่า ทำชั่วได้ดี บุคคลประเภทที่ ๓ เรียกว่า ทำดีได้ดี บุคคลประเภทที่ ๔ เรียกว่า ทำดีได้ชั่ว^{๘๕}

การให้ผลของกรรมของบุคคลประเภทที่ ๑ และ ประเภทที่ ๓ เป็นการให้ผลของกรรมที่ขอบด้วยเหตุผล แต่การให้ผลของกรรมของบุคคลประเภทที่ ๒ และประเภทที่ ๔ เป็นการให้ผลที่เริ่มซับซ้อนขึ้น เกินวิสัยของบุคคลทั่วไปจะเข้าใจสาเหตุได้ ด้วยมีสาเหตุ ๒ ประการคือ ๑. เป็นระยะเวลาที่กรรมในชาติก่อนให้ผล จึงขัดขวางผลของกรรมในชาตินี้และ ๒. คุณภาพของจิตในเวลาใกล้ตาย ซึ่งพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับมโนกรรมมากที่สุด ดังนั้น จิตใกล้ตายที่มีสภาพผ่องใส หรือเศร้าหมอง จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่จะทำให้ไปเกิดในสุคติ หรืออบายภูมิในชาติต่อไป ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในวัฏฏปมสูตร ว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองทุกที ก็เป็นอันหวังได้เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติ ก็เป็นอันหวังได้ฉันนั้น เหมือนกัน ”^{๘๖}

การให้ผลของกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร เป็นการให้ผลของกรรมชั้นนอกซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องสถานที่ที่เกิด (คติ) บุคคลที่ทำกรรมดีไว้มากแต่ไปเกิดในอบายภูมิ หรือผู้ที่ทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ไปเกิดในสุคติ ผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่เขากระทำไว้ซึ่งยังไม่ได้ให้ผล ไม่ได้สูญหายไปไหน ยังรอคอยเขาอยู่ ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในทุดิยาปุตตกสูตรว่า “ก็บุคคลทำกรรมใดด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ กรรมนั้นแหละเป็นของๆ เขา และเขาย่อมพาเอากรรมนั้นไป อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตน” ฉะนั้น มโนกรรมในขณะที่จิตใกล้ดับ เป็นองค์ประกอบ

^{๘๓} อบายภูมิ หมายถึง ภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มี ๔ อย่างคือ ๑. นิรยะ นรก ๒. ตีรจฉานโยนิ กำเนิดตี่รจฉาน ๓. ปิตติวิสัย ภูมิแห่งเปรต ๔. อสุรกาย พวกอสุรกาย. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๗๗.

^{๘๔} สุคติ หมายถึง สถานที่ที่ดีที่สัตว์โลกซึ่งทำกรรมดีตายแล้วไปเกิด ได้แก่ มนุสย์และเทพ.พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๔๔.

^{๘๕} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมที่ปณี**, เล่ม ๑, หน้า ๔๔๕-๔๔๙.

^{๘๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒-๖๓.

สำคัญที่จะเกี่ยวพันไปเกิดในอบายภูมิ หรือในสุคติ การรับผลของกรรมจึงอาจจะไม่เป็นไปตามที่
 บุญชนสัมผัสได้จากอายตนะภายใน^{๘๗} ดังนั้น บุคคลจึงไม่ควรประมาทที่จะทำจิตใจให้ผ่องใสและคุ้นเคย
 อยู่กับกรรมดีตลอดเวลา

๒) การให้ผลของกรรมในจุฬามณีวิภังคสูตร

การให้ผลของกรรมทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันไป กรรมในอดีตมีผลต่อชาติ
 ปัจจุบัน และการกระทำในชาติปัจจุบันย่อมส่งผลในชาติต่อไป ดังมีปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก
 จุฬามณีวิภังคสูตร^{๘๘} ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสุกมานพ โตทยบุตร ถึงสาเหตุการกระทำกรรมของ
 มนุษย์ที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

๑. เหตุที่บุคคลเกิดมามีอายุสั้น เพราะชอบฆ่าสัตว์ ขาดความกรุณาเหตุที่บุคคล
 เกิดมามีอายุยืน เพราะเว้นจากการฆ่าสัตว์ และมีความเอ็นดู

๒. เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคราก เพราะมีนิสัยชอบเบียดเบียนสัตว์เหตุที่บุคคล
 เกิดมามีโรคน้อย เพราะไม่มีนิสัยชอบเบียดเบียนสัตว์

๓. เหตุที่บุคคลเกิดมามีผิวพรรณทราม เพราะเป็นคนมักโกรธมีความพยาบาท
 ปองร้ายเหตุที่บุคคลเกิดมามีผิวพรรณงาม เพราะเป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มีความพยาบาทไม่ปองร้าย

๔. เหตุที่บุคคลเกิดมามีอำนาจน้อย เพราะมีจิตริษยาเหตุที่บุคคลเกิดมามี
 อำนาจมาก เพราะมีจิตไม่ริษยา

๕. เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคภัยน้อย เพราะไม่ทำทานแก่สมณะหรือ
 พราหมณ์เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคภัยมาก เพราะให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์

๖. เหตุที่เกิดมาในตระกูลต่ำ เพราะเป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่งไม่อ่อนน้อม เหตุที่
 เกิดมาในตระกูลสูง เพราะเป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่งอ่อนน้อมถ่อมตน

๗. เหตุที่เกิดมาเป็นคนโง่ เพราะไม่ชอบแสวงหาความรู้หรือเมื่อไม่รู้สิ่งใดก็ไม่
 เข้าไปสอบถามจากผู้รู้เหตุที่เกิดมาเป็นคนฉลาด เพราะเป็นคนชอบแสวงหาความรู้เมื่อไม่รู้สิ่งใด ก็
 สอบถามจากผู้รู้จุฬามณีวิภังคสูตร เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรมที่มี
 กระบวนการให้ผลอย่างแน่นอนเป็นรูปธรรม

บุคคลแตกต่างกันเพราะทำกรรมที่ต่างกัน กรรมในอดีตย่อมมีผลต่อปัจจุบัน ดังที่
 พระพุทธองค์ตรัสไว้ในฐานสูตร ว่า “สัตว์ที่มีกรรมเป็นของ ๆ ตนมีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็น
 กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๘๙}
 ดังนั้น ในชาติปัจจุบัน บุคคลมีรูปสมบัติ คุณสมบัติ และฐานะอย่างไร ย่อมเป็นกระจกสะท้อน ให้เห็น
 ถึงกรรมเก่าที่ทำเอาไว้ และไม่สามารถที่จะแก้ไขได้นอกจากเริ่มต้นทำกรรมใหม่ อันเป็นกรรมปัจจุบัน
 ให้ดี

^{๘๗} อายตนะ หมายถึง เครื่องรับรู้มี ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต),
 พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๑.

^{๘๘} ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๗/๓๔๙-๓๕๗.

^{๘๙} อภ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๐.

ในจุฬามณีวิมังศสูตร แสดงให้เห็นได้ว่า มนุษย์ทุกคน เลือกที่จะเป็นและมีได้ เช่น เลือกที่จะเป็นคนสวย (หล่อ) ฉลาด ร่ำรวย ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ อายุยืน และมีอำนาจในตน ต้องเลือกทำกรรมปัจจุบัน ที่ให้ผลตามที่ตนเองต้องการด้วยความพากเพียร จนกลายเป็นอุปนิสัย ผลของกรรมบางอย่าง สามารถให้ผลในชาตินี้ได้ทันที เช่น ความฉลาด ความร่ำรวย ส่วนผลอย่างอื่นอาจปรากฏในชาติหน้าหรือชาติต่อไป จากการศึกษากรรมในมหากัมมวิมังศสูตรและจุฬามณีวิมังศสูตรทำให้เห็นว่า มนุษย์สามารถกำหนดอนาคตของตนเอง ด้วยการเลือกสถานที่เกิด เลือกมีคุณสมบัติและรูปสมบัติให้กับอนาคตของตนเองได้

๓) องค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมในพระไตรปิฎกในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมไว้ในกัมมวิปากญาณ^{๙๐} สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สนับสนุนให้กรรมได้ส่งผล ปิดกั้นและขัดขวาง

การให้ผลของกรรมชั่ว เรียกว่า สมบัติ ๔ และองค์ประกอบที่สนับสนุนให้กรรมชั่วส่งผล และขัดขวางการให้ผลของกรรมดี เรียกว่า วิบัติ ๔ ซึ่งมีปัจจัยอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. คติ คือ ที่ไป
๒. อุปธิ คือ รูปร่าง
๓. กาล คือ ยุคสมัยที่เกิด
๔. ปโยคะ คือ ความเพียรหรือความพยายาม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายสมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ ไว้ว่า สมบัติ หมายถึง ความเปรียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งช่วยเสริมส่งอำนาจโอกาส ให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล สมบัติมี ๔ อย่าง คือ

๑. คติสมบัติ สมบัติแห่งคติ หรือ คติให้เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญ เหมาะ หรือเกื้อกูล ตลอดจนระยะสั้น คือ ดำเนินชีวิตหรือไปในถิ่นที่อำนาจ

๒. อุปธิสมบัติ สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยร่างกาย หรือ รูปร่างให้เช่น มีรูปร่างสวย ร่างกายสง่างาม หน้าตาทำทางดี น่ารัก น่านิยมเลื่อมใสสุขภาพดีแข็งแรง

๓. กาลสมบัติ สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล หรือ กาลให้เกิดอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดีไม่ส่งเสริมคนชั่ว ตลอดจนในระยะสั้น คือ ทำอะไรถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ

๔. ปโยคสมบัติ สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยประกอบกิจ หรือกิจการให้ เช่น ทำเรื่องตรงกับที่เขาต้องการ ทำกิจตรงกับความสามารถของตน ทำการถึงขนาด ถูกหลักครบถ้วนตามเกณฑ์ หรือ ตามอัตราไม่ใช่ทำครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือ เหยาะแหยะ หรือ ไม่ถูกเรื่องกัน รู้จักจัดทำ รู้จักดำเนินการ

วิบัติ หมายถึง ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งไม่อำนาจแก่การที่กรรมดีจะปรากฏผล แต่กลับเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล มี ๔ อย่าง คือ

๑. คติวิบัติ วิบัติแห่งคติ หรือ คติเสีย คือ เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่นประเทศสภาพแวดล้อมที่ไม่เจริญ ไม่เหมาะสม ไม่เกื้อกูล ทางดำเนินชีวิต ถิ่นที่ไปไม่อำนาจ

^{๙๐} อภิ. วิ. (ไทย). ๓๕/๘๑๐/๕๒๓-๕๒๔.

๒. อุปธิวิบัติ วิบัติแห่งร่างกาย หรือ รูปกายเสีย เช่น ร่างกายพิกลพิการอ่อนแอ ไม่สวยงาม กริยาท่าทางน่าเกลียด ไม่ชวนชม ตลอดจนสุขภาพไม่ดีเจ็บป่วย มีโรครามาก

๓. กาลวิบัติ วิบัติแห่งกาล หรือกาลเสีย คือ เกิดอยู่ในยุคสมัยที่บ้านเมืองมีภัยพิบัติ ไม่สงบเรียบร้อย ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรมด้วยการเบียดเบียน ยกย่องคนชั่ว ปืบค้ำคนดี ตลอดจนทำอะไร ไม่ถูกกาลเวลา ไม่ถูกจังหวะ

๔. ปโยควิบัติ วิบัติแห่งการประกอบ หรือ กิจการเสีย เช่น ฝักใฝ่ในกิจการ หรือ เรื่องราวที่ผิด ทำการไม่ตรงกับความถนัด ความสามารถ ใช้ความเพียรในเรื่องไม่ถูกต้อง ทำการครึ่งๆ กลางๆ เป็นต้น^{๙๑}

บรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายถึง สมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ ไว้ว่า กรรมให้ผลในชาตินี้ (ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม) คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้แล้วให้ผลเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญหรือเสื่อม ลาภ เสื่อมยศ นินทา ในชาตินี้ กับที่มีปัจจัยเกื้อหนุน คือ หากเป็นกรรมดีต้องประกอบด้วยสมบัติ (ความพร้อม) ๔ อย่าง ได้แก่

ก. กาลสมบัติ ความพร้อมด้วยกาลเวลา หมายถึง อยู่ในยุคสมัยที่คนนิยมความดี อย่างแท้จริง เป็นยุคที่ความดีเห็นผลได้ง่าย

ข. คติสมบัติ ความพร้อมด้วยคติ หมายถึง เกิดในภูมิที่เหมาะสมถิ่นที่อยู่และ ตำแหน่งหน้าที่การงานเกื้อหนุนให้กรรมดีให้ผล

ค. อุปธิสมบัติ ความพร้อมด้านร่างกาย หมายถึง ผู้ทำความดี มีร่างกายและการ ดำเนินชีวิตพร้อมที่จะรับผลแห่งความดีนั้นได้

ง. ปโยคสมบัติ ความพร้อมด้านความเพียร หมายถึง ผู้ทำความดีมีความเพียรทำ ความดีอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

หากเป็นกรรมชั่วต้องประกอบด้วยวิบัติ (ความบกพร่อง ความไม่พร้อม) ๔ อย่าง ได้แก่

ก. กาลวิบัติ ความบกพร่องด้านกาลเวลา หมายถึง อยู่ในยุคสมัยที่ความชั่วเห็นผล

ข. คติวิบัติ ความบกพร่องด้านคติ หมายถึง ไม่เกิดในภพภูมิที่เหมาะสม มีถิ่นที่อยู่ และตำแหน่งหน้าที่การงาน เกื้อหนุนให้กรรมชั่วให้ผล

ค. อุปธิวิบัติ ความบกพร่องด้านร่างกาย หมายถึง ผู้ทำความชั่ว มีร่างกาย และการ ดำเนินดำเนินชีวิตพร้อมที่ความชั่วนั้นให้ผลง่าย

ง. ปโยควิบัติ ความบกพร่องด้านความเพียร หมายถึง ผู้ทำความชั่วขาดความเพียรที่ จะทำความดี แต่ยังมีความเพียร ทำความชั่วอย่างต่อเนื่อง ไม่เลิกจากการทำความชั่วนั้น^{๙๒}

เห็นได้ว่า การที่ผลของกรรมดีและกรรมชั่วในชาตินี้ จะปรากฏได้ ต้องอาศัยปัจจัยอันมี องค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ กาล คติ อุปธิ และปโยคะ ในฝ่ายพร้อม ให้การสนับสนุนกรรมดีเรียกว่า สมบัติ ๔ ในฝ่ายขัดขวางกรรมดี เรียกว่า วิบัติ ๔ ซึ่งการทำกรรมดีเพื่อหวังผลในระดับนี้จึงต้องใช้ สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองเพื่อที่จะทำให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่และสภาพแวดล้อม (คติสมบัติ) ถูกต้องตามกาลเทศะ หรือเวลา (กาลสมบัติ) และมีการจัดการที่ดี มีความเพียรพยายามอย่างเต็มที่

^{๙๑} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๙๑.

^{๙๒} บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนวิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห์, หน้า ๑๒๙.

และต่อเนื่อง (ปโยคสมบัติ) หรือที่เรียกว่า ทำดีถูกดี ทำดีถูกเวลา และทำดีให้พอดี อุปวิธีปฏิบัติจึงไม่สามารถขัดขวางองค์ประกอบดังกล่าวได้

สมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ เป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมในระดับผลขั้นนอกเท่านั้น ถึงแม้ว่าผลของกรรมบางอย่างได้ถูกขัดขวาง ไม่ให้ปรากฏผล แต่ผลกรรมนั้นยังคงอยู่ และรอคอยเวลาให้ผล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สัตว์ผู้จะต้องตายไปในโลกนี้ ทำกรรมอันใด คือ บุญ และบาปทั้งสองประการ บุญและบาปนั้นแลเป็นสมบัติของเขา ทั้งเขาจะนำเอาบุญและบาปนั้นไปได้ อนึ่งบุญและบาปย่อมติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไปฉะนั้น”^{๙๓} ส่วนผลของกรรมในระดับผลชั้นใน จะได้รับผลที่จิตใจ ทันทีกิการกระทำนั้นสิ้นสุดลง ผลที่ได้รับเป็นไปตามคุณภาพของกรรมที่ทำ และเป็นนามธรรมเห็นได้ว่า สมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลในชาตินี้ (ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม) นอกจากจะศึกษาให้เข้าใจถึงการให้ผลของกรรมแล้วเรายังสามารถนำมาใช้แก้ไขข้อบกพร่อง (วิบัติ) ในตนเองได้ เมื่อนำไปแก้ไข ปรับปรุงแล้วจะทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงานประสบผลสำเร็จได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

๒.๑.๑๑ ความซับซ้อนในการให้ผลของกรรม

กฎแห่งกรรม เป็นกฎข้อหนึ่งของกฎธรรมชาติ จึงมีการให้ผลที่แน่นอน เป็นระบบระเบียบสม่ำเสมอและตายตัว ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น”^{๙๔} เห็นได้ว่า บุคคลทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นอย่างแน่นอน และทันทีที่ทำการกรรมนั้นเสร็จ แต่เป็นผลของกรรมในระดับชั้นในหรือจิตใจเท่านั้น ส่วนผลของกรรมชั้นนอก กรรมบางอย่างไม่สามารถให้ผลได้ทันทีที่ต้องอาศัยจังหวะเวลาที่เหมาะสมจึงให้ผลเปรียบได้กับการปลูกไม้ยืนต้น เช่นทุเรียน เมื่อลงมือปลูกจะให้ผลทันทีไม่ได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ เช่น ความสมบูรณ์ของดิน น้ำ อากาศ และระยะเวลา และเมื่อออกผลต้องเป็นผลทุเรียนอย่างแน่นอน จะเป็นผลไม้ชนิดอื่นนั้นเป็นไปได้ไม่ได้เช่นเดียวกัน ย่อมเป็นไปได้ที่ผู้ทำกรรมจะได้รับผลของกรรมตรงข้ามกับที่ตนกระทำการให้ผลของกรรมในระดับชั้นนอก เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นสิ่งที่ปุถุชนทั่วไปปรารถนา และมีค่านิยมว่า คือ ผลของกรรมดี และไม่ปรารถนาเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ด้วยเห็นว่าเป็นผลของกรรมชั่ว การยอมรับการให้ผลของกรรมในระดับชั้นนอกเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดปัญหาความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทยมากขึ้น ด้วยคนบางคน สังคมรับรู้ว่าเป็นคนคดโกงแต่กลับได้รับการยกย่องเชิดชู ดังนั้น กรรมบางอย่างจึงให้ผลไม่ตรงกับเหตุในปัจจุบันในมหากัมมวิภังคสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการให้ผลของกรรมที่ไม่เป็นไปตามที่บุคคลทั่วไปสัมผัสได้ด้วยอายตนะทั้ง ๕ การให้ผลของกรรมในระดับชั้นนอก จึงเป็นเรื่อง ซับซ้อนและต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง นอกจากนี้ ยังมีปรากฏหลักฐานในพระสูตรอื่นๆ ในพระไตรปิฎกอีก เช่น ในโลณผลสูตร ได้กล่าวถึงกรรมอย่างเดียวกัน แต่บุคคลที่กระทำมีคุณธรรมต่างกัน ผลของกรรมที่ให้อย่างต่างกันด้วย เพราะเจตนาที่กระทำการกรรมมีความรุนแรงต่างกัน

^{๙๓} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๒.

^{๙๔} อ้างแล้ว.

ทำให้กรรมมีน้ำหนักที่ต่างกันและให้ผลต่างกัน^{๙๕} ในนิพเพธิกสูตร^{๙๖} ได้กล่าวถึงระยะเวลาที่กรรมให้ผล มีทั้งชาติปัจจุบัน (ภวิญญธรรมเวทนิยกรรม) ชาติหน้า (อุปปัชชเวทนิยกรรม) และชาติต่อๆ ไป (อปรายปริยเวทนิยกรรม)^{๙๗} ในวัฏฏบมสูตร ได้กล่าวถึงมโนกรรมสุดท้ายของผู้ใกล้ตาย จิตเกาะเกี่ยวกับกรรมใดจะกลายเป็นอาสันนกรรม ให้ผลในชาติต่อไปทันที^{๙๘}

การให้ผลของกรรมชั้นนอก ถึงจะเป็นเรื่องซับซ้อน แต่กรรมในฐานะที่เป็นกฎธรรมชาติ และกฎศีลธรรม ย่อมให้ผลต่อผู้กระทำอย่างแน่นอนและสมเหตุสมผล และผู้ทำกรรมต้องรับผิดชอบ ต่อตนเองถึงกรรมที่ได้กระทำลงไป ผลยังไม่ปรากฏ แต่ผลไม่ได้สูญหายไปไหน ยังรอระยะเวลาที่จะทำหน้าที่ให้ผลตามน้ำหนักของกรรม แม้ว่า การให้ผลของกรรมในระดับนี้จะเป็นเรื่องซับซ้อน และผู้ทำกรรมไม่สามารถแก้ไขกรรมในอดีตได้ แต่เราสามารถสร้างกรรมปัจจุบันให้เป็นกรรมดี เพื่อสนับสนุน ส่งเสริมให้กรรมดีทั้งในอดีตและปัจจุบันให้ผลตลอดเวลา และขัดขวางการให้ผลของกรรมชั่ว ด้วยการอาศัยเงื่อนไขที่ทำให้ผลของกรรมชั่วนั้นกลายเป็นอโหสิกรรมได้

สรุปได้ว่า การให้ผลของกรรมจะซับซ้อนแค่ไหนก็ตาม แต่ถ้าบุคคลมีความเชื่อมั่นเรื่องกรรม และการให้ผลของกรรม ตามคำสอนของพระพุทธองค์ สามารถเลือกและกำหนดชีวิตของตนเองได้ ด้วยการทำกรรมที่ให้ผลตามเงื่อนไขที่ตนต้องการ ด้วยความเพียรและความสม่ำเสมอ จนกลายเป็นอุปนิสัย และเมื่อต้องการผลชั้นนอกให้นางค์ประกอบเรื่อง กาล คติ อุปธิ และปัจจัย มาปฏิบัติ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ภวิญญธรรมเวทนิยกรรม ให้ผลในชาติปัจจุบันได้อย่างเต็มที่

๒.๑.๑๒ การสิ้นกรรม

ทัศนะทางพระพุทธศาสนาเชื่อเรื่องการสิ้นกรรม ชีวิตปุณฺณชนทำกรรมอยู่เสมอ สาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลทำกรรม คือ กิเลส เมื่อทำกรรมย่อมได้รับผล คือ วิบาก เมื่อหมดกิเลสก็ไม่ทำกรรมจึงไม่มีผลของกรรมส่วนนั้นที่จะต้องรับ กฎแห่งกรรมก็ตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ เช่นเดียวกับธรรมอื่นที่มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไปตามเหตุและปัจจัย ทางดับกรรมจึงต้องดูที่สาเหตุการเกิด และดับที่สาเหตุการเกิด

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในนิพเพธิกสูตร สรุปได้ว่า ผัสสะเป็นเหตุให้เกิดกรรม... เมื่อผัสสะดับกรรมจึงดับ ข้อปฏิบัติให้ถึงการดับกรรม ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ...^{๙๙} และในนิทานสูตร^{๑๐๐} ได้กล่าวถึงสาเหตุการเกิดกรรมชั่ว คือ โลภะ โทสะ โมหะ หรือ อกุศลกรรม เหตุที่เกิดกรรมดี คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือกุศลกรรม โดยกุศลกรรมเกิดจากอกุศลกรรม เมื่อละอกุศลกรรมได้ กรรมเป็นอันสิ้นสุดหรือดับลง

^{๙๕} อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๑๐๑/๓๓๖-๓๓๘.

^{๙๖} อ้างแล้ว.

^{๙๗} อ้างแล้ว.

^{๙๘} สุนทร ฌ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๒๑๙.

^{๙๙} อ้างแล้ว.

^{๑๐๐} อ้างแล้ว.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า ทำอย่างไรจะหมดกรรม การที่จะหมดกรรม ก็ คือ ไม่ทำกรรมชั่ว ทำกรรมดี และทำกรรมดีให้ยิ่งขึ้น คือ แม้แต่กรรมดีก็เปลี่ยนให้ดีขึ้นจากระดับหนึ่งไปอีกระดับหนึ่ง... กรรมไม่หมดด้วยการชดใช้กรรม แต่หมดด้วยการพัฒนากรรม คือ ปรับปรุงตัวให้ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้นๆ จนพ้นขั้นของกรรมไปถึงขั้นทำแต่ไม่เป็นกรรม คือ ทำด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่ถูกครอบงำหรือชักจูงด้วย โลภะ โทสะ โมหะ จึงจะเรียกว่า พันกรรม^{๑๐๑}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้อธิบายถึงความสิ้นไปแห่งกรรม สรุปได้ว่า กรรมอันทำให้สัตว์โลกเวียนว่ายตายเกิดมีสองประการ คือ กุศลกรรม และ อกุศลกรรม กุศลกรรมมีสาเหตุมาจากอกุศลกรรม หมายถึง สัตว์โลกทำความดีต่าง ๆ เพื่อเลิกอกุศลกรรม ดังนั้น เมื่อทำลายอกุศลกรรมให้สิ้นไป กุศลกรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะอาศัยอกุศลกรรมเป็นปัจจัย จึงสิ้นไปด้วย^{๑๐๒}

บรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายการดับผัสสะไว้ว่า ดับผัสสะ คือ ดับการกระทบถูกต้องต่าง ๆ ได้แก่ ดับการกระทบถูกต้องทางตา ดับการกระทบถูกต้องทางหู ดับการกระทบถูกต้องทางจมูก ดับการกระทบถูกต้องทางลิ้น ดับการกระทบถูกต้องทางกาย ดับการกระทบถูกต้องทางใจ “ดับการกระทบถูกต้อง” นั้นไม่ได้หมายถึงว่า ดับตามิให้กระทบกับรูป... ทว่าการกระทบถูกต้องต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นเพียงกิริยา ไม่เป็นปัจจัยให้กิเลสเกิดขึ้น^{๑๐๓}

ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) และบรรจบ บรรณรุจิ อธิบายถึงการดับกรรม สรุปได้ว่า การดับกรรมต้องดับที่สาเหตุการเกิดกรรม คือ ดับผัสสะ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น ไม่ประกอบกรรมชั่วและกรรมดีได้อีก โดยปฏิบัติตามหลักของมรรคมงคล ๘ การกระทำที่ปราศจากกิเลส จึงไม่จัดเป็นกรรม เป็นเพียงกิริยาและไม่มีวิบาก การดับกรรม การสิ้นกรรม และการพ้นกรรม จึงมีความหมายเดียวกันกรรมเป็นตัวการให้เกิดกรรมวิบาก กรรมวิบากที่เกิดจากกรรมดี กรรมชั่ว ย่อมทำให้เจ้าของกรรมเป็นทุกข์ เดือดร้อน ทั้งกายและใจ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า กรรมวิบากที่เกิดจากกรรมดี ย่อมทำให้เจ้าของกรรมเป็นสุขทั้งกายและใจ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน เวรยชกสูตร^{๑๐๔} สรุปได้ว่า ผู้ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ ประพฤติทางกาย วาจา ใจ ย่อมได้รับความทุกข์ในชาตินี้ และไปเกิดในทุคติในชาติหน้า ผู้ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ ประพฤติดี ทางกาย วาจา ใจ ย่อมได้รับความสุขในชาตินี้และไปเกิดในสุคติในชาติหน้า

๑) อกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม ทางทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุคติ อกุศลกรรมบถ ๑๐ แบ่งตามทางที่ทำความมี ๓ ประการ คือ กายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ และมโนทุจริต ๓

^{๑๐๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เชื้อกรรม รู้กรรม แก่กรรม, หน้า ๑๑๖.

^{๑๐๒} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี, เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙๖.

^{๑๐๓} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจนุสุมปาท, หน้า ๒๐๔-๒๐๕.

^{๑๐๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๙-๔๙๐/๓๗๔-๓๗๗.

กายสุจริต มี ๓ ประเภท คือ

๑. ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
๒. อทินนาทาน คือ การถือเอาสิ่งของเขาไม่ได้ให้
๓. กาเมสุมิฉฉาจาร คือ การประพฤติดังในกาม

วจีสุจริต มี ๔ ประเภท คือ

๑. มุสาวาท คือ การกล่าวคำเท็จ
๒. ปิสุนาวาจา คือ การกล่าวคำส่อเสียด
๓. ผรุสวาท คือ การกล่าวคำหยาบ
๔. สัมผัสปปลาปะ คือ การกล่าวคำเพ้อเจ้อ

มโนสุจริต มี ๓ ประเภท คือ

๑. อภิชฌา คือ ความเพ่งเล็งทรัพย์อยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความโลภ
๒. พยาบาท คือ ความผูกอาฆาตจองเวรผู้อื่นด้วยอำนาจแห่งความโกรธ
๓. มิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม^{๑๐๕}

๒) กุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี กรรมดี อันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญหรือสุคติ^{๑๐๖} มี ๑๐ ประการ แบ่งตามทางที่ทำความดี มี ๓ ประการ คือ กายสุจริต ๓ วจีสุจริต ๔ และมโนสุจริต ๓ กายสุจริต มี ๓ ประเภท คือ

๑. ปาณาติปาตวิริติ คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ รวมถึงการให้ชีวิตสัตว์
๒. อทินนาทานวิริติ คือ การงดเว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของผู้อื่น รวมถึงการบริจาค
๓. กาเมสุมิฉฉาจารวิริติ คือ การงดเว้นจากการประพฤติดังในกาม รวมถึงสำรวม

ระวังในกาม

วจีสุจริต มี ๔ ประเภท คือ

๑. มุสาวาทวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำเท็จ
๒. ปิสุนาวาจาวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำส่อเสียด
๓. ผรุสวาทวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำหยาบ
๔. สัมผัสปปลาปะวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อ

มโนสุจริต มี ๓ ประเภท คือ

๑. อนภิชฌา คือ ความไม่คิดโลภอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น
๒. อพยาบาท คือ ไม่คิดพยาบาทปองร้าย (ไม่คิดร้าย)
๓. สัมมาทิฎฐิ คือ ไม่มีความคิดเห็นผิดทำนองคลองธรรม^{๑๐๗}

^{๑๐๕} มีความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบากกรรมที่ทำความชั่วไม่มีผล โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิคาไม่มี มารดาไม่มี สัตว์ผู้อุปการะไม่มี. พระพรหมโมลี, (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี, เล่ม ๑, หน้า ๕๒๐.

^{๑๐๖} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๗๗.

อกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นทางแห่งการทำความชั่ว อันมีสาเหตุมาจากกิเลสโลภะ โทสะ และโมหะ ทำให้ประกอบกรรมชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ อกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นทางแห่งการทำความดี อันมีสาเหตุมาจากกิเลส อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ทำให้ประกอบกรรมดี ทางกาย ทางวาจา และทางใจ กรรมทั้ง ๒ เป็นสาเหตุที่ทำให้มนุษย์และสัตว์บนโลกนี้มีความแตกต่างกัน และต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่จบสิ้น การดับกรรมจึงต้องทำด้วยการละอกุศลกรรมอันเป็นเหตุให้กุศลกรรมดับไปด้วย โดยใช้หลักการปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘

๓) มรรคมืองค์ ๘

มรรคเป็นเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ของการปฏิบัติ อันนำไปสู่การดับทุกข์ที่อยู่ตรงกลางระหว่าง การหมกมุ่นตนเองอยู่ในกามสุข (กามสุขัลลิกานุโยค) และการทรมานตนเองให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน (อัตตกิลมณานุโยค)

มรรค คือ ระบบความคิดและการกระทำสายกลาง หรือ การดำเนินชีวิตตรงจุดที่พอเหมาะพอดีให้ได้ผลสำเร็จตามเป้าหมาย คือ การดับทุกข์^{๑๐๘} มืองค์ประกอบ ๘ ประการ คือ

๑. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ
๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ
๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ
๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ^{๑๐๙}

ในสังจวิวงศ์สูตร^{๑๑๐} ได้อธิบายรายละเอียดของมรรคมืองค์ ๘ ไว้ มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ สัมมาทิฐิ คือ ความรู้ในความทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาบทและความดำริในการไม่เบียดเบียน

สัมมาวาจา คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเสียดสี เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

สัมมากัมมันตะ คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการประพฤติดิในกาม

^{๑๐๗} มีความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วผล การเซ่นทวงมีผล การบูชามีผล ผลวิบากกรรมที่ทำความชั่วมีผล โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายผู้เป็นอุปาทิภะมีอยู่. พระพรหมโมลี , (วิลาส ญาณวโร), **กรรมทิปนี**, เล่ม ๑, หน้า ๖๐๒.

^{๑๐๘} พระธรรมปิฎก , (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๕๘๓.

^{๑๐๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓/๓๑-๓๒, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๒๓/๓๕๒.

^{๑๑๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๑-๔๒๔.

สัมมาอาชีวะ คือ ละมิจฉาชีพ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ คือ เพียรพยายามป้องกันไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรพยายามละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น เพียรพยายามสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิด เพียรพยายามรักษาและส่งเสริมกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมหายไป

สัมมาสติ คือ มีสติ สัมปชัญญะ พิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต และพิจารณาเห็นธรรมในธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัส

สัมมาสมาธิ คือ ตั้งจิตมั่นชอบคือ สมาธิที่เจริญตามแนวของฌาน ๔

มรรคมืองค์ ๘ จัดเป็นประเภทได้ ๓ ประเภท เรียกว่า ไตรสิกขา สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นศีล

สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นสมาธิ มรรคมืองค์ ๘ จึงหมายถึง พรหมจรรย์^{๑๑๑} อันเป็นหลักทางดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ อันเป็นทางปฏิบัติของพระอริยบุคคลการดำเนินชีวิตตามแนวทางมรรคมืองค์ ๘ จึงเป็นการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา ที่สามารถพัฒนากรรมของตนไปสู่ความสิ้นกรรม คือ นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑๓ สรุป

กรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ทำได้ด้วยเจตนา อันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออกทาง กาย ทางวาจา และทางใจ มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ส่งผลต่อผู้กระทำความ

สาเหตุแห่งการเกิดกรรมเกิดจากผัสสะ โดยเริ่มต้นที่ใจเกิดการนึกคิดเรียกว่า มโนกรรม ส่งผลให้ผู้กระทำความกรรมต่อทางกาย และทางวาจา ผลของการกระทำ ไม่ว่าจะกรรมดีหรือ กรรมชั่วจะถูกจะสมไว้ในภวังคจิต รอโอกาสให้ผลแก่เจ้าของกรรม การจะตัดสินว่ากรรมใดเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วนั้น ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ไว้ โดยให้ดูที่สาเหตุแห่งการทำความกรรมและผลของกรรม ว่ามีผลกระทบต่อนตนเองหรือผู้อื่น หรือ ทั้งตนเองและผู้อื่น หรือไม่

กรรมในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑. ตามคุณภาพของกรรมมี ๒ อย่าง คือ กรรมชั่ว (อกุศลกรรม) และกรรมดี (กุศลกรรม) ๒. ตามทางแห่งการทำความกรรมมี ๓ อย่าง คือ ทางกายเรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม ๓. ตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก มี ๔ อย่าง คือ กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม กรรมประเภทนี้ เป็นกรรมที่มีเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา มีเจตนาเพื่อจะละกรรมดำ กรรมขาว และกรรมทั้งดำและขาว

ในอรรถกถา เรียกว่า กรรม ๑๒ ซึ่งได้มีการรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ ผลของกรรมทำให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น มีกรรมตามหน้าที่ กรรมตามให้ผลตามลำดับ และกรรมที่รอเวลาในการให้ผลของกรรม

^{๑๑๑} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสัทธัมมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕.

การให้ผลของกรรมแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ผลชั้นใน หมายถึง จิตใจ ให้ผลทันทีที่ทำกรรมเสร็จ เป็นความรู้สึกที่ดีหรือชั่ว สะสมเป็นวิบากตกค้างในใจ รอวันแสดงตัวออกมาเป็นอุปนิสัย ผลชั้นนอกให้ผลเป็นลาภ ยศ สรรเสริญ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา การให้ผลในชั้นนี้ต้องมีองค์ประกอบเรื่อง กาล ชาติ อุบัติ และปัจจัยมาเป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง การให้ผลของกรรมทั้ง ๓ ประเภทในพระไตรปิฎกดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องของผลชั้นใน ส่วนการให้ผลของกรรม ๑๒ เป็นการให้ผลชั้นนอก

กฎแห่งกรรม เป็นกฎธรรมชาติที่มีการให้ผลที่แน่นอนและตายตัว ไม่มีข้อยกเว้นและจึงเป็นกฎศีลธรรม ที่ดูแลควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์และให้ผล มนุษย์ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าการใช้เวลาปัจจุบันและเงื่อนไขของโอกาสกรรมทำให้มนุษย์สามารถเลือกสถานที่เกิด พร้อมทั้งรูปสมบัติคุณสมบัติได้ กล่าว คือ ทำแต่กรรมดีอันมีเงื่อนไขไปสู่ผลที่ต้องการอย่างพากเพียร และปฏิบัติจนกลายเป็นอุปนิสัย ผลของกรรมย่อมส่งผลในชาติหน้าหรือชาติต่อไป และผลของกรรมบางอย่างสามารถส่งผลได้ในชาตินี้ได้เลย เช่น ความร่ำรวยหรือความฉลาด นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังให้ความสำคัญกับมโนกรรมของจิตที่ใกล้ชิด ซึ่งมีผลต่อคติที่ไปในชาติหน้า

การดับกรรม ต้องดับที่สาเหตุ คือ ผัสสะ พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้มนุษย์ทำกรรมดีเพื่อติดอยู่แต่ความสุขและความดี แต่สอนให้มนุษย์ทำกรรมเพื่อละทิ้งกรรมดีและกรรมชั่วเพื่อไปสู่การสิ้นกรรม ด้วยวิธีการปฏิบัติตามมรรคมงคล ๘ และพัฒนาตนเองด้วย หลักไตรสิกขา ซึ่งสามารถพัฒนากรรมของตนหลุดพ้นจากกิเลส เป็นเหตุให้สิ้นกรรมหรือดับกรรมการกระทำที่ไม่มีกิเลส ไม่จัดเป็นกรรมเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น จึงไม่มีวิบากให้รับผลทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือหลุดพ้นจากวัฏฏะ ๓ คือ กิเลส กรรม วิบาก บรรลุพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

๒.๒ ทศนะความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทย

กรรมเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วงที่พระมหากษัตริย์ราชธานีไทย ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อปลุกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยใช้อบรมและปลุกฝังจิตสำนึกของประชาชนในการทำกรรมดีละเว้นกรรมชั่วและมีความเกรงกลัวละอายต่อบาป เกิดเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยในเรื่องการทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล มีความกตัญญู ยกย่องและเกรงใจผู้มีอาวุโส มีใจเมตตากรุณา ยกย่องคนดี ตลอดจนทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

การปลุกฝังหลักธรรมเรื่องกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดปรัชญาการศึกษาไทยในสมัยนี้ และใช้สืบทอดมาถึงรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือ ความรู้

คือคุณธรรม^{๑๑๒} นอกจากนี้ไตรภูมิพระร่วงได้รับการถ่ายทอดเป็นรูปธรรมด้วยการวาดภาพเป็นจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์และวิหารเป็นสื่อปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรมได้ชัดเจนขึ้นเห็นได้ว่าในสังคมสุโขทัย พระพุทธศาสนามีความสำคัญในการสร้างความสงบสุขและมั่นคงแก่อาณาจักร หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สร้างไว้อย่างเป็นระบบในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย ได้รับการถ่ายทอดมาสู่สังคมสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบันสมัยอยุธยาความเชื่อเรื่องกรรมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้ที่ทำความดีมีเป้าหมายของชีวิตที่ดีในชาติต่อไป และการดับทุกข์ละกิเลส บรรลุพระนิพพาน หรือปรารถนาการถึงความเป็นพระพุทธเจ้า^{๑๑๓} ดังมีหลักฐานปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องต่างๆ เช่น ลิลิตพระลอ พระมัลลย์คำหลวง และมหาชาติคำหลวง เรื่อง พระมัลลย์คำหลวง เป็นวรรณคดีที่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับนรกสวรรค์ มีอิทธิพลต่อการความรู้สึกรักของคนไทยในเรื่องบาป บุญ นรกสวรรค์ เช่นเดียวกับไตรภูมิพระร่วง นอกจากนี้ วรรณคดีที่มีหลักธรรมคำสอนเรื่องกรรมเป็นคติประจำใจ อีกหลายเรื่อง เช่นในเรื่องลิลิตพระลอ ได้กล่าวถึงกรรมที่เป็นคติเตือนใจไว้ว่า

“ใดใดในโลกล้วน อนิจจัง

คงแต่บาปบุญยัง เทียงแท้

คือเงาติดตัวตรึง ตรึงแน่น อยู่เนา

ตามแต่บาปบุญแล้ว ก่อเกื้อรักษา”^{๑๑๔}

ต่อมาสังคมไทยได้รับความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์เข้ามาผสมผสานกับหลักธรรมความเชื่อเดิมในพระพุทธศาสนา เพื่อสนองความต้องการของสังคม โดยมีการผสมผสานอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เข้าไปในหลักธรรม เกิดการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดจนอยุธยามีการค้าขายกับชาวต่างชาติ ทั้งชาติตะวันตกและตะวันออกทำให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ขุนนางและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้ามีฐานะดีขึ้น ได้รับการยอมรับและยกย่องตลอดจนการเลื่อนชั้นทางสังคม เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ทางวัตถุ ความเชื่อเรื่องกรรมเริ่มเปลี่ยนไป "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" ดิฉันเริ่มหมายถึงผลที่ออกมาเป็นวัตถุ มีใช้ผลที่จิตใจ

สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยกรุงธนบุรีและรัชกาลที่ ๑ - ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงนำไตรภูมิพระร่วงมาเป็นแนวทางในการสอนหลักธรรมเรื่องกรรม เพื่อให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป เป็นการควบคุมประพฤติกกรรมของประชาชนให้อยู่ในศีลธรรมเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย อยุธยา และในสมัยรัชกาลที่ ๒ "กรรม" ได้นำมาใช้ในความหมาย ที่หมายถึงผลของการกระทำที่เป็นการกระทำที่ไม่ดี และทำไว้ในอดีตชาติ เช่น "ตามกรรมที่ทำไว้" "กรรมสิ่งใดเลยชดมาให้" และ "ชะรอยกรรมเวรตามมาทัน" ดังที่มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่อง อิเหนาและรามเกียรติ์^{๑๑๕}

^{๑๑๒} อ้างใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕.

^{๑๑๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๐.

^{๑๑๔} อ้างแล้ว.

^{๑๑๕} อ้างใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, หน้า ๔๔.

สมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้นำหลักธรรมเรื่องกรรม และผลของกรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของสังคม เช่นเดียวกับสมัยก่อน ๆ จากการรับวิทยาการทางตะวันตกสมัยใหม่ที่เข้ามา จึงไม่ยอมรับเรื่องไตรภูมิพระร่วงในด้านภูมิศาสตร์ทำให้เกิดการปฏิเสธไตรภูมิพระร่วงในสาระทางด้านภูมิศาสตร์ แต่ยังคงยอมรับสาระเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมที่ให้ผลในชาตินี้และชาติหน้า โดยให้ความสำคัญของกรรมในชาติปัจจุบันนี้มากที่สุด โดยผลของบุญหรือบาปนั้นอยู่ที่ใจของผู้กระทำ ดังที่ รัชกาลที่ ๔ ตรัสไว้ว่า "สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ที่ใจ"^{๑๑๖} ชีวิตในชาตินี้จะสุขหรือทุกข์ ขึ้นอยู่กับเหตุและผลของชาตินี้เป็นสำคัญ การทำกรรมดีจะสามารถนำตนไปสู่ความสำเร็จอันเป็นเป้าหมายของชีวิต ๓ ระดับ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ คือ ภูมิธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในชาติหน้า คือ สัมปรายิกัตถะ และประโยชน์สูงสุด คือ นิพพาน การปฏิเสธไตรภูมิพระร่วงในด้านภูมิศาสตร์ มีผลทำให้ผู้ที่ไม่ได้แยกความเชื่อในไตรภูมิพระร่วงออกเป็นสองส่วน เกิดความเคลือบแคลงใจผลของกรรมในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด

รัชกาลที่ ๕ ได้นำหลักกรรมมาเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิต ในลักษณะเดียวกับสมัยรัชกาลที่ ๔ หลักธรรมเรื่องกรรมในสมัยนี้จะถูกนำมาสอนในลักษณะผลของกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสุข และความทุกข์ของบุคคลและสังคมในชาติปัจจุบัน ยอมรับกรรมที่เป็นกระแสการเวียนว่ายตายเกิดอันเป็นความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทย และในสมัยนี้มีการขยายตัวทางการศึกษา เพื่อพัฒนาสังคมและชาติตามกระแสวิทยาการตะวันตก ด้วยการปรับโครงสร้างทางสังคม และขยายตัวทางการศึกษา ทำให้มีคนเข้ารับราชการเป็นจำนวนมาก จึงมีผลให้มีการเลื่อนชั้นทางสังคม หลักธรรมเรื่องกรรมได้ถูกนำมาสอนเพื่อให้เกิดสำนึกในฐานะและหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติต่อสังคม และในความหมายที่บุคคลจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ได้เพราะการกระทำของตนเอง ไม่ได้มุ่งหวังในการสอนเพื่อปิดกั้นความเจริญก้าวหน้าของบุคคล ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ เกิดปรัชญาทางการศึกษาไทยขึ้นใหม่ตามรูปแบบตะวันตก คือ "ความรู้คู่คุณธรรม" แทน "ความรู้คือคุณธรรม" ซึ่งเป็นการแยกพระพุทธศาสนาออกจากการศึกษา มีผลให้สถาบันศาสนาขาดความมั่นคงจนถึงปัจจุบัน หลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา รวมทั้งเรื่องกรรม ได้ถูกนำมาสอนให้ปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง และพัฒนาสังคม ดังนั้น "ทำดีได้ดี" จึงหมายถึง ผลของกรรมในชาตินี้ ที่ให้ผลความสำเร็จด้านวัตถุ และสามารถมองเห็น สัมผัส ได้จากความสำเร็จของชีวิต เช่น หน้าที่การงาน ความมีฐานะดี เป็นต้น

รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ได้นำหลักธรรมเรื่องกรรมมาสอนตามแนวทาง และมีจุดมุ่งหมายเดียวกับสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ดังที่กล่าวมาแล้ว สภาพสังคมไทยในระบอบนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาและรวดเร็ว แต่เป็นการพัฒนาด้านวัตถุ ตลอดจนกระแสวัตถุนิยมตามรูปแบบตะวันตก การอธิบายหลักธรรมเรื่องกรรมที่เกี่ยวกับการได้รับความทุกข์หรือความสุขนั้นมาจากการประพฤติชั่ว และการประพฤติดีของตนเองจึงไม่เพียงพอความขัดแย้งกับหลักคำสอนในสิ่งที่คนไทยพบเห็นตามความเป็นจริงในสังคม ทำให้คนไทยบางส่วนไม่เชื่อ

กฎแห่งกรรม ผลที่ตามมาสังคมเกิดความเดือดร้อน วุ่นวาย ด้วยผู้คนไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาปทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของตน ตลอดจนการศึกษาไทยในปรัชญาใหม่ ไม่มีการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน คนไทยรุ่นใหม่ห่างไกลจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นสาเหตุให้

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๖.

รัชกาลที่ ๗ ทรงห่วงใยเด็กไทย ดังเห็นได้จากพระราชดำรัสที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี

...การสอนเด็กต้องนับว่าบกพร่องที่สุด เมื่อแต่ก่อนนี้ยายแก่หรือพี่เลี้ยงในบ้านก็ได้พยายามสอนบ้างอย่าง งามๆ ปลายๆ ครั้นมาบัดนี้ ต้องนับว่ากลับชุดโซมลงไปอีก เพราะการสอนในบ้านก็เกือบไม่มี การสอนตามวัดก็น้อยลงเพราะมีโรงเรียนอื่น ๆ แทนพระสอนหนังสือ ตามโรงเรียนก็หาได้สอนศาสนาอย่างจริงจังไม่ เด็กที่สวดมนต์ได้มีน้อยและไหว้พระไม่เป็นก็มี ผู้ที่เล่าเรียนมักเป็นคนอายุมากที่บวชบ้างที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาบ้าง แต่เรียนจริงนับว่าน้อยมากถ้าเปรียบเทียบกับจำนวนพลเมืองทั้งหมด การสอนเด็กยังพ่องอยู่นั้น น่าจะแก้ไขยากนัก และเป็นของที่ควรพยายามแก้อย่างยิ่ง จริยอยู่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ลึกซึ้งสอนให้เด็กเข้าใจยาก แต่ก็มีธรรมที่สอนได้มากมาย เช่น เรื่องกรรมและอื่นๆ อีกที่หยิบเลือกได้^{๑๑๗}

พระองค์ทรงส่งเสริมให้มีการแต่งหนังสือวรรณกรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กและได้จัดประกวด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ พระราชทานรางวัลแก่ผู้แต่งหนังสือชนะการประกวดหนังสือที่ชนะการประกวดได้รับการพิมพ์เผยแพร่ พระราชทานเนื่องในโอกาสทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา และนอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้ความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรม ที่ควรได้รับการสอนและปลูกฝังให้กับเด็กไทย ดังที่พระองค์กล่าวไว้ว่า “สำหรับพระพุทธศาสนานั้น ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งที่เราควรจะสอนให้เข้าใจ และให้เชื่อมั่นเสียตั้งแต่ต้นทีเดียว คือ สิ่งที่เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนานั้นคือวิกฎสงสาร การเวียนว่ายตายเกิด และกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะหนทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาก็เพื่อให้พ้นจากวิกฎสงสาร อันเป็นความทุกข์แต่สิ่งที่ดีประเสริฐยิ่งนั้น คือ ความเชื่อในกรรม แต่จะสอนเฉพาะเรื่องกรรมอย่างเดียว ไม่สอนเรื่องวิกฎสงสารด้วยก็ไม่สมบูรณ์ความเชื่อในเรื่องกรรม ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นของประเสริฐยิ่ง ควรจะให้มีความเข้าใจของคนทุกคนและถ้าคนทั้งโลกเชื่อมั่นในกรรมแล้วมนุษย์ในโลกหวังผลที่ดี เรื่องวิกฎสงสารและกรรมนี้เป็นของต้องมีความเชื่อ เพราะเป็นของที่น่าเชื่ออีกหลายอย่าง ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าคนเราเชื่อกรรมจริงๆ แล้ว ควรจะได้ความสุขไม่น้อยโดยที่ไม่ทำให้รู้สึกท้อถอยแต่อย่างไรข้าพเจ้าเห็นว่า เราควรพยายามสอนเด็กให้เข้าใจและให้เชื่อมั่นในกรรมเสียแต่ต้นทีเดียว ยิ่งให้เชื่อได้มากเท่าไรยิ่งดี ควรให้ฝังเป็นนิสัยทีเดียว”^{๑๑๘}

เห็นได้ว่าหลักธรรมเรื่องกรรม ในฐานะเป็นหลักทางศีลธรรมได้คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบันนี้ มีสาเหตุหลายประการด้วยกันเช่น จากการยอมรับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาผสมผสานกับพระพุทธศาสนา การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้เกิดการเลื่อนชั้นทางสังคมมากขึ้น การยอมรับระบบการศึกษาของชาติตะวันตก ทำให้เกิดปรัชญาการศึกษาใหม่ คือ “ความรู้คู่คุณธรรม” แทนปรัชญาการศึกษาเดิม “ความรู้คือคุณธรรม” เป็นการแยกหลักธรรมกับความรู้เพื่อประกอบอาชีพออกจากกัน ความเชื่อไตรภูมิพระร่วงในด้านภูมิศาสตร์ได้รับการปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และการให้ผลของกรรมตามคำสอนในไตรภูมิพระร่วงได้รับการกระทบกระเทือนไปด้วย สาระสำคัญของไตรภูมิพระ

^{๑๑๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า.๑๖๒.

^{๑๑๘} วศิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ , หน้า ๕.

ร่วงที่เป็นรากฐานของคำสอนเรื่องกรรมที่ให้ความเกรงกลัวความชั่วและละอายต่อบาปจากไตรภูมิ พระร่วง ได้หมดบพบาทในสังคมไทย กลายเป็นเพียงภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนกระแสวัตถุนิยม จากวัฒนธรรมตะวันตกที่รุนแรงขึ้น ทำให้หลักธรรมเรื่องกรรม ที่นำมาสอนโดยเน้นถึงการกระทำ และผลของการกระทำที่เป็นสุขในชีวิตประจำวัน ไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะทำให้คนไทยส่วนหนึ่งเชื่อ เรื่องกรรมและผลของกรรมได้อีกต่อไป

ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมตามอย่าง ชาติตะวันตก เมื่อหลักธรรมเรื่องกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิมในพระพุทธศาสนา "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุ คนในสังคมจึงต้องการเป็นเจ้าของวัตถุ และความ ร่ำรวยโดยไม่สนใจที่จะทำงานให้เหนื่อยยาก ด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม เช่น ค้ายาเสพติด อาชญากรรม โจรกรรม เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ที่ปกติสุขของสังคมส่วนรวม ดังที่ นักปราชญ์และนักวิชาการในพระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูก คือ เรามองกรรมไปที่ สิ่งของ ที่เงินทองของนอกกาย จะไปที่อื่นนั่น ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องแต่ไม่ได้มองที่ผลของมัน คือความดี ความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้น ซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม”^{๑๑๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักกรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้น ไม่ใช่ว่า เป็นหลักธรรมใหญ่หรือสำคัญอย่างเดียว แต่เป็นเพราะว่าได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสน เกิดขึ้นพอกพูนต่อๆ กันมา เพราะฉะนั้นต้องทำความเข้าใจเรื่องกรรมนอกจากจะทำความเข้าใจใน ตัวเองแล้วยังมีปัญหาเพิ่มขึ้น คือ จะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วย... ความเข้าใจของคนทั่วไปเกี่ยวกับกรรมว่า ประการแรกคนโดยมากมองกรรมไปในแง่ตัวผล ประการ ต่อไปเราพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอา แง่ชั่ว แง่ไม่ดี... นอกจากนั้นมุ่งไปในแง่อดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติหน้า เป็นสำคัญพูดง่ายๆ ว่า คนทั่วไปมองความหมายของกรรม ในแง่ผลร้ายของการกระทำชั่วใน อดีตชาติ...^{๑๒๐} และค่านิยมของสังคมที่ยกย่องวัตถุมากกระทบกระเทือนต่อหลักกรรม เวลาเราพูดว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วคนส่วนมากนึกถึงค่านิยมที่เป็นวัตถุ^{๑๒๑}

อาจารย์วสิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ว่า “คนส่วนมากมักถือเอาความสุข ความสมปรารถนา ในชีวิตปัจจุบันเป็นมาตรฐาน วัดความดี คือ ความดีต้องมีผลออกมาเป็นความสุขความสมปรารถนา เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ความชั่วต้องมีผลตรงกันข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่แน่นอนเสมอไป”^{๑๒๒}

ตามที่ พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตโต) และวสิน อินทสระ ได้อธิบายไว้นั้น เห็นได้ว่าปัจจุบันคนไทยมีความเชื่อเรื่องกรรม ที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ นำคำว่า “กรรม” มาใช้ใน ความหมายของกรรม หมายถึง ผลของการกระทำไม่ดีของบุคคล ที่ทำ ไว้ในชาติก่อน ส่งผลในชาติปัจจุบัน และผลของกรรมดี ไม่ใช่ความดีที่จิตใจสัมผัสได้ แต่มุ่งถึงผลของ

^{๑๑๙} พุทธทาสภิกขุ ,กรรมและการอยู่เหนือกรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙),หน้า ๒๐.

^{๑๒๐} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ประยุตโต), เชื้อกรรม รู้กรรม แก่กรรม, หน้า ๕ - ๖.

^{๑๒๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๔

^{๑๒๒} วสิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, หน้า ๔๖ -๔๕.

การกระทำภายนอก อันเป็นผลที่ตนเองและผู้อื่นมองเห็นได้ง่าย เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ลาก ยศ สรรเสริญ ความสุข ส่วนผลของกรรมชั่ว คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ทุกข์

๒.๒.๑ ความเชื่อที่ผิดหลักกรรมในพระพุทธศาสนา

นอกจากสังคมไทยเข้าใจหลักกรรมเรื่องกรรม คลาดเคลื่อนจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้นำความเชื่อเรื่องกรรมในศาสนาอื่นมาปะปน จนเข้าใจว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ความเชื่อที่ผิดหลักกรรมในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในติตถายตนสูตร สรุปได้ว่า

๑. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ เป็นเพราะสาเหตุจากกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อนทั้งสิ้น เป็นเหตุ เรียกว่า ปุพเพตเหตุวาท

๒. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ เป็นเพราะสาเหตุจากการเนรมิตของพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เรียกว่า อิสสรนิมมานเหตุวาท

๓. บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ ไม่ได้มีสาเหตุมาจากปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้น เรียกว่า อเหตุปัจจัยวาท^{๑๒๓}

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงผลของความเชื่อดังกล่าว ทำให้สัตว์เร่ร่อนไปเกิดไม่มีที่สิ้นสุดและเป็นการเชื่อที่จัดอยู่ในหลักอภิยะวาทะ อันหมายถึงการกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีไม่ได้ดีทำชั่วไม่ได้ชั่ว^{๑๒๔} ความเชื่อดังกล่าวเป็นการปฏิเสธหลักกรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อว่าสุขทุกข์ทั้งปวงเกิดขึ้นเพราะกรรม คือ การกระทำอันประกอบด้วยเจตนา ไม่ได้หมายความว่าเกิดขึ้นเพราะกรรมเก่าทั้งหมด ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะพระผู้เป็นเจ้าบันดาล และไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ โดยไม่มีเหตุและปัจจัย การเชื่อตามลัทธิทั้ง ๓ จะทำให้เป็นผู้ที่ขาดฉันทะ และความเพียร^{๑๒๕} เมื่อผสมผสานกับความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมใน

พระพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักกรรม ว่ากรรมดีให้ผลเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ อันเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ และประกอบกับสังคมยกย่องคนดี คือ คนที่มีร่ำรวย มีเกียรติ และชื่อเสียง ทำให้เกิดความแสวงหาสิ่งเหล่านี้ ด้วยการทำทุกวิถีทางที่ได้มา ดังนั้นการเข้าใจ และเชื่อเรื่องกรรมที่ผิดไปจากคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น ในขั้นแรกมีผลต่อตนเองเป็นอย่างมากเพราะผู้ที่เชื่อแบบผิดๆ จะมีการกระทำที่ไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาป ส่งผลให้ต้องทุกข์ทรมานเวียนวายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏไม่รู้จบสิ้น ในขั้นต่อไปการกระทำที่ไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาป จะส่งผลกระทบต่อสังคมโดยตรงทำให้ปัญหาสังคมนานัปการ

การที่สังคมจะพัฒนาให้เจริญขึ้น หรือเสื่อมลง ขึ้นอยู่กับค่านิยมส่วนใหญ่ของคนในสังคมนั้น ค่านิยมเกิดจากความเชื่อ หรือมโนกรรมที่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นกรรมที่สำคัญที่สุดและเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม ปัจจุบันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย มีสาเหตุมาจากการเชื่อเรื่องกรรมที่คลาดเคลื่อนจากหลักกรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งสะสมในสังคมไทยมาเป็นเวลา

^{๑๒๓} อก. ตีก. ๒๐ / ๖๒ / ๒๓๘.

^{๑๒๔} อ้างแล้ว.

^{๑๒๕} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), เชื้อกรรม รู้กรรม แก่กรรม หน้า ๑๗.

เนิ่นนาน และมีผู้ที่เชื่อตามเป็นจำนวนมาก จึงเป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาบุคคล สังคม และประเทศเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อความเชื่อที่คลาดเคลื่อนนี้ได้เกิดกับวัยรุ่นอันเป็นวัยที่จะเป็นอนาคตของประเทศชาติ ปัญหาสังคมต่างๆ จึงมากขึ้นและก่อคดีที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกที จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังค่านิยมและความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาให้กับพวกเขา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาเรื่องกรรม สรุปได้ว่า เป็นการแก้ไขปัญหาเรื่องกรรมเป็นปัญหาใหญ่ เป็นเรื่องคุณค่าทางนามธรรมที่มองเห็นเข้าใจได้ยากการศึกษาต้องใช้สติปัญญาอันมีใช่น้อย การที่จะให้ได้ผลต้องปฏิบัติกันอย่างจริงจังในระยะยาวและอบรมปลูกฝังตั้งแต่เด็กให้มีค่านิยมเห็นคุณค่าและความสำคัญของจิตใจมากกว่าวัตถุจนเป็นนิสัย และรับผิดชอบต่อการกระทำของตนจนเคยชินถ้าไม่ทำอย่างนี้จะได้ผลยากแก้ไข^{๑๒๖}

ดังนั้นการแก้ปัญหาก็ต้องแก้ที่สาเหตุของจุดเริ่มต้นของปัญหา คือ มโนกรรมหรือความเชื่อ ด้วยการสอนเรื่องกรรมและผลกรรมที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา การปลูกฝังให้เชื่อการให้ผลของกรรมในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกสถาบันในสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและโรงเรียน เพราะพ่อแม่และครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดวัยรุ่นมากที่สุด การแก้ไข และปลูกฝังค่านิยมเรื่องนี้ให้กับวัยรุ่นให้ได้ผลนั้นพ่อแม่ ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้าใจพัฒนาการของวัยรุ่น เพื่อที่จะได้เข้าใจธรรมชาติในวัยของวัยรุ่นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการต่อต้าน และความขัดแย้งที่ตามมา จึงจะเป็นการแก้ปัญหของสังคมและของชาติได้สำเร็จ

ปัจจุบันปัญหารู้นกำลังเป็นปัญหาที่สำคัญของทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วย เนื่องจากมีวัยรุ่นส่วนหนึ่งได้มีพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อสังคมมาก ก่อคดีอาชญากรรมที่สะท้อนขวัญมีการกระทำต่อเหยื่ออย่างรุนแรงมากในขณะที่อายุของผู้กระทำผิดกับอายุน้อยลง สาเหตุมาจากการไม่เชื่อเรื่องกรรมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการพัฒนาประเทศไปสู่ระบบทุนนิยม ดังเห็นได้จาก นายแพทย์จรัส สุวรรณเวลา กล่าวถึงสาเหตุการเกิดปัญหาของวัยรุ่นสรุปได้ว่า เกิดจากกระแสของวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งถือกันว่าเป็นกระแสวัฒนธรรมโลก ได้เข้ามามีบทบาทกลืนความเชื่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งกระแสวัฒนธรรมตะวันตก ให้ความสำคัญกับเรื่องของบริโภคนิยม วัตถุนิยม ตลอดจนกระแสปัญญาชนนิยม แต่วัฒนธรรมไทยจะให้ความสำคัญมนุษย์มากกว่าวัตถุ ให้ความสำคัญสัมพันธ์ด้านจิตใจ และความดีต่อสังคม เมื่อกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมากระทบกับฐานความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของสังคมไทย ทำให้เกิดความสั่นคลอนเรื่องความถูกผิด และมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป^{๑๒๗}

จากทัศนะดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์กับสถิติ คดีสูงสุด ๕ อันดับแรก ที่ขึ้นสู่การพิจารณาในคดีแพ่งและอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔ พบว่า คดีแพ่งที่มาลำดับ ๑ ของทุกปี คือ คดีฟ้องหย่าและคดีอาญา คือ คดีพระราชบัญญัติยาเสพติด

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^{๑๒๗} จรัส สุวรรณเวลา, “ความเครียดกำลังทำลายสังคมไทย?” การประชุมวิชาการครั้งที่ ๒ วิกฤตความเครียด ของสังคมไทย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๕: หน้า ๖-๗.

ให้โทษ^{๑๒๘} แสดงให้เห็นของความถูกผิดในสังคมปัจจุบัน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมผันแปรไป

ศิริชัย จันทร์สว้าง รองอธิบดีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ฝ่ายวิชาการ ได้อธิบายสาเหตุ และวิธีการแก้ไขปัญหายัยรุ่น สรุปได้ว่า ปัจจุบันวัยรุ่นอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี กระทำความผิดรุนแรงมากขึ้น ปัญหาของเด็กและวัยรุ่นจึงเป็นปัญหาที่น่าสนใจเพราะเด็ก ๑ คน สามารถก่อความเดือดร้อนให้กับสังคมได้มาก ถ้าเด็กทำผิดในขณะที่อายุน้อย และไม่สามารถฟื้นฟูให้เป็นคนดีได้จะก่อความเดือดร้อนให้กับสังคมตลอดอายุขัยของเขา ทำความผิดที่มีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ความเคยชิน ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางได้มองปัญหาแบบวิทยาศาสตร์ เหตุมาซึ่งผล เด็กเป็นแบบนี้เพราะสังคม สังคมจึงต้องรับผิดชอบร่วมกันและฟื้นฟูให้เด็กที่ทำผิดให้เป็นคนดี (ต้องเฝ้าระวัง) จะใช้กฎหมายแก้ไขอย่างเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือและการประสานงานจากหลาย ๆ ฝ่ายช่วยกัน เช่น ด้านแพทย์ จิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ ครูตำรวจ (สหวิชาชีพ) และควรปรามก่อนที่จะปราบ^{๑๒๙} นอกจากนี้ วิชา มหาคุณ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค ๒ ยังได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า วัยรุ่นที่มีปัญหา และก่อความยุ่งยากเป็นผลผลิตของสังคมที่บูดเบี้ยว สังคมทั้งครอบครัว คือ เด็กและวัยรุ่นให้อยู่กันตามลำพัง ไม่ช่วยกันใส่ใจดูแลเด็กคนใดทำผิดก็ปล่อยปละละเลย ในที่สุดเด็กคนนั้นจะทำความผิดที่รุนแรงขึ้น เพราะความเคยชินและไม่รู้สึกผิดด้วยไม่มีใครตักเตือน เด็กคนนั้นก็เลยกลับมาทำร้ายสังคมที่เขาอยู่เป็นการตอบแทน เพราะไม่มีความผูกพัน เด็กที่ถูกทอดทิ้งจะมีความรู้สึกอิจฉาเด็กที่มีครอบครัวอบอุ่นและเมื่อมีโอกาสก็จะทำร้าย เด็กและวัยรุ่นจึงเป็นเหยื่อของครอบครัว และสังคม^{๑๓๐}

จากทัศนะของนักวิชาการด้านจิตวิทยาวัยรุ่นเห็นได้ว่า ปัญหาของวัยรุ่นเกิดจากการถูกทอดทิ้งจากครอบครัว และสังคม ปัญหาการกระทำความผิดของวัยรุ่นเป็นปัญหาที่สำคัญ เนื่องจากวัยรุ่นใดกระทำความผิดตั้งแต่อายุน้อย จึงสามารถทำผิดได้ตลอดชีวิตของเขาซึ่งจะทำให้สังคมเดือดร้อน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทุกด้านต้องช่วยกันฟื้นฟูให้วัยรุ่นทำผิดเป็นคนดีให้ได้ วัยรุ่นที่ทำผิดทำเพราะความเคยชิน เพราะไม่มีใครตักเตือนและที่สุดจะทำร้ายผู้อื่นที่มีครอบครัวอบอุ่นด้วยความอิจฉา

นอกจากนี้ได้มีงานวิจัยหลายเรื่องได้สะท้อนภาพวิถีชีวิตของเด็กและเยาวชนในสังคมไทย เช่น อมรวิชช์ นาครทรรพ ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้วิจัยวัยรุ่นในพื้นที่ ๑๒ จังหวัด เรื่อง “โซลด์ วอทซ์” ผลการวิจัย พบว่า ปัจจุบันเว็บไซต์ (Web Site) ทั่วโลกมีประมาณ ๗ ล้านเว็บไซต์ เป็นเว็บไซต์ปี ถึง ๒ ล้านเว็บไซต์ บางอำเภอในประเทศไทยมีสถานบันเทิง (Discotheque) ถึง ๑,๒๐๐ แห่ง มีห้องสมุดเพียง ๑๐ แห่ง

ในขณะที่เด็กจำนวน ๖๐ - ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ไปเที่ยวดิสโก้เทค (Discotheque) ถึง ๒ - ๓ ครั้งต่อสัปดาห์ และเด็กจำนวน ๖๐-๗๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่เคยเข้าวัด ไม่เคยใส่บาตร ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่

^{๑๒๘} “สถิติคดีสูงสุด ๕ อันดับแรกที่ขึ้นสู่การพิจารณาในคดีแพ่งและอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔” , ๒๕๔๕ (อัดสำเนา).

^{๑๒๙} ศิริชัย จันทร์สว้าง, รองอธิบดีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ฝ่ายวิชาการ, รายการ “ ถึงลูกถึงคน ” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๙, วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๗, เวลา ๒๓.๐๐ - ๒๔.๐๐ น.

^{๑๓๐} วิชา มหาคุณ, ประธานศาลอุทธรณ์ภาค ๒ , รายการ “ ถึงลูกถึงคน ” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๙, วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๗, เวลา ๒๓.๐๐ - ๒๔.๐๐ น.

เคยใช้เวลากับครอบครัว วิธีชีวิตส่วนใหญ่อยู่ตามห้างสรรพสินค้า แม้แต่เด็กในต่างจังหวัด ๖๐ เปอร์เซ็นต์ เคยชินกับการเข้าห้างสรรพสินค้า ดูหนัง กินอาหารฟาสต์ฟู้ด (Fast Food) เป็นกิจวัตร ต้องมีโทรศัพท์มือถือไว้ติดต่อกัน ชอบเล่นแชต (Chat) และเล่นเกมทางอินเทอร์เน็ตซึ่งตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพื้นที่แห่งความดีกับพื้นที่แห่งความชั่วมีปริมาณต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ผู้วิจัยได้สรุปไว้ว่า สิ่งที่กำลังรุกรานโลกของเด็กไทยในขณะนี้ มี ๖ ประการ คือ ๑. การเก็บกดจากภาวะครอบครัวที่แตก ๒. ศาสนาอ่อนแอไม่เป็นหลักยึดเหนี่ยว ๓. การเข้าถึงสื่อลามกและรุนแรง ๔. กระแสบริโภคนิยมที่สร้างลักษณะตัวกูของกู ๕. การศึกษาที่เน้นการแข่งขัน ๖. วิธีคิดแบบสุดขั้ว ๗. การถูกโอบล้อมด้วยพื้นที่แห่งความชั่ว^{๑๓๑}

จากงานวิจัยดังกล่าวเห็นได้ว่า วัยรุ่นไทยถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่ของความชั่วมากกว่าความดี มีการดำเนินชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยม มีการใช้ชีวิตและเวลาส่วนใหญ่ตามห้างสรรพสินค้าและเที่ยวเตร่มากกว่าไปวัดและอยู่กับครอบครัว

จากสถิติการทำผิดของเด็กและวัยรุ่นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง งานวิจัย แนวความคิด ทศนคติ ของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศให้เจริญตามอย่างอารยธรรมตะวันตก พัฒนาเทคโนโลยีให้เจริญก้าวหน้าทันสมัย เพื่อรับข้อมูลข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์ หรือโลกไร้พรมแดน ที่มีเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมนั้น ได้นำความเจริญเพียงด้านวัตถุเท่านั้น แต่จิตใจไม่ได้มีการปลูกฝังและพัฒนาให้มีศีลธรรมคุณธรรม ทั้งนี้เพราะทุกสถาบันทางสังคมต่าง ๆ มีพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่ความมั่งคั่ง ร่ำรวย เพื่อนำไปสู่การเป็นมีอำนาจและเป็นเจ้าของวัตถุ โดยไม่สนใจมาตรฐานศีลธรรมและความถูกต้อง (Moral) และผู้ที่กระทำได้สำเร็จได้รับการยกย่องจากสังคม ทำให้เกิดความขัดแย้งของสังคมในเรื่องมาตรฐานศีลธรรมและความถูกต้อง วัยรุ่นมีธรรมชาติของวัยที่มีการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่ทำผิด การใช้กฎหมายลงโทษไม่ได้ผลเพราะความเยาว์วัยทางความคิด การตัดสินใจ การควบคุมตนเองตลอดจนประสบการณ์ในชีวิตวัยรุ่นไม่สามารถแยกแยะได้ จึงง่ายต่อการชักจูงไปในทางเสียหาย ทำให้ตกเป็นเหยื่อของครอบครัว สังคม และสื่อมวลชน ในระบบทุนนิยมจนกลายเป็นอาชญากรเด็กในที่สุด

ปัญหาวัยรุ่นจึงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ ทั้งนี้เพราะวัยรุ่นต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่เป็นกำลังของประเทศในวันข้างหน้า ที่จะนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมลงปัญหา วัยรุ่นจึงเป็นปัญหาที่ผู้ใหญ่ทุกคนต้องร่วมมือกันแก้ไข ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ สถาบันหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น การศึกษาจิตวิทยาวัยรุ่นจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นกับทุกคนที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัยรุ่น เพื่อที่จะได้แก้ปัญหาวัยรุ่นได้ถูกต้องด้วยการสร้างค่านิยมความเชื่อในเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาให้แก่วัยรุ่นอย่างถูกต้อง เพื่อจะได้ไม่ต้องตกเป็นเหยื่อของสังคม

^{๑๓๑} ชัชรินทร์ ไชยวัฒน์. “ประเทศไทยไม่ใช่ของเรา ฆาตกรเด็ก ผลผลิตจากทุนนิยมชาตานิยม” อะ เดย วี คลีย์. ปีที่ ๑ (๒๕ มิถุนายน - ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๗): หน้า ๑๓-๑๗.

๒.๓ จิตวิทยาวัยรุ่น

จิตวิทยาวัยรุ่น หมายถึง การศึกษาพัฒนาการของวัยรุ่นในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจริยธรรม ศึกษาเพื่อที่เข้าใจ และยอมรับธรรมชาติของวัยรุ่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัยรุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนส่งเสริมวัยรุ่น ให้พัฒนาเป็นพลเมืองดีของประเทศไทย^{๑๓๒}

๒.๓.๑ ความหมายของวัยรุ่น

วัยรุ่น มาจากภาษาอังกฤษคำว่า Adolescence ที่มีรากศัพท์เดิมมาจากภาษาละตินคำว่า adolescere แปลว่า การเจริญเติบโตเพื่อไปสู่วุฒิภาวะ นักจิตวิทยาและนักวิชาการได้ให้ความหมายของวัยรุ่น ไว้ดังต่อไปนี้

จี สแตนเลย์ ฮอลล์ (G. Stanley Hall) “บิดาแห่งจิตวิทยาวัยรุ่น” ได้ให้ความหมายของวัยรุ่น ไว้ว่าหมายถึง อายุ ๑๒ หรือ ๑๓ ปี ถึง ๒๒ ปี หรือ ๒๕ ปี^{๑๓๓}

ศรีแก้ว แก้วกังวาล วัยรุ่น หมายถึง ผู้ที่มีอายุประมาณ ๑๒ - ๑๘ ปี ปัจจุบันวัยรุ่นได้ขยายออกไปถึง ๑๒ - ๒๕ ปี แบ่งออกเป็น ๓ ช่วง อายุประมาณ ๑๒ - ๑๕ ปี เป็นช่วง วัยแรกรุ่น ช่วงอายุ ๑๖ - ๑๗ ปี เป็นระยะวัยรุ่นตอนกลาง ช่วงอายุ ๑๘ - ๒๕ ปี เป็นระยะวัยรุ่นตอนปลาย^{๑๓๔}

สุโท เจริญสุข วัยรุ่น หมายถึง ผู้ที่อยู่ในอายุระหว่าง ๑๓ - ๑๙ ปี แบ่งออกได้ตามขั้นและเพศ คือ วัยรุ่นตอนต้น หญิง ๑๓ - ๑๕ ปี ชาย ๑๕ - ๑๗ ปี วัยรุ่นตอนกลาง หญิง ๑๕ - ๑๘ ปี ชาย ๑๗ - ๑๙ ปี วัยรุ่นตอนหลัง หญิง ๑๘ - ๒๑ ปี ชาย ๑๙ - ๒๑ ปี^{๑๓๕}

สุพัตรา สุภาพ วัยรุ่น หมายถึง ผู้มีอายุ ๑๐ - ๒๕ ปี แบ่งออกเป็น วัยรุ่นตอนต้น อายุ ๑๐ - ๑๔ ปี ตอนกลางอายุ ๑๕ - ๒๐ ปี ตอนปลายอายุ ๒๑ - ๒๕ ปี^{๑๓๖}

สรุปได้ว่า วัยรุ่น หมายถึง ช่วงระยะเวลาของเด็กที่ต่อเนื่องเข้าสู่ผู้ใหญ่ มีอายุเริ่ม ๑๒ - ๒๕ ปี แบ่งออกเป็น ๓ ระยะ คือ วัยรุ่นตอนต้นอายุ ๑๒ - ๑๔ ปี วัยรุ่นตอนกลางอายุ ๑๕ - ๑๗ ปี และวัยรุ่นตอนปลายอายุ ๑๘ - ๒๕ ปี สาเหตุที่มีการยืดอายุวัยรุ่นยาวถึง ๒๕ ปี อาจเป็นเพราะว่าปัจจุบันเป็นวัยที่อยู่ในสถาบันการศึกษา และการเริ่มต้นตลอดจนสิ้นสุดวัยรุ่นไม่เหมือนกันนั้นอาจขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและปัจจัยทางสังคมอีกด้วย

^{๑๓๒} ทศนีย์ ลิ้มมั่นคง , จิตวิทยาวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร : งามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

^{๑๓๓} ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น - วัยสูงอายุ, เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๕.

^{๑๓๔} ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น - วัยสูงอายุ, เล่ม ๒, หน้า ๓๒๙.

^{๑๓๕} สุโท เจริญสุข, จิตวิทยาพัฒนาการเด็กและวัยรุ่น, (กรุงเทพ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๐), หน้า ๕๐.

^{๑๓๖} สุพัตรา สุภาพ , ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘ , (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชจำกัด ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

๒.๓.๒ ลักษณะที่สำคัญของวัยรุ่น

ลักษณะของวัยรุ่นเป็นวัยที่มีลักษณะแตกต่างจากวัยอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด ลักษณะที่สำคัญของวัยรุ่นมีดังต่อไปนี้

๑) เป็นวัยแห่งการสร้างเสริม (Period of reconstruction) ในวัยนี้ความเจริญเติบโตทางร่างกายจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและค่อยๆ ช้าลงในบั้นปลาย

๒) เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง (Period of transformation) ในวัยนี้เป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชีวิตวัยรุ่นอย่างมากมาย ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจและความรู้สึกนึกคิด

๓) เป็นวัยที่มีความคิดอยากเป็นอิสระ (Period of independence) โดยเริ่มคิดพึ่งพาตนเอง อยากเรียนอยากรู้ความผิดพลาดด้วยตนเองมากกว่าที่จะเรียนรู้จากคำสั่งสอน ชอบโต้เถียง ถ้าได้รับการขัดขวางอย่างรุนแรง มักมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจและหาทางออกในทางผิด เช่นหนีออกจากบ้าน

๔) เป็นวัยที่ต้องเผชิญปัญหา (Period of problems) โดยวัยนี้เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตที่เรียกว่าวัยวิกฤต (Critical - Period) ปัญหาต่างๆ ในการปรับตัวมักเกิดขึ้นเสมอการตัดสินใจอย่างรวดเร็ว วุฒิภาวะแสดงออกทางด้านอารมณ์อย่างรุนแรง โดยเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นวัยพายุบูแคม (Storm and Stress)

เห็นได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยของการสร้างเสริม และมีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วสนใจอย่างรวดเร็ว ไม่ชอบรับคำสั่ง มีความคิดอยากเป็นอิสระ และมักพบปัญหาความยุ่งยากจากการปรับตัวอันเกิดจากสาเหตุตัดสินใจวู่วามจึงเรียกว่าวัยพายุบูแคม หรือวัยอลวน

๒.๓.๔ พัฒนาการวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ตามมา จึงเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อเชื่อมโยงระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่บั้นปลายของชีวิตจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับพัฒนาการในวัยรุ่น วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่มีความสำคัญต่อชีวิต การเจริญเติบโตของวัยรุ่นในระยะนี้จะเป็นไปทุกๆ ด้าน คือพัฒนาการทางกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม ทางสติปัญญาและทางจริยธรรม

๑) พัฒนาการทางกาย

พัฒนาการทางกาย ลักษณะเฉพาะของการพัฒนาทางกายของเด็กวัยรุ่นที่มีลักษณะเด่น คือ มีการเจริญเติบโตถึงขีดสมบูรณ์ มีอัตราเพิ่มอย่างที่เราเรียกว่า “พรวดพราด” ของส่วนสูงและน้ำหนัก เพื่อทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ มองเห็นได้ชัดเจน เช่น ส่วนสูง น้ำหนัก รูปร่าง ส่วนสัดของร่างกาย ฯลฯ วัยรุ่นจะมีอัตราความสูงเพิ่มขึ้นอย่างมากความสูงของตอนต้นปี และตอนปลายปีจะแตกต่างกันมาก เรียกอัตราการเพิ่มแบบนี้ว่า “พุ่งขึ้น” (Growth spurt) การสะสมไขมันในร่างกายจะมีมากกว่าวัยเด็ก โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง ที่มีรูปร่างผอมอาจอ้วนขึ้น จึงเรียกระยะนี้ว่าช่วงสะสมไขมัน (Fat period) ฮอร์โมนจะกระตุ้นระบบกระดูก ระบบกล้ามเนื้อและระบบต่างๆ ในร่างกายมีลักษณะเพศที่ปรากฏเด่นชัด ในเพศหญิง เริ่มมีประจำเดือนเป็นระยะวัยกำลังกินกำลังนอนกล้ามเนื้อของเด็กชายเจริญขึ้นมาก ตอนต้นๆ ของวัยรุ่น ร่างกายของเด็กไม่ได้สัดส่วน เด็กรู้สึกอึดอัดเก้งก้าง รู้สึกอึดอัดหงายเกี่ยวกับสัดส่วนอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย การทำงานของกล้ามเนื้อกับประสาทสัมผัสต่างๆ ยังไม่

เข้ารูปรอย จึงเล่นกีฬาหรือทำงานที่ใช้ความสามารถทางกล้ามเนื้อไม่ติดนัก การปรับตัวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของเด็กวัยรุ่น เกิดขึ้นกับร่างกายอย่างรวดเร็ว วัยรุ่นจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพใหม่ ด้วยการออกกำลังกาย รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกายเพื่อช่วยในการพัฒนาการเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ วัยรุ่นต้องการพักผ่อนมากกว่าในวัยผู้ใหญ่ ตลอดจนเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะเพศตนเอง ซึ่งจะทำให้สามารถปรับตัวได้ และเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของร่างกายได้

สรุปได้ว่าวัยรุ่นเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งภายนอกและภายในของร่างกายอย่างรวดเร็วมีผลกระทบกระเทือนต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพ วัยรุ่นจึงควรศึกษาพัฒนาการทางกายในวัยนี้ ตลอดจนผู้ใหญ่มีส่วนในการพัฒนาบุคลิกภาพของวัยรุ่นด้วยการจัดหาอาหารที่มีประโยชน์ต่อบุตรหลานที่เป็นวัยรุ่น และเอาใจใส่และให้คำแนะนำและปรึกษาเมื่อวัยรุ่นเกิดความกังวลต่อรูปร่างของตนอย่าให้เกิดเป็นปมด้อย

๒) พัฒนาการทางอารมณ์

อารมณ์เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อร่างกายถูกสิ่งอื่นมากระทบ สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา จี สแตนเลย์ ฮอลล์ (George Stanley Hall) ได้กล่าวถึงอารมณ์ของวัยรุ่นเป็นเรียกว่าวัย “พายุบุแคม” เป็นอารมณ์ที่อ่อนไหวและเปลี่ยนแปลงง่ายอาจเปลี่ยนแปลงจากอารมณ์หนึ่งไปสู่อารมณ์หนึ่งอย่างรวดเร็วและฉับพลัน^{๑๓๗}

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้อธิบายถึงสาเหตุของอารมณ์ฉุนเฉียวของวัยรุ่นว่า มาจากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ ทำให้เกิดผลต่ออารมณ์ เมื่อเด็กวัยรุ่นเกิดความวิตกกังวลขึ้น จะมีการสร้างพฤติกรรมขึ้นมาเพื่อปกป้องตนเอง ให้รอดพ้นจากความวิตกกังวล เรียกว่า พฤติกรรมกลไกป้องกัน (Defense Mechanism) เช่น การเก็บกด การทดแทน หรือพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน รัสโซ (Rousseau) ได้อธิบายถึงพัฒนาการทางอารมณ์ของวัยรุ่นว่า อายุ ๑๒ - ๑๕ ปี จะมีการพัฒนาทางด้านการใช้เหตุผลและการควบคุมตนเอง เป็นระยะที่มีการพัฒนาทางด้านร่างกายและพลังทำให้เด็กอยากรู้อยากเห็นตั้งแต่ อายุ ๑๕ - ๒๐ ปี วุฒิภาวะทางอารมณ์เริ่มดีขึ้นทีละน้อย เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากยึดตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การมีศรัทธาและคิดถึงสังคม

การเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย และต่อมต่างๆ ทำให้วัยรุ่นต้องปรับตัว และเกิดความสับสน ไม่แน่ใจ ไม่ปลอดภัยวิตกกังวลเป็นสาเหตุให้วัยรุ่นมีอารมณ์ที่รุนแรงและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความอยากรู้อยากเห็น ไม่ชอบรับคำสั่งและมักขัดแย้งกับผู้ใหญ่ ตัดสินใจด้วยอารมณ์ชั่ววูบ ทำให้ยากต่อการชักจูงไปในทางที่ดีๆ การที่วัยรุ่นมีอารมณ์วู่วาม ตัดสินใจด้วยอารมณ์ชั่ววูบ ส่งผลต่ออนาคตหรือชีวิตทั้งชีวิตของเขาได้ การที่วัยรุ่นมีอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ง่ายและรุนแรงนั้น มีสาเหตุจาก การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหรือช้ากว่าผู้อื่น และสาเหตุทางสภาพแวดล้อม ตลอดจนปัญหาการอบรมเลี้ยงดู สภาพเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

^{๑๓๗} อ้างถึงใน สมร ทองดี, พฤติกรรมวัยรุ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: สุโขทัยธรรมนิราศ, ๒๕๓๔), หน้า

อารมณ์ของวัยรุ่นแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ อารมณ์ทุกข์ หรืออารมณ์ลบ ได้แก่ อารมณ์โกรธ อารมณ์เศร้า เป็นต้น อารมณ์เหล่านี้เกิดจากความรู้สึกไปในทางไม่พึงพอใจ และอารมณ์สุขหรืออารมณ์ฝ่ายบวก ได้แก่อารมณ์ร่าเริง สนุกสนาน ความชื่นชมยินดี เป็นต้น การที่วัยรุ่นมีความร่าเริง สนุกสนาน เกิดจากการปรับตัวได้ดี มี ความรู้สึกว่าตน “เหนือ” กว่าผู้อื่นและการยอมรับในเอกลักษณ์ของตน อันได้แก่ การยอมรับทั้งข้อดี และข้อบกพร่องของตน ซึ่งเป็นลักษณะของคนที่น่าเชื่อถือตนเอง รู้จักใช้ความสามารถของตนเต็มตามความสามารถ และเป็นผู้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์

สรุปได้ว่าลักษณะอารมณ์ของวัยรุ่น เป็นอารมณ์ที่รุนแรงอ่อนไหว ควบคุมการแสดงออกไม่ดี และมีอารมณ์ค้าง มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและสภาพแวดล้อมเริ่มมีพัฒนาการเข้าสู่วุฒิทางอารมณ์เมื่อ อายุ ๑๕ - ๒๐ ปี และเริ่มเปลี่ยนจากการยึดตัวเองเป็นหลัก เป็นมีศรัทธาและคิดถึงส่วนรวม ธรรมชาติทางอารมณ์ของวัยรุ่นตัดสินใจรวดเร็ว อยากรู้อยากเห็น ไม่ชอบรับคำสั่งและขัดแย้งกับผู้ใหญ่ จึงทำให้ถูกชักจูงได้ง่าย ๆ ซึ่งจะส่งผลต่ออนาคตวันข้างหน้า ดังนั้นพัฒนาการทางอารมณ์ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลการอบรมเลี้ยงดู วุฒิภาวะ และการเรียนรู้จากสถานการณ์ต่างๆ ที่ได้รับ

๓) พัฒนาการทางสังคม

พัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่น หมายถึง ปฏิริยาสนองตอบของบุคคลที่มีต่อกันตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป และสามารถสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมได้ดี^{๑๓๘}

การที่วัยรุ่นจะสามารถปรับตัวได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในวัยเด็ก และการเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิต พัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว ต้องการอิสระในการคบเพื่อน แต่ในขณะเดียวกันยังต้องการความรักความอบอุ่นจากครอบครัว การคบเพื่อนจะเริ่มมีการคบเพื่อนต่างเพศและเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ การที่วัยรุ่นได้รับการยอมรับว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็นที่รักของกลุ่มจะทำให้ตนเป็นสุขการเลือกเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่ได้มีกำหนดกฎเกณฑ์ไว้อย่างตายตัว การคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมตามที่กำหนดไว้จะทำให้ความกดดันและความสับสนทั้งตัววัยรุ่นและพ่อแม่

อีริก บี อีริกสัน (Erik B. Erikson) นักจิตวิทยา ได้กล่าวไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่บุคคลแสวงหาเอกลักษณ์ (Identity) ที่เป็นของตนเอง เป็นวัยที่จะพัฒนาโนภาพของตนเอง และจะยึดถือต่อไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ วัยรุ่นจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานะความเป็นอยู่ในครอบครัวด้วยวัยรุ่นต้องการอิสระและเป็นตัวของตัวเองชอบอยู่ตามลำพัง การจัดห้องให้เด็กอยู่ตามลำพังจะช่วยพัฒนาทางสังคมให้ได้ใช้ความคิดอย่างอิสระ ซึ่งจะช่วยให้มากในการปรับตัวให้เข้ากับสังคม วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความต้องการอย่างรุนแรงในการที่จะทำตนเองให้เป็นที่ยอมรับนั้นของเพื่อนและบุคคลในสังคมด้วยการพยายามทำทุกอย่างจนสุดความสามารถเพื่อการยอมรับ โดยสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรม การแต่งกายพิถีพิถันเป็นพิเศษ เอาใจใส่ในกิริยาของตนเองและของบุคคลในครอบครัวตลอดจนรวมกลุ่มเพื่อน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนและเพื่อนต่างเพศถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาการทางสังคม

^{๑๓๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๖๒.

การรวมกลุ่มของวัยรุ่นจะเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตกลุ่มที่แท้จริง (Gang age) และชอบทำตามอย่างกลุ่มเพื่อน ช่วงวัยรุ่นตอนต้น การคบเพื่อนจะเป็นการคบเพื่อนหมู่คณะ (peer) ที่มีความสนใจเหมือนกัน ความสัมพันธ์จะอยู่ในรูปของการมีกิจกรรมร่วมกัน ต้องการเพื่อนที่เข้ากันได้ทำอะไร ๆ ด้วยกันได้และวัยรุ่นเพศหญิงเริ่มมีความสนใจเพศชายช่วงวัยรุ่นตอนกลางสัมพันธ์ภาพของเพื่อนจะเป็นเชิงการมีความสัมพันธ์มากกว่าการทำกิจกรรมร่วมกัน การคบเพื่อนเป็นแบบเพื่อนสนิท ประมาณ ๔ - ๕ คน (intimate friend) โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นเพศหญิง ความสัมพันธ์แนบแน่นทางจิตวิทยาจะเกิดในกลุ่มเพื่อนมากกว่าในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนจะแตกต่างกันระหว่างชายกับหญิง วัยรุ่นชายจะมีแนวโน้มที่ยังคงทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ในขณะที่วัยรุ่นหญิงจะเริ่มมีความเข้มงวดทางความสัมพันธ์ในด้านการไว้อ่อนเชื่อใจ และความแน่วแน่นทางอารมณ์ วัยรุ่นเพศชายเริ่มสนใจเพศหญิง ช่วงวัยรุ่นตอนปลาย มีการคบเพื่อนแบบคู่หู (Pal) สัมพันธภาพเริ่มจะมั่นคงและราบเรียบขึ้น เพราะเด็กวัยรุ่นจะมีวุฒิภาวะมากขึ้น เด็กวัยรุ่นจะเรียนรู้ที่จะเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลและลักษณะบุคลิกภาพเฉพาะของแต่ละคน มีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามด้วยการจับเป็นคู่

การจัดกิจกรรมหรือชมรมต่างๆ เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กในด้านการเข้ากลุ่มและเรียนรู้พฤติกรรมสังคม เด็กที่ไม่เข้ากลุ่มย่อมเสียโอกาสการเรียนรู้พฤติกรรมสังคมหลายอย่าง จะมีการพัฒนาไม่สมตามวัย และถ้าบกพร่องข้อนี้รุนแรงมากๆ อาจแสดงผลออกมาในรูปการประชดประชันชีวิตและสังคม หรือแสดงออกในรูปข้างคิดฝัน ไม่กล้าเผชิญความเป็นจริงของสังคมและชีวิตก็ได้ วัยรุ่นบางคนอาจมีกลุ่มเพื่อนมากกว่าหนึ่งกลุ่ม ขึ้นอยู่กับลักษณะกิจกรรมของเขา วัยรุ่นใช้เหตุผลและความคิดนึ้กในการเข้ากลุ่มมากกว่า ความสัมพันธ์ในกลุ่มค่อนข้างยั่งยืน และในบางชนิดของความสัมพันธ์อาจยั่งยืนไปจนเป็นผู้ใหญ่

การรวมกลุ่มทำให้เด็กวัยรุ่นมีความผูกพันกับบุคคลต่างวัยทั้งเด็กเล็กและผู้ใหญ่น้อยลง การเข้ากลุ่มนอกจากเป็นช่องทางให้เด็กได้รับการตอบสนอง ความต้องการขั้นพื้นฐานทางสังคมในแง่ต่างๆ เช่น ฐานะ ตำแหน่ง ค่ายกย่อง มีเพื่อนผู้เข้าใจและร่วมทุกข์ร่วมสุขแล้วยังเปิดโอกาสให้เด็กชายและหญิงได้รู้จักมักคุ้น เข้าใจความแตกต่างระหว่างเพศ รู้จักประพฤติดนตามบทบาททางเพศ รู้จักปฏิบัติตนต่อเพื่อนร่วมเพศและต่างเพศ สัมพันธภาพของชายและหญิงบางคู่อาจพ้นขีดของความสัมพันธ์ฉันเพื่อนไปสู่ความสัมพันธ์ฉันคู่รักและอาจลงเอยด้วยการแต่งงานในวัยผู้ใหญ่ แต่มากมายไม่ได้แต่งงานกัน เพราะความรักใคร่ผูกพันในช่วงนี้เป็นแบบยังไม่จริงจังมากนัก (Puppy love) ตามปกติเด็กหญิงมักนิยมเพื่อนชายที่มีอายุมากกว่าตน เพราะผู้หญิงมีกระบวนการพัฒนาการเร็วกว่าชายวัยเดียวกันประมาณ ๒ ปี ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจตั้งแต่ในวัยเด็กเป็นต้นมาจนถึงสิ้นสุดวัยรุ่น

เห็นได้ว่าพัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่น ความสุขของวัยรุ่นอยู่ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม โดยเฉพาะจากกลุ่มเพื่อนจะมีความหมายต่อชีวิตของวัยรุ่นมาก วัยรุ่นเพศหญิงจะมีความสนใจตรงข้ามในช่วงอายุ ๑๓ - ๑๔ ปี วัยรุ่นชาย สนใจเพศตรงข้ามอายุ ๑๖ - ๑๗ ปี เนื่องจากเพศหญิงจะโตเร็วกว่าเพศชาย ๒ ปี และมีความสัมพันธ์แบบคู่รักแต่ไม่จริงจัง วัยรุ่นที่มีการเข้ากลุ่มเพื่อนและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จะมีการพัฒนาการทางสังคมได้ดี ส่วนวัยรุ่นที่ไม่เข้ากลุ่มเพื่อนและร่วมกิจกรรมจะมีการพัฒนาการไม่สมวัย ซึ่งจะมีผลทำแสดงออกในรูปข้างคิดข้างฝันและไม่กล้าเผชิญกับความเป็นจริงของชีวิต และสังคม

๔) การพัฒนาทางสติปัญญา

การพัฒนาของสติปัญญาหรือการรู้คิดของบุคคล หมายถึง การเจริญเติบโตและขีดความสามารถในการคิดอ่าน ในระยะต่างๆ ของชีวิต คือ วัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่นวัยผู้ใหญ่การพัฒนาทางสติปัญญาหรือการรู้คิดจัดเป็นกระบวนการที่บุคคลเกิดรู้จักหรือเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งเช่นภาษาพูด การท่องจำ ฯลฯ ซึ่งเป็นการแสดงถึงกิจกรรมการรู้คิด เรื่องของสติปัญญาและเชาวน์ของวัยรุ่นจัดเป็นความสามารถฝ่ายสมองของบุคคล ที่เป็นเรื่องของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมมีส่วนช่วยเสริมอยู่บ้าง

ดังนั้นในช่วงวัยรุ่นอายุ ๑๓ - ๑๘ ปี จะมีการพัฒนาความคิดเป็นรูปแบบที่ซับซ้อน มีสมรรถภาพในการคิดเห็นเป็นแบบเหตุผลมากขึ้น จะทำให้วัยรุ่นลดความอ่อนไหว หรือสนใจต่อคำตำหนิตติชมของผู้อื่นที่มีต่อตัวเขาน้อยลง เริ่มเข้าใจตัวเองอย่างมีเหตุผล ยอมรับโลกแห่งความเป็นจริงสำหรับการรู้จักตนเองนั้น คือการพยายามดูตัวเองและรู้จักวิจารณ์ตนเองแต่ไม่บ่อนักการพัฒนาทางสติปัญญาในวัยรุ่น เริ่มตั้งแต่วัยรุ่นตอนต้นอายุ ๑๒-๑๕ ปี เด็กวัยรุ่นจะมีการพัฒนาการใช้เหตุผลและควบคุมตนเอง พัฒนาการเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก และพัฒนาการจะเจริญถึงขีดสุดเมื่ออายุประมาณ ๑๖ ปี แล้วค่อยๆ ลดลงหลังอายุ ๑๙ - ๒๐ ปี^{๑๓๙}

พัฒนาการด้านสติปัญญาของวัยรุ่นมีการพัฒนาการเป็นไปอย่างรวดเร็วมากและการพัฒนาจะเจริญถึงขีดสูงสุดเมื่ออายุประมาณ ๑๖ ปีแล้วค่อยๆ ลดลงหลังจากอายุ ๑๙ - ๒๐ ปี แล้วลักษณะพัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่น จะมีลักษณะ มีความจำดี และมีสมาธิ แต่มักไม่ค่อยใช้ความจำของตนเองให้เป็นประโยชน์ ในวัยรุ่นจะพยายามคิดตัดสินใจว่าสิ่งใดดีกว่า และสิ่งใดที่ควรจะเป็นและควรเกิดขึ้นในสังคม มีความคิดแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อเพิ่มพูนความสามารถของตัว รักสวยรักงาม มีจินตนาการมาก มักชอบนั่งคิดฝันสร้างวิมานในอากาศอยู่คนเดียวเป็นเวลานานๆ การฝันกลางวันของวัยรุ่นมักเกี่ยวกับเรื่อง เพื่อนต่างเพศ ความรัก และเรื่องเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จในชีวิตในอนาคตของตนเองโดยอยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ตลอดจนมีความเชื่อมั่นสูงไม่เชื่อสิ่งใดง่ายๆ สิ่งเหล่านั้นว่ามีทั้งประโยชน์และโทษ เพราะถ้าเด็กวัยรุ่นเชื่อมั่นไปในสิ่งที่ตีย่อมเกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก แต่ถ้าไปหลงเชื่อมั่นในสิ่งที่ผิดแล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ ดังจะเห็นได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่เริ่มก่ออาชญากรรมต่างๆ ซึ่งจะกลายเป็นอาชญากรต่อไป เพราะนิสัยใจคอต่าง ๆ ที่ก่อสร้างขึ้นในวัยรุ่นจะเป็นชนวนของการเกิดพฤติกรรมครั้งต่อไป

สรุปได้ว่านักจิตวิทยาเชื่อว่าพัฒนาการทางสมองจะเจริญสูงสุดเมื่อ อายุ ๑๖ ปี เริ่มค่อย ๆ ลดลงจากอายุ ๑๙ - ๒๐ ปี วัยรุ่นจะมีความจำที่ดีมากแต่ไม่ได้นำมาใช้ทางด้านการแสดงความคิดเห็นมากกว่าด้านการเรียน มีสมาธิดี มีความอดทน สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมได้ มีการจินตนาการที่เรียกว่า “ฝันกลางวัน” และมีความเชื่อในสิ่งใดจะปักใจเชื่ออย่างรุนแรง ซึ่งเป็นทั้งคุณและโทษต่อวัยรุ่น ถ้าไปเชื่อในสิ่งผิด อาจก่อให้เกิดความเสียหาย เพราะวัยรุ่นเป็นวัยเริ่มก่ออาชญากร

^{๑๓๙} สุรางค์ จันทร์เอม, จิตวิทยาพัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๒-

๕) การพัฒนาด้านจริยธรรม

จริยธรรมของประชาชนในประเทศเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกประเทศต้องคำนึงถึง ไม่ว่าประเทศนั้นจะมีการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับสูง หรือปานกลางก็ตาม การที่ประชาชนในประเทศมีจริยธรรมสูงจะเป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่า สังคมนั้นอยู่กันอย่างมีความสุข แต่ถ้าประเทศใด มีจริยธรรมต่ำ แสดงให้เห็นว่าประเทศนั้นมีความเป็นอยู่ที่ลำบาก ยุ่งเหยิง ปัญหาทางสังคมมีมาก หาความสุขได้ยาก

จริยธรรม (Morality) เป็นคำกว้างๆ หมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม เว้นจากการประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา ใจ ซึ่งส่วนมากมาจากศีลธรรม หรือหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนเป็นคนดี มีความประพฤติดี ละเว้นชั่ว^{๑๔๐}

ระยะวัยรุ่นเป็นระยะที่กำลังสร้างรูปแบบของค่านิยมเรื่องศีลธรรมจริยธรรมเฉพาะตนและของสังคม โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ในทฤษฎีพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรม พัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรมแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน

ขั้นตอนพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรมของ Kohlberg^{๑๔๑}

ขั้นตอนที่ ๑ (อายุประมาณ ๔-๑๐ปี)

ขั้นตอนที่ ๒ (วัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่)

ขั้นตอนที่ ๓ (วัยผู้ใหญ่)

ก่อนการมีศีลธรรมจริยธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีนิยม (preconventional morality)

ขั้นที่ ๑ - เชื่อฟัง ทำตามกฎเกณฑ์เพราะกลัวถูกทำโทษ

ขั้นที่ ๒ - ทำตามกฎเกณฑ์เพื่อหวังว่าจะได้รับรางวัลหรือได้รับการแลกเปลี่ยนที่สมน้ำสมเนื้อ

ขั้นมีศีลธรรมจริยธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี (conventional morality)

ขั้นที่ ๓ - ทำตามศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีเพราะ อยากเป็นเด็กดีหรืออยากได้รับความนิยมชมชื่น

ขั้นที่ ๔ - ทำตามกฎระเบียบของสังคมเพื่อให้สังคมมีความเป็นปกติสุข

ขั้นหลังมีศีลธรรมจริยธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี (post conventional morality)

ขั้นที่ ๕ - ตระหนักว่ากฎระเบียบประเพณีนิยมขึ้นกับกลุ่มที่ตั้งสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา และยินดีที่จะปฏิบัติตาม

ขั้นที่ ๖ - เข้าใจและทำตามกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่เป็นสากลเช่น ไม่ลักขโมยของที่เจ้าของเขาไม่ให้เลือกศีลธรรม ค่านิยม เพื่อปฏิบัติตามที่ตนเห็นเหมาะสม

โคลเบอร์ก (Kohlberg) อธิบายว่าขั้นตอนการพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรมของเขามีความเป็นสากลในด้านขั้นตอน แต่ต่างไปในด้านระยะอายุและรูปแบบของศีลธรรมจริยธรรมอยู่บ้าง

^{๑๔๐} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคมไทย, หน้า ๓๓.

^{๑๔๑} อ้างใน ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย วัยรุ่น - วัยสูงอายุ, เล่ม ๒, หน้า

ขั้นตอนที่ ๑ อยู่ในระยะวัยเด็กตอนต้นและตอนกลาง ขั้นตอนที่ ๓ และ ๔ อยู่ในระยะวัยรุ่นวัยรุ่นและผู้ใหญ่ส่วนใหญ่มีพัฒนาการทางศีลธรรมจริยธรรม ถึงขั้น ๓ และ ๔ หมายถึง การเลือกกฎระเบียบและศีลธรรมจรรยา นั้น เกิดจากความต้องการความรักและความเอื้ออาทรจากผู้อื่น หรือทำตามกฎหมายบังคับ เด็กวัยรุ่นตอนปลายบางคนพัฒนาศีลธรรมจรรยาก้าวหน้าไปอีก ๑ ขั้น โดยการแสวงหาเหตุผลแห่งกฎเกณฑ์ทางสังคมและกฎระเบียบทางจรรยาประเพณี และอาจยกเลิกไม่ทำตามกฎเกณฑ์ ประเพณีนิยม ค่านิยมทางศีลธรรมจรรยาที่ตนเห็นว่าไม่มีเหตุผลหรือล้าสมัย ถ้าหากบุคคลใดๆ ได้พัฒนาทางศีลธรรมจรรยาถึงขั้นที่ ๖ เขาจะแสวงหาเหตุผลในเรื่องความยุติธรรม สิทธิและความเสมอภาคการนับถือการเป็นมนุษย์ของบุคคลและเขาจะเลือกทำตามเหตุผลทางนามธรรมเหล่านี้ถูกต้องเหมาะสมมีค่า

เพ็ญแข ประจันปัจจนึก ได้อธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของวัยรุ่น สรุปได้ว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของวัยรุ่นจะอยู่ขั้นตอนที่ ๒ ในขั้นที่ ๓ ทำตามศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เพราะอยากได้รับการยอมรับจากกลุ่มพวกของตนและในอายุ ๑๓- ๑๖ ปีนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมพร้อมที่จะปฏิบัติตามศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี หรือตามหน้าที่และบทบาทของตนในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม การแสดงออกนี้เช่นการพยายามมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม เช่น การบำเพ็ญประโยชน์หรือการช่วยเหลือชุมชนซึ่งในหลักความจริงวัยรุ่น อายุ ๑๓ - ๑๖ ปี ยังไม่ได้มีสำนึกอย่างแท้จริงในเรื่องการเห็นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว การที่วัยรุ่นปฏิบัติตามคล้อยตามสังคม หรือพยายามปฏิบัติตามเป็นพลเมืองดีนั้นเป็นเพียงแต่ความพยายามทำตนให้เหมือนคนส่วนใหญ่ของสังคมเท่านั้น

วัยรุ่นบางคนอาจมีการพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นสูง ในระดับเหนือเกณฑ์ คือ มองเห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความสำนึกในเรื่องของส่วนรวมหรือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ของสังคม และในขั้นที่สูงกว่านี้ คือ ในขั้นการมีอุดมคติสากล ความแตกต่างกันของระดับจริยธรรมในวัยรุ่น เกิดจากปัจจัยหลายประการ ที่สำคัญที่สุดคือเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะต่างกันมีความแตกต่างกัน เด็กที่มาจากฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำมีการพัฒนาทางจริยธรรมช้ากว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูงและใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นต่ำกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและสูง ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้วัยรุ่นมีความแตกต่างของระดับจริยธรรม คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบอย่างของการอบรมเลี้ยงดูมี ๓ แบบ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลและการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดซึ่งการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนจะสามารถพัฒนาทางจริยธรรมไปได้ถึงระดับขั้นสูง^{๑๔๒}

สรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องการประพฤติปฏิบัติในเรื่องความดี ความชั่ว การประพฤติในเรื่องดีมีมากในสังคมจะทำให้สังคมมีความสงบสุขน่าอยู่ วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่สำคัญที่จะปลูกฝังและส่งเสริมให้มีการพัฒนาทางจริยธรรม การแบ่งระดับขั้นตอนทางจริยธรรมให้ทฤษฎีพัฒนาการทาง

^{๑๔๒} เพ็ญแข ประจันปัจจนึก, เอกสารประกอบการสอนวิชาพัฒนาการวัยรุ่นและการอบรมหน่วยที่ ๙ - ๑๐ , พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๓๗), หน้า ๗๖.

ศีลธรรมของโคทล์เบอร์ก มี ๓ ขั้นตอน วัยรุ่นอายุ ๑๓ – ๑๖ ปี ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับขั้นตอนที่ ๒ คือ ทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม ทั้งนี้เพราะวัยรุ่นต้องการให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มและวัยรุ่นเป็นวัยชอบทำตามเพื่อนอยู่แล้ว พัฒนาการทางจริยธรรมที่แตกต่างกันมีปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว รองลงมา คือ แบบอย่างของการอบรมเลี้ยงดู วัยรุ่นที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และมีการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน จะมีการพัฒนาการด้านจริยธรรมได้เร็ว และให้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้สูงกว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและต่ำ ดังนั้นการปลูกฝังจริยธรรม เพื่อให้วัยรุ่นมีการพัฒนาด้านจริยธรรมจึงมาจากกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคม เริ่มจากบุคคลที่ใกล้ชิดที่สุดคือพ่อ แม่และยังเป็นกลุ่มอื่นๆ เช่นกลุ่มเพื่อนในโรงเรียน กลุ่มครู อาจารย์ กลุ่มเพื่อนสมาชิกในชมรมหรือองค์กรต่างๆ กลุ่มอาชีพ เป็นต้น วัยรุ่นที่ไม่เข้ากลุ่ม ไม่เข้าสังคมจะเป็นผู้ที่พัฒนาการทางจริยธรรมไปได้ช้า

๖) ความต้องการของวัยรุ่น

ความต้องการของวัยรุ่นเป็นแรงผลักดันให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมที่พยายามไปสู่เป้าหมายของตน ตามความต้องการของวัยรุ่นขึ้นอยู่กับค่านิยมของกลุ่มที่วัยรุ่นเป็นสมาชิกอยู่ ส่วนใหญ่วัยรุ่นจะมีความต้องการในด้านต่างๆ ต่อไปนี้

๑. ความต้องการทางเพศ เมื่ออย่างเข้าสู่วัยรุ่น เด็กวัยรุ่นมักพยายามค้นหาคบหาเพื่อนต่างเพศ ซึ่งผู้ใหญ่จะกีดกันเพราะไม่เข้าใจ ทำให้เกิดแรงกดดัน เนื่องจากในระยะนี้ต่อมต่างๆ ภายในร่างกายกำลังทำงานเต็มที่ โดยเฉพาะต่อมเพศที่ผลิตฮอร์โมนออกมาเพื่อควบคุมการถึงวุฒิภาวะทางเพศ

๒. ความต้องการได้รับอิสระ ในวัยเด็กพ่อแม่มีความใกล้ชิดและห่วงแหนลูกของตน คอยพิทักษ์รักษาไม่ยอมให้ทำอะไรลำพังจะไม่มีปัญหาอะไร แต่พอถึงวัยรุ่นเด็กจะพยายามแสวงหาความจริงและพยายามยืนหยัดอยู่ด้วยลำแข้งตนเอง พ่อแม่จึงควรรู้จักผ่อนปรน ปล่อยให้ลูกเป็นตัวของตัวเองบ้าง เป็นผลทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง การพยายามกีดกันวัยรุ่น การทำเฉพาะในสิ่งที่พ่อแม่ชอบ มีผลทำให้วัยรุ่นขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ตัดสินใจทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองไม่ได้

๓. ความต้องการที่จะหาเลี้ยงตนเอง วัยรุ่นเริ่มที่มีความคิดที่จะหาเลี้ยงตนเองแทนที่จะต้องอาศัยพ่อแม่ ทั้งนี้เพราะคิดว่าการหาเงินได้ด้วยตนเองทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจการใช้เงินในการจับจ่ายสิ่งต่างๆ เป็นไปได้อย่างสบายใจโดยไม่ต้องเกรงและเป็นการพิสูจน์ให้ผู้ปกครองของตนเห็นว่าตนนั้นโตแล้วควรจะมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นแทนที่จะต้องถูกควบคุมเหมือนแต่ก่อน

๔. ความต้องการที่จะได้รับการนับถือจากสังคม วัยรุ่นต้องการให้สังคมยอมรับนับถือว่าตนเป็นผู้ใหญ่แล้ว โดยพยายามทำตนเลียนแบบผู้ใหญ่ วัยรุ่นชายบางคนพยายามดื่มเหล้าหรือสูบบุหรี่ เพื่ออวดความเป็นผู้ใหญ่ของตน ส่วนผู้หญิงมักพยายามแต่งหน้า ใส่รองเท้าส้นสูงทาปากเขียนคิ้ว เป็นต้น

๕. ความต้องการในปรัชญาชีวิตที่น่าพอใจ วัยรุ่นจะถามเรื่องราวที่ตนอยากรู้อย่างมีเหตุผล จนกว่าจะได้คำตอบที่ตนพอใจ โดยไม่ยอมล้มเลิกความสงสัยง่ายๆ ดังนั้นสถานศึกษาจะต้องส่งเสริมเด็กให้มีปรัชญาชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพของสังคมและควรรู้จักวิธีการแนะนำส่วนบุคคลด้วยเพื่อช่วยให้เด็กได้รู้จักสร้างมาตรฐานของศีลธรรมให้แก่ตนเองได้

๖. ความต้องการมีประสบการณ์แปลกใหม่ ๆ เกลียดความจำเจซ้ำซาก ชอบทดลอง ยิ่งเป็นสิ่งต้องห้ามยิ่งอยากลอง วัยรุ่นจึงชอบฝ่าฝืนกฎระเบียบและความต้องการนี้เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่เป็นสิ่งเร้าให้เสพยาเสพติด ประพฤติผิดทางเพศต่อต้านกฎเกณฑ์ของสถาบันและสังคม

สรุป ความต้องการของวัยรุ่น เป็นความต้องการที่ผลักดันให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมไปสู่ความต้องการนั้น เป็นความสนใจที่ส่วนใหญ่มาจากค่านิยมของกลุ่มการแสดงออกในพฤติกรรมบางอย่าง เพราะต้องการอิสระและการยอมรับจากผู้ใหญ่ว่าตนเป็นผู้ใหญ่รับผิดชอบตนเองได้แล้ว พ่อแม่ไม่ควรบังคับมากเพราะจะทำให้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และในขณะเดียวกันควรเอาใจใส่ดูแลด้วยความรัก

๗) ความสนใจของวัยรุ่น

วัยรุ่นมีความสนใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมากมายแต่ไม่ลึกซึ้ง วัยรุ่นจะสนใจสิ่งใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อมรอบตัว บุคลิกภาพหรือบุคคลที่นิยมชมชอบ เป็นต้น สิ่งที่วัยรุ่นส่วนใหญ่สนใจ ได้แก่

๑. สนใจการศึกษา สภาพเศรษฐกิจสังคมสมัยปัจจุบันเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเข้าใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ซึ่งมีผลกับอาชีพ ความสนใจการศึกษามากน้อยเพียงใดจะแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจและฐานะทางสังคมของครอบครัวและการ “พบตน” ของวัยรุ่น

๒. สนใจช่วยเหลือบุคคลอื่น วัยรุ่นมักสนใจช่วยเหลือคนอื่นที่เขาเห็นว่าได้รับความลำบากและไม่ได้รับความยุติธรรมเพราะบ่อยครั้งเคยรู้สึกว่าเขาเองก็อยู่ในฐานะเช่นนั้น จึงเข้าใจถึงอารมณ์แบบเดียวกันของบุคคลอื่นได้ง่าย

๓. สนใจกิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมที่เป็นของใหม่และมีประโยชน์ ช่วยระบายความเครียดอารมณ์ วัยรุ่นมักให้ความร่วมมือกิจกรรมสร้างสรรค์อาจเป็นทั้งแง่ส่วนตัวและแง่สังคม

๔. สนใจวัฒนธรรมประเพณี วัยรุ่นสามารถเข้าใจและสามารถมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีว่ามีสำคัญต่อบุคคลและต่อสังคมส่วนรวมอย่างไร การให้ความรู้ ความเข้าใจ และชักจูงวัยรุ่นให้สนใจอย่างถูกต้องจะทำให้วัยรุ่นเห็นคุณค่าและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยได้

๕. สนใจศาสนา ปรัชญา อุดมคติ วัยรุ่นกำลังแสวงหาหลักในการแก้ทุกข์และต้องการดำเนินชีวิตอย่างผู้ใหญ่ จึงให้ความสำคัญแก่ศาสนา ปรัชญา อุดมคติ และค่านิยมต่างๆ แต่จะประทับใจวัยรุ่นแค่ไหน ขึ้นอยู่กับว่าศาสนาและปรัชญาอุดมคตินั้นๆ ให้ความกระจ่างแก่จิตใจอย่างสมเหตุสมผลแก่เขาได้ดีเพียงไรบ้าง อีกทั้งสิ่งแวดล้อม กลุ่มเพื่อนและผู้ใหญ่ที่เด็กนิยมชมชอบ ได้มีอิทธิพลต่อตัวเขาแก่วัยรุ่นเช่นเดียวกัน

๖. สนใจมีเพื่อนสนิทต่างเพศ ความสนใจนี้สืบมาจากทางกายบรรลุนิติภาวะทางเพศ ซึ่งเริ่มในวัยแรกรุ่นและความต้องการดำเนินชีวิตอย่างผู้ใหญ่สรุปความสนใจของวัยรุ่นจะเป็นไปทางด้านการพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาด้านจริยธรรม ความสนใจของวัยรุ่นจะอยู่ในระดับใด ขึ้นอยู่กับการสภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัว คือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว กลุ่มเพื่อนและบุคคลที่ตนเองชื่นชอบ ตลอดจนรูปแบบในการอบรมเลี้ยงดู

๘) การค้นหาตนเองและการเข้าใจตน

วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการค้นหาตนเอง การรู้จักตนเองของวัยรุ่นจะทำให้วัยรุ่นรู้ว่าตนเป็นคนเช่นไรและมีความสามารถอย่างไร เพื่อจะได้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต ถ้าวัยรุ่นสามารถพัฒนาตนเองผ่านขั้นนี้ไปได้จะทำให้เกิดการพัฒนาการด้านอื่นๆ ได้อย่างสมบูรณ์การค้นหาตนเองและเข้าใจตนเองของวัยรุ่นเป็นเรื่องยุ่งยาก วัยรุ่นบางคนกว่าจะพบตนเอง ต้องประสบภาวะสับสนทางอารมณ์ไม่น้อยหรืออาจต้องภาวะหลงตนเอง หรือการดูถูกตนเอง อีริสัน (Erik H. Erikson) นักจิตวิทยาเจ้าของทฤษฎีจิตสังคม ได้ให้ความสำคัญของวัยรุ่นช่วงอายุ ๑๓ ปี เป็นวัยที่มีความสำคัญที่มีการพัฒนาการมี “เอกลักษณ์แห่งตน” หรือ “การค้นหาตัวเอง” วัยรุ่นจึงแสวงหาบุคคลที่ตนเองชื่นชอบเพื่อเลียนแบบ^{๑๔๓} ส่วนใหญ่จะเป็นเพศตรงข้ามที่มีลักษณะที่ตนต้องการ นำไปสู่การพัฒนาบุคลิกที่ตนต้องการ การที่วัยรุ่นจะค้นหาตนเองและเข้าใจตนเองได้นั้นสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัววัยรุ่นมีอิทธิพลต่อการพัฒนา วัยรุ่นที่ค้น “พบตน” จึงนับว่าโชคดีที่สามารถผ่านพ้นวิกฤตวัยรุ่นและเข้าสู่วัยผู้ใหญ่อย่างมีตัวตนอันมั่นคง การที่วัยรุ่นจะค้น “พบตน” นั้นมีผลต่อเนื่องมาจากการพัฒนาการตั้งแต่ทารกและได้รับการประทับประกอบจากผู้ใหญ่รอบด้านที่เข้าใจ

การพัฒนาตามขั้นตอนจากวัยทารก ถึงวัยรุ่นเป็นการสะสมความรู้สึกละและสร้างมโนภาพในใจตนเองมาตลอด การสร้างมโนภาพแห่งตน (self concept) เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นสร้างเอกลักษณ์ให้ตน มโนภาพแห่งตนหรือตัวตน (self concept) คือ แนวคิดที่เกี่ยวกับตนเองว่าเป็นใครเป็นอะไร การที่บุคคลจะรู้จักตนเองนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะคือ ๑. ตนตามอัตภาพ (Actual self) ได้แก่ ตัวตนที่บุคคลรับรู้ว่าเป็นคนชนิดใด มีความนึกคิดในการดำรงชีวิตอย่างไรมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นอย่างไร ๒. ตนตามอุดมคติ (Ideal self) ได้แก่ ตัวตนที่ปรารถนาจะเป็นหรือตัวตนที่ควรจะเป็น เป็นตัวตนที่มีคุณธรรมจริยธรรม ๓. ตนตามความต้องการของสังคม (public self) คือตัวตนที่คนอื่นหรือสังคมต้องการให้เป็น วัยรุ่นคนใดมีมโนภาพแห่งตนทั้ง ๓ กลั้วเคียงกันวัยรุ่นจะมีเอกลักษณ์ของตน “พบตน” คือ ความรู้ความสามารถของตน รู้ข้อจำกัดของตน และสามารถมองเห็นคุณค่าของตน วัยรุ่นคนนั้นจะไม่มีปัญหาบุคลิกภาพ แต่ถ้ามีมโนภาพทั้งสามแตกต่างกันอาจทำให้เกิดปัญหาด้านบุคลิกภาพและความขัดแย้งในบทบาทของตน ซึ่งการค้นหาตนเองและเข้าใจตนเองของวัยรุ่นนั้นมีความยุ่งยากและมีปัญหาวัยรุ่นไม่รู้วิธีการที่จะค้นหาตนเองและเข้าใจตนเอง ทำให้ค้นหาตนเองไม่พบหรือไม่พบตนเองที่แท้จริง เป็นการพบตนเองในรูปแบบที่เพื่อนคาดหวัง วัยรุ่นอาจมีมโนภาพเกี่ยวกับตนเองที่สับสน และด้อยศักดิ์ศรี น้อยเนื้อต่ำใจ และสิ่งแวดล้อมรอบด้านไม่ช่วยให้วัยรุ่นค้นหาตนเอง

ดังนั้นวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องพัฒนาการค้นหาตน เพื่อให้ “พบตน” การพบตนมีความสำคัญอนาคตของวัยรุ่นทั้งชีวิต มีผลทำให้พัฒนาการด้านอื่นๆ ได้สมบูรณ์และสามารถดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคง วัยรุ่นคนไหนที่ไม่สามารถพัฒนาการค้นหาตนเองพบ จะทำให้เกิดความขัดแย้งในตนเอง ทำให้ผู้อื่นชักจูงได้ง่ายและที่สุดอาจกลายเป็นอาชญากรได้ พ่อแม่จึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมให้วัยรุ่นค้นหาตนเองให้พบและควรมีการปฏิบัติที่ดีงามเพื่อเป็นตัวอย่างให้วัยรุ่นเลียนแบบ

^{๑๔๓} พรพิมล จันทร์พลับ, พัฒนาการวัยรุ่น, พระนครศรีอยุธยา: วัฒนาพร, ๒๕๓๘, หน้า ๓๒๗.

๙) อุดมคติของวัยรุ่น

อุดมคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ที่คิดวางมาตรฐานของตนเองไว้เพื่อจุดประสงค์ จุดปรารถนาของชีวิต เปียร์เจ อธิบายไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่สามารถมีความคิดในระดับนามธรรม (Abstract Level) ซึ่งได้พัฒนาการมาจากรูปธรรมในวัยเด็ก^{๑๔๔} อุดมคติของวัยรุ่นอาจยึดถือตามตัวอย่างของบุคคลหรือวีรบุรุษที่วัยรุ่นนับถือและยกย่องอยู่และเลียนแบบพฤติกรรมยึดถือมาปฏิบัติ อุดมคติของวัยรุ่นแต่ละคนไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความนึกคิดที่จะปฏิบัติและประสบการณ์ที่ได้รับจากสังคม เช่น ได้รับการปฏิบัติที่เลื่อมล้ำต่อกัน เพราะตัวเองฐานะยากจนอาจตั้งอุดมคติไว้ว่าเมื่อเป็นผู้ใหญ่และมีฐานะจะไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้อื่น ด้วยการเอาฐานะเป็นเกณฑ์วัด หรือบางคนอาจตั้งตนตามอุดมคติ (ideal self) ซึ่งหมายถึง ตัวตนที่ปรารถนาจะเป็นหรือตัวตนที่ควรจะเป็น ซึ่งเป็นอุดมคติที่ตนยึดมั่นในคุณงามความดีมีคุณธรรมจริยธรรม อุดมคติ แบบนี้เกิดจากการได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่และครูการพัฒนาทางด้านสติปัญญาและการพัฒนาการด้านจริยธรรม ทำให้วัยรุ่นคิดถึงสิ่งที่เป็นอุดมคติที่ได้รับการเรียนรู้มาจากวัฒนธรรมของสังคมนั้นโดยตรง ซึ่งเด็กเกิดความสงสัยความข้องใจต้องการที่จะสอบสวนด้วยตนเอง ความข้องใจหรือบังเกิดความไม่พอใจในสิ่งที่ผู้ใหญ่กระทำ ในการแสวงหาอุดมคติวัยรุ่นจะต้องเรียนรู้การกระทำที่มีทางเลือกหลายๆ ทางและคิดถึงวิธีการที่จะแก้ปัญหาทั้งในด้านส่วนตัวและด้านสังคม เช่นปัญหาความยากจน ความสับสนของสังคมตลอดจนแสวงหาชีวิตที่เป็นอุดมคติจากศาสนาและปรัชญาเห็นได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่อยากรู้อยากเห็นและพร้อมที่จะเลียนแบบ การสอนสิ่งที่เป็นอุดมคติให้แก่วัยรุ่นจะง่ายกว่าวัยอื่น ถ้าไม่มีการสอนให้มีการสร้างอุดมคติวัยรุ่น (Adolescent idealism) ไปในทางด้านจริยธรรม สังคมจะประสบปัญหาและไม่สามารถพัฒนาไปในทางที่พึงประสงค์ได้ วัยรุ่นที่เลียนแบบพฤติกรรมผิดๆ ของผู้ใหญ่ อาจทำให้การตั้งอุดมคติไปในทางที่ผิดได้ เป็นการเห็นคุณค่าของเงินมีมากกว่าคุณค่าของความดี

๑๐) ปัญหาการพัฒนาการต่างๆ ของวัยรุ่น

วัยรุ่นมีการพัฒนาการทางกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม ทางสติปัญญา และทางจริยธรรม แต่ไม่ใช่ว่าวัยรุ่นทุกคนจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้สมบูรณ์ปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาด้านต่างๆ ของวัยรุ่น คือ

๑. ขาดความเข้าใจตนเอง ไม่ทราบเอกลักษณ์ของตน จึงเป็นเหตุให้ปัญหาด้านการปรับตัวและพัฒนาตนเองเป็นไปในทางสะสมปัญหาให้ตนเองเพิ่มขึ้น

๒. ขาดความเข้าใจ ความรัก และความอบอุ่นจากบิดา มารดา ผู้ปกครอง ครู อาจารย์และผู้ใหญ่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้พฤติกรรมที่เป็นไปตามขั้นตอนการพัฒนาโดยปกติบางอย่างถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งทำให้เกิดปัญหาและช่องว่างระหว่างวัยมากขึ้น

๓. ระบบสังคมและการปฏิบัติตนของผู้ใหญ่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้วัยรุ่นเกิดความสับสนในการสร้างความเชื่อของตนเกี่ยวกับความดีงามและความถูกต้อง

^{๑๔๔} พรพิมล จันทร์พลับ, พัฒนาการวัยรุ่น, หน้า ๓๒๗.

๔. วัยรุ่นต้องการที่จะไฝหาปรัชญาชีวิต ปรัชญาทางศาสนาและอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ แต่สถาบันทางสังคมและการศึกษายังไม่ได้ให้สิ่งเหล่านี้แก่เยาวชนอย่างถูกต้องเหมาะสมและอย่างเพียงพอ จึงมีส่วนผลักดันให้วัยรุ่นสับสนมากยิ่งขึ้น

๕. จากการวิจัยพบว่า วัยรุ่นส่วนใหญ่มีแรงจูงใจและกำลังที่จะทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยเฉพาะกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำแต่มีโอกาสน้อยที่จะได้งานหรือมีกิจกรรมโครงการดังกล่าว

๖. วัยรุ่นส่วนใหญ่ยังขาดการพัฒนาความสนใจด้านกีฬา และศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ในรูปของงานอดิเรก

๗. วัยรุ่นมีค่านิยมทางศาสนาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ สาเหตุที่สำคัญเป็นผลเนื่องมาจากการอบรมสั่งสอนในครอบครัวที่บิดามารดาไม่สนใจเรื่องศาสนา รวมทั้งสถาบันการศึกษาและสังคมเมืองปัจจุบันไม่ได้ให้ความสนใจด้านนี้เพียงพอ

๘. การเข้ากลุ่มเพื่อนร่วมวัยเป็นขั้นตอนการพัฒนาทางสังคมที่สำคัญของวัยรุ่นและเป็นกระบวนการสำคัญที่สุดสำหรับวัยรุ่น ในการเรียนรู้และสร้างบุคลิกภาพที่มั่นคงรวมทั้งความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เมื่อบิดามารดาหรือครูอาจารย์ที่ไม่เข้าใจธรรมชาติของวัยรุ่นจะเกิดการต่อต้านพฤติกรรมของผู้ใหญ่ อันเป็นเหตุผลักดันให้วัยรุ่นยิ่งเกาะกลุ่มแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นและอาจต่อต้านด้วยอารมณ์แทนที่จะนำประสบการณ์เหล่านั้นมาเสริมสร้างความคิดที่มีเหตุผลและลึกซึ้งทั้งด้านสังคมและการเมือง

๙. การมีช่องว่างระหว่างวัยกับกลุ่มบุคคลอื่น วัยรุ่นจะให้คุณค่าสูง ด้านความรัก อิสรภาพ เสรีภาพ เสมอภาค ความเป็นตัวของตัวเอง ความสุขในครอบครัว การมีเพื่อนการปรับตัวให้เข้ากับโอกาสและสิ่งแวดล้อม การมีมิตรรักและให้คุณค่าน้อยในเรื่องความอ่อนน้อมเชื่อฟังผู้ใหญ่ การมีหลักธรรมศาสนาเป็นที่พึ่งและการให้อภัย ค่านิยมของวัยรุ่นดังกล่าวอาจนำไปสู่ความขัดแย้งกับบุคคลกลุ่มอื่น เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์และผู้ใหญ่คนอื่นได้ หากไม่มีการทำความเข้าใจซึ่งกันและกันอาจนำไปสู่การหักล้างทำลายกันอย่างรุนแรง

๑๐. สภาพทางสังคมโดยเฉพาะกฎเกณฑ์ทางด้านสังคมจริยธรรม กระบวนการความถูกผิด ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ คุณธรรม จริยธรรมต่างๆ เหล่านี้อยู่ในภาวะที่ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนและเด่นชัดหรือการปฏิบัติและข้อเท็จจริงต่างๆ ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ควรจะเป็นล้วนแต่ขึ้นอยู่กับอำนาจและสถานภาพของบุคคล สิ่งเหล่านี้นักเรียนวัยรุ่นได้รับรู้ เรียนรู้ และทำให้เกิดความขัดแย้งในใจขึ้น

๑๑) สาเหตุที่มีผลต่อการพัฒนาการด้านต่างๆ ของวัยรุ่นการที่จะให้วัยรุ่นพัฒนาการด้านต่างๆ ได้ดี ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง สรุปได้ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีบทบาทที่จะเลี้ยงดูสมาชิกให้เป็นคนดีของสังคม การอบรมเลี้ยงดูและเป็นแบบอย่างที่ดีของลูก มีความเข้าใจในธรรมชาติของวัย ตลอดจนให้ความสนใจและความอบอุ่นทางด้านจิตใจ จะช่วยให้วัยรุ่นมีพัฒนาการทุกๆ ด้านได้ดี จากสถิติและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นจะพบว่าวัยรุ่นไม่ได้ต้องการวัตถุสิ่งของมากกว่าการเอาใจใส่ ความเข้าใจจากพ่อแม่

๒. กลุ่มเพื่อน วัยรุ่นเป็นวัยค้นหาตน การ “พบตน” ของวัยรุ่น ด้วยการเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน การรวมกลุ่มทำให้วัยรุ่นได้รับการยอมรับเป็นการตอบสนองความต้องการทางสังคมขั้นพื้นฐาน เริ่มมีการคบเพื่อนที่เป็นเพศตรงข้ามที่มีลักษณะที่ตนเองอยากเป็น ทำให้ “พบตน” ได้นอกจากนี้วัยรุ่นเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ จะพัฒนาการด้านจริยธรรมได้ดี

๓. สถาบันการศึกษา มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เพราะวัยรุ่นใช้ชีวิตอยู่ในสถานศึกษามากกว่าบ้าน ทำให้วัยรุ่นต้องปรับตัวหลายด้าน เช่น ปรับตัวให้เข้ากับครู เพื่อนและระเบียบกฎเกณฑ์ของสถานศึกษาครูมีบทบาทต่อชีวิตของวัยรุ่น และเป็นแบบอย่างให้กับวัยรุ่นเลียนแบบพฤติกรรม

ดังนั้นครูจึงควรมีจริยธรรมที่เป็นแบบอย่างให้กับวัยรุ่น เพื่อวัยรุ่นจะได้ยอมรับฟังการอบรมและมีวุฒิอารมณ์ ตลอดจนควรมีความรู้ด้านจิตวิทยาวัยรุ่น เพื่อจะได้ช่วยเหลือวัยรุ่นเมื่อมีปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนได้เต็มที่

กฎและระเบียบต่างๆ ของสถานศึกษาไม่ควรเคร่งครัดมากเกินไป เมื่อวัยรุ่นรู้สึกว่าคุณบังคับจำกัดเสรีภาพ วัยรุ่นจะฝ่าฝืนและอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนอาจทำให้การต่อต้าน สถานศึกษาควรจัดชมรมหรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม เช่น โครงการเยาวชนสัมพันธ์ ศูนย์เยาวชนเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือร่วมใจระหว่างกัน ซึ่งอาจจะช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มที่มีโอกาสและกลุ่มที่ด้อยโอกาส ส่งเสริมให้จัดตั้งองค์กร เช่น องค์การนิสิต เพื่อเพิ่มพูนทักษะในการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ฝึกความรับผิดชอบและความคิดสร้างสรรค์

๑. สถาบันศาสนา ควรมีบทบาทร่วมกับสถาบันต่างๆ ในการปลูกอบรมปลูกฝังจริยธรรมให้แก่วัยรุ่น โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน

๒. ความต้องการของสถาบันสังคม สังคมได้กำหนดลักษณะของวัยรุ่นตามที่สังคมต้องการไว้ด้วย ดังที่ปรากฏในนโยบายแห่งชาติและพัฒนาเด็ก พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๔ ระบุว่าวัยรุ่นที่ชาติต้องการต้องมีคุณสมบัติ วิเคราะห์ข้อมูล มีความคิด ความรับผิดชอบ และกล้าตัดสินใจด้วยเหตุผล คุณธรรมจริยธรรม ดังนั้นวัยรุ่นต้องพัฒนาตนเองตามให้มีคุณสมบัติตามที่สังคมคาดหวังเพื่อเป็นการพัฒนาสังคมอีกด้วยการที่จะได้วัยรุ่นตามที่รัฐคาดหวังไว้จึงต้องมีการอบรมไปในทิศทางเดียวกัน เริ่มจาก สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา โดยเฉพาะสื่อสารมวลชนทุกประเภทต้องนำเสนอสารคดีหรือบันเทิงไปในทิศทางเดียวกันจึงจะมีผลต่อการพัฒนาการของวัยรุ่น การนำเสนอสื่อที่ขัดแย้งกับการคาดหวังจะมีผลทำให้วัยรุ่นสับสนเพราะไม่รู้จะเลือกปฏิบัติทางไหนดี

๒.๓.๕ สรุป

วัยรุ่นเป็นวัยอายุ ๑๒ - ๒๕ ปี แบ่งออกเป็น ๓ ช่วงวัย คือ วัยรุ่นตอนต้นอายุ ๑๒ - ๑๔ ปี วัยรุ่นตอนกลางอายุ ๑๕ - ๑๗ ปี วัยรุ่นตอนปลายอายุ ๑๘ - ๒๕ ปี เป็นวัยที่เปรียบได้กับสะพานเชื่อมต่อระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ ปัจจุบันนักจิตวิทยาวัยรุ่นได้ยึดอายุวัยรุ่นถึง ๒๕ ปี เพราะยังส่วนใหญ่ยังเป็นวัยที่อยู่ในสถานศึกษา วัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทางร่างกายอย่างรวดเร็วมาก จนวัยรุ่นเกิดความสับสน เครียด ทำให้เกิดอารมณ์ที่แปรปรวนอย่างรวดเร็ว ในช่วงวัยรุ่นอายุ ๑๗

– ๑๘ ปี จะมีการพัฒนาความคิดเป็นรูปแบบที่ชัด วัยรุ่นที่ไม่เข้าใจพัฒนาการในวัยตนเอง จะทำให้เกิดความวิตกกังวลและความเครียด มีผลทำให้การพัฒนาทางด้านต่างๆ ไม่ดีพอ

วัยรุ่นเป็นวัยที่เปลี่ยนแปลง ต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ต้องการอิสระ เมื่อเชื่อสิ่งใดจะเชื่ออย่างปักใจ อาการติดพ่อแม่จะหายไปแต่ยังต้องการความรักจากพ่อแม่อยู่ เพื่อนมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมาก วัยรุ่นจะยอมทำทุกวิธีที่จะให้เพื่อนยอมรับ หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพัฒนาการในวัยรุ่นคือการค้นหาตนเองให้พบ หรือการ “พบตน” ดังนั้นการ “พบตน” จึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความหมายต่อชีวิตในอนาคตของวัยรุ่น ที่จะเป็นการนำไปสู่การพัฒนาการด้านต่างๆ แต่การ “พบตน” ไม่ใช่เรื่องง่ายมีความยุ่งยาก จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันสังคม และที่สำคัญผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น รวมถึงตัววัยรุ่นด้วยควรมีความรู้ในเรื่องจิตวิทยาวัยรุ่น เพื่อลดการขัดแย้ง และช่องว่างระหว่างวัยทำให้เกิดความเข้าใจ อันจะนำมาซึ่งความเห็นใจ ให้อภัยรวมถึงความรัก และความเมตตาที่มีต่อกัน จะทำสังคมไทยได้วัยรุ่นที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์และพัฒนาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๑ ในต่างประเทศ

เรต (Reid, Ramon R.) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศีลธรรมและการพัฒนาจิต : สอนดีหรือไม่?” มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจทัศนคติของครูเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า ครูโรงเรียนมัธยมศึกษามีความเห็นว่าการสอนในห้องเรียน ควรเน้นเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม วิธีการในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คือ สัมภาษณ์ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาใน ซานดิเอโก ด้วยการสุ่มตัวอย่างจากครูที่ปฏิบัติการสอนทุกวิชาในหมวดต่างๆ จำนวน ๑๐๕ คน สัมภาษณ์ถามความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการสอนศีลธรรม ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมครูมีความคิดเห็นว่า ครูทุกคนควรสอนศีลธรรมและจริยธรรมในห้องเรียน โดยแทรกการสอนไว้ในวิชาที่ตนสอน และครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมานาน มีความคิดเห็นว่าศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการสอนในห้องเรียน ส่วนครูที่มีประสบการณ์ในการสอนน้อย ไม่เห็นด้วยกับการสอนวิชาศีลธรรมจริยธรรมในห้องเรียน^{๑๔๕}

อาร์.อาร์ มอร์เร (Moor, Milton R) ได้ทำการศึกษาความเปลี่ยนแปลงค่า นิยมของนิสิตในมหาวิทยาลัยฟลอริดา โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็นสองกลุ่ม คือ นิสิตที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่ำและนิสิตที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมสูง ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่มีความเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่ำชอบพูดถึงเรื่องศีลธรรม ศาสนา คุณธรรมและมีความ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ส่วนกลุ่มนิสิตที่มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสูงจะไม่ชอบพูดถึงความไม่ดีของผู้อื่น ในภาพรวมทั้งสอง

^{๑๔๕} Reid, Ramon R. “ Moral and Spiritual Values : To Teach or Not to Teach, ” Journal of Secondary Education 40(2) , (February 1965), pp. 22-24.

กลุ่มมีค่านิยมทางความถนัดทางการเรียน อุปนิสัยทางการเรียนบุคลิกภาพและการเลือกคบเพื่อนไม่แตกต่างกัน^{๑๔๖}

ฮิลตัน (Hilton) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ The relationship between the level of moral judgment of high school student and their levels of interpersonal trust, socioeconomic status, and intelligence” โดยศึกษาความสัมพันธ์ระดับการตัดสินใจทางจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกับระดับความเชื่อถือนระหว่างบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมและสติปัญญาต่างกัน กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนเกรด ๑๑ ของโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ เดนเวอร์ จำนวน ๑๙๕ คน โดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพส่วนตัวประชากรซึ่งประกอบด้วยชื่อ ที่อยู่ อาชีพ รายได้ การศึกษาของบิดา มารดาหรือผู้ปกครองแล้วนำมาคิดคะแนนเป็นสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครองใช้ข้อมูลจากระเบียบสะสมมาวัดคะแนนของระดับสติปัญญาของนักเรียนแต่ละคน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร คือ การตัดสินใจทางจริยธรรมและตัวแปรอิสระ ที่สามารถทำนายผลในการตัดสินใจทางจริยธรรมได้ดีที่สุด ผลการวิจัย สรุปได้ว่า

๑. มีความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจทางจริยธรรมและระดับสติปัญญา
๒. มีสหสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจทางจริยธรรมกับสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม
๓. ตัวแปรอิสระทั้งสอง คือ ระดับสติปัญญาและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสามารถทำนายตัวแปรตาม คือ การตัดสินใจทางจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๐๑
๔. ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ระหว่างระดับการตัดสินใจทางจริยธรรมกับระดับความเชื่อระหว่างบุคคล
๕. มีสหสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างระดับสติปัญญา สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และระหว่างระดับสติปัญญากับความเชื่อระหว่างบุคคล^{๑๔๗}

จอห์น เอ็ดเวิร์ด โรมิโอ (John Edward Romeo) ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Effects of cognitive Moral Development Instruction on Moral Development Scores of Parochial High School Students โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจผลการสอบการศึกษาการพัฒนาความรู้ทางจริยธรรม จากคะแนนแบบทดสอบการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการวิจัยพบว่า คะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง ๒ กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันตลอดจนองค์ประกอบภูมิหลังของนักเรียนด้านเพศ อายุ ชั้นเรียน คะแนนสะสม การศึกษาของบิดา มารดา และจำนวนปีการศึกษาในห้องเรียน ได้มีความสัมพันธ์กับระดับชั้น และการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

^{๑๔๖} Moore, Milton R, “Value Change among Junior College Students”, The technical article in Florida university, 29 (January 1968), pp. 126.

^{๑๔๗} สุเทพ ยงยุทธ์, ศึกษาจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษา วิทยาลัยการอาชีพ เขตการศึกษา ๔ สังกัดกรมอาชีวศึกษา, **ปริญาญการศึกษามหาบัณฑิต**, (วิชาเอกการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๒)

๒.๔.๒ งานวิจัยในประเทศ

ศิริพร สิริวิพัทธ์ ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตแพร่กษิมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างมาจากนักเรียน ๒ โรงเรียน จำนวน ๓๓๓ คน วัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาระดับความเชื่อของนักเรียนแบ่งตาม เพศชายและเพศหญิงและระดับชั้นเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติตนเรื่องศีล ๕ ไม่เคร่งครัด โดยเฉพาะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๔ ในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนานักเรียนส่วนใหญ่ทำบุญตักบาตรและบริจาคสิ่งของอยู่เสมอ การสวดมนต์ไหว้พระนั้น นักเรียนหญิงจะปฏิบัติมากกว่า นักเรียนชาย ในภาพรวมนักเรียนส่วนใหญ่สนใจการอ่าน การฟัง และการสนทนาธรรม น้อยมาก ความรู้ทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ได้รับจากโรงเรียน นักเรียนมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความเชื่อในพระพุทธศาสนา

พระวิวัฒน์ อุตตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ในการศึกษาวิจัยเรื่องกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ว่าเพื่อได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องกรรมและการให้ผลกรรมในพระไตรปิฎก ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท และอิทธิพลเรื่องกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทที่มีต่อสังคมไทย ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น กรรม คือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา และสามารถจำแนกกรรมออกไปตามรูปแบบได้หลายรูปแบบคือ (๑) จำแนกตามเวลาที่เกิด (๒) จำแนกตามลักษณะทางที่ทำให้เกิดกรรม (๓) จำแนกตามลักษณะการให้ผล (๔) จำแนกตามลักษณะอาการแสดงออก (๕) จำแนกตามคุณภาพของกรรม ในคัมภีร์อรรถกถา (๑) จำแนกตามเวลาที่ให้ผล มี ๔ ประเภท ได้แก่ (๑) กรรมให้ผลในปัจจุบัน กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า กรรมให้ผลในภพต่อๆ ไป และกรรมเล็กให้ผล (๒) จำแนกตามการให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ ประเภท ได้แก่ กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุน กรรมที่บีบคั้นกรรมอื่นให้ทุเลาลง และกรรมตัดรอนกรรมอื่นให้ขาดไป และ (๓) จำแนกตามความเยื้องหรือระดับความแรงในการให้ผล มี ๔ ประเภท ได้แก่ กรรมหนัก กรรมที่ทำมามาก กรรมที่ทำเมื่อจวนจะตาย และกรรมสักล่าวทำ กรรมยังมีความสัมพันธ์กับสังสารวัฏและปัจจุสมุปบาท และหลักอริยสัจ ๔ ในฐานะที่เป็นผล คือทำให้ต้องเสวยกรรมและเวียนว่ายตายเกิด จึงทำให้เกิดทุกข์ พระอรรถกถาจารย์ให้ความสำคัญในการศึกษาคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเพื่ออธิบายความพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้กับผู้ที่กำลังศึกษาคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทนี้ มีตัวอย่างของการให้ผลของกรรมที่สามารถยกมาศึกษาได้ ๘๖ ตัวอย่างด้วยกัน และสามารถวิเคราะห์จำแนกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและสังเคราะห์เข้ากับหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาได้หลายกรณี นอกจากนี้ยังสามารถจำแนกการให้ผลของกรรมที่มีส่วนสัมพันธ์กับเวลาให้ผลของกรรมซึ่งมีทั้งให้ผลในชาตินั้น และมีให้ผลแบบข้ามภพข้ามชาติ การอธิบายเรื่องกรรมของพระพุทธเจ้าจะมีปรากฏอย่างเห็นได้ชัดในพระคาถา ส่วนพระอรรถกถาจารย์ใช้วิธีการเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นประกอบ นอกจากนี้ เรื่องกรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทยังมีอิทธิพลต่อคนในสังคมไทยหลายด้าน เช่น (๑) ด้านวิถีชีวิต เช่น วิถีชีวิตส่วนปัจเจกบุคคล และส่วนสังคม (๒) ด้านศิลปวัฒนธรรม เช่นงานสถาปัตยกรรม งาน

ประติมากรรม และงานจิตรกรรม (๓) ด้านการปฏิบัติธรรม และ (๔) ผลงานทางด้านวรรณกรรม ทั้งหมดนี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของคนในสังคมเพื่อให้อยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงาม^{๑๔๘}

ขบา อ่อนนาค ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี มีความประสงค์เพื่อ ศึกษาหลักธรรมเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาระดับความเชื่อและความแตกต่างของความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ที่มีความแตกต่างกันในเรื่อง เพศ ชั้นเรียน ผลการเรียนรู้ การศึกษาและอาชีพของผู้ปกครอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย มีจำนวน ๔๓๐ คน เป็นตัวแทนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๔๖ ที่นับถือพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ๒) นักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อมากกว่านักเรียนชาย ๓) นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าด้านกายกรรมและด้านวจีกรรม มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .๐๕ โดยนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีความเชื่อมากกว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนด้านมโนกรรมมีความเชื่อไม่แตกต่างกัน ๔) นักเรียนที่มีผลการเรียนต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยนักเรียนที่มีผลการเรียน ๓.๐๐ – ๔.๐๐ มีความเชื่อเรื่องกรรมแตกต่างกับนักเรียนที่มีผลการเรียน ๒.๑๐ – ๒.๙๙ และไม่เกิน ๒ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนที่มีผลการเรียน ๓.๐๐ – ๔.๐๐ มีความเชื่อเรื่องกรรมมากกว่า ส่วนนักเรียนที่มีผลการเรียน ๒.๑๐ – ๒.๙๙ และไม่เกิน ๒ มีความเชื่อเรื่องกรรมในภาพรวมและในแต่ละด้าน ไม่แตกต่างกัน ๕) นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน ๖) นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน^{๑๔๙}

สองแสง ธรรมศักดิ์ ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการจัดการดูแลแบบศัลยแพทย์เจ้าของไข้ต่อคุณภาพที่บริการศัลยกรรม: กรณีศึกษาในศูนย์สิรินธรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง ผลการศึกษาพบว่าคุณภาพที่บริการศัลยกรรมด้านความพึงพอใจของผู้ใช้บริการในภาพรวมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม พบว่ากลุ่มทดลองมีความพึงพอใจสูงกว่าอย่างมี

^{๑๔๘} พระวิวัฒน์ อดตเบโม (เอี่ยมเปรมจิต), “การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๑๔๙} ขบา อ่อนนาค, “ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และคุณภาพที่บริการศัลยกรรมด้านความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๑๕๐}

อุษณีย์ หลิมกุล ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการมอบหมายงานแบบศัลยแพทย์เจ้าของไข้ต่อการใช้กระบวนการศัลยกรรม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการมอบหมายงานแบบศัลยแพทย์เจ้าของไข้ต่อการใช้กระบวนการศัลยกรรมของพยาบาลวิชาชีพ ตัวอย่างประชากรเป็นพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในหออภิบาลศัลยกรรมประสาท วิทยาลัยแพทยศาสตร์กรุงเทพมหานครและวชิรพยาบาล จำนวน ๑๐ คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือวิจัยมี ๒ ประเภท คือ คู่มือการมอบหมายงานแบบศัลยแพทย์เจ้าของไข้และแบบตรวจสอบการใช้กระบวนการศัลยกรรมอย่างครบขั้นตอน โดยตรวจสอบจากแบบบันทึกทางการศัลยกรรม ผลการวิจัยพบว่า การมอบหมายงานแบบศัลยแพทย์เจ้าของไข้ มีการใช้กระบวนการศัลยกรรมสูงกว่าการมอบหมายงานแบบรายผู้ที่ได้รับการศัลยกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๕๑}

สุภัทรี เลาหวิรภาพ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของการใช้ความเชื่อเรื่องกรรมในการปรึกษาตามแนว Satir Model ที่มีต่อความสามารถในการเผชิญปัญหาของผู้ดูแลผู้ป่วยเอดส์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้ความเชื่อเรื่องกรรมตามแนว Satir Model ที่มีต่อความสามารถในการเผชิญปัญหา ผลการศึกษาพบว่าสมมติฐานการวิจัยทั้งสองประการได้รับการยอมรับโดยที่ภายหลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีคะแนนความสามารถในการเผชิญปัญหาสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -๔.๓๐$ $p < .๐๑$) และเมื่อเปรียบเทียบคะแนนภายหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่าคะแนนความสามารถในการเผชิญปัญหาของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = ๒.๓๕$; $p < .๐๕$) ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการใช้ความเชื่อเรื่องกรรมในการปรึกษาตามแนว Satir Model เป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับการปรึกษาทางจิตวิทยาที่ใช้พัฒนาความสามารถในการเผชิญปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๕๒}

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษาบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง) การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เพื่อทราบการปฏิบัติตนเกี่ยวกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม และเพื่อวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมกับการปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษาคฤหัสถ์ในระดับปริญญาโทของบัณฑิตวิทยาลัย (ส่วนกลาง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

^{๑๕๐} ส่องแสง ธรรมศักดิ์, “ผลของการจัดการดูแลแบบศัลยแพทย์เจ้าของไข้ต่อคุณภาพที่บริการศัลยกรรม : กรณีศึกษาในศูนย์สิรินธรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติส่องแสง ธรรม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๕๑} อุษณีย์ หลิมกุล (๒๕๕๔) “ผลของการมอบหมายงานแบบศัลยแพทย์เจ้าของไข้ต่อการใช้กระบวนการศัลยกรรม”, (*งานนิพนธ์ (พย.ม.)—มหาวิทยาลัยบูรพา*, ๒๕๕๔).

^{๑๕๒} สุภัทรี เลาหวิรภาพ, “ผลของการใช้ความเชื่อเรื่องกรรมในการปรึกษาตามแนว Satir Model ที่มีต่อความสามารถในการเผชิญปัญหาของผู้ดูแลผู้ป่วยเอดส์”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘).

วิทยาลัย ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๗ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัยวัตถุประสงค์ สมมติฐาน โดยใช้คำถาม ๒ ประเภท คือ คำถามปลายเปิดและคำถามปลายปิด ผลการวิจัย พบว่า นักศึกษามีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในระดับสูงเป็นที่น่าพอใจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ซึ่งมีอายุเฉลี่ยระหว่าง ๔๑-๕๐ ปีและนักศึกษาทั้งหมดเป็นชาวพุทธ และนักศึกษาที่มีเพศต่างกันมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมไม่แตกต่างกันโดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ นักศึกษายังได้เสนอแนะว่า ชาวพุทธทุกคนควรให้ทานตามความเหมาะสมและสม่ำเสมอ ควรรักษาศีลทุกวัน และควรเจริญจิตภาวนาทุกวัน^{๑๕๓}

พระฤกษ์ดำรงค์ ปณณารโร (จันทร์แสง) ศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการนำเสนอ เรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในละครโทรทัศน์: เรื่องเหยียฟ้าทำดิน มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวคิด และรูปแบบการนำเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในละครโทรทัศน์เรื่อง “เหยียฟ้าทำดิน” ๓) เพื่อศึกษาทัศนคติ และความรู้ความเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรม ของผู้เกี่ยวข้องและผู้ชมละครโทรทัศน์เรื่อง “เหยียฟ้าทำดิน” วิธิตำเนินการวิจัยมี ๒ วิธีคือ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการศึกษาภาคสนาม การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารเผยแพร่ และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่ว่าด้วยเรื่องของกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาแนวคิดทฤษฎี และรูปแบบการนำเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏใน ละครโทรทัศน์ เรื่อง “เหยียฟ้าทำดิน” โดยศึกษาจากเนื้อหาบทละคร เอกสาร หนังสือ สิ่งตีพิมพ์ นิตยสาร ของผู้ประพันธ์ และผู้เขียนบท การศึกษาภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ บุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับละครโทรทัศน์เรื่อง “เหยียฟ้าทำดิน” ได้แก่ ผู้ประพันธ์ ผู้กำกับ ผู้รับชม จำนวน ๑๐ คน รวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ เพื่อทำการวิเคราะห์ ประมวลเป็นองค์ความรู้ สรุป อภิปรายผล และพร้อมเสนอแนะ ผลการศึกษาวิจัย เรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ “กฎแห่งกรรม” กฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นคำกลางๆ ที่ไม่ได้มีความหมายว่าเป็นความชั่วหรือเป็นคำกล่าวหาว่าไม่ดี หากแต่กฎแห่งกรรมที่กระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจ หรือจงใจทำ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็ตาม แต่เมื่อเป็นการกระทำที่ดีเรียกว่า “กรรมดี” การกระทำที่ชั่วเรียกว่า “กรรมชั่ว” แต่กฎแห่งกรรมที่สะท้อนในละครโทรทัศน์นั้นเป็นกฎแห่งกรรมที่ต้องการสื่อให้เห็นถึงกรรมดีหรือกรรมฝ่ายกุศลย่อมชนะฝ่ายอกุศล หรือธรรมะย่อมชนะอธรรม กฎแห่งกรรมที่บุคคลกระทำลงไปไม่ว่าจะเป็นความดีหรือความชั่วก็ตาม ตัวของบุคคลแต่ละคนจะต้องเป็นผู้รับผลแห่งการกระทำนั้นด้วยตนเอง หากแต่ กฎแห่งกรรมบางอย่างการให้ผลช้าหรือเร็วเท่านั้น แต่กฎแห่งกรรมนั้นจะส่งผลติดตามเป็นวิบากที่จะส่งผลกรรมตลอดเวลา กฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องอจินไตยที่บุคคลไม่ควรคิดหรือกล่าวถึงเพราะไม่ใช่วิสัยของบุคคลทั่วไปหากแต่เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น สำหรับแนวคิด และรูปแบบการนำเสนอเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในละคร

^{๑๕๓} พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์, “ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัทยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ส่วนกลาง)” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

โทรทัศน์เรื่อง “เย้ยฟ้าทำดิน” พบว่า ละครยังเป็นที่นิยมที่มีผู้ชมเป็นกลุ่มผู้บริโภค ผู้ผลิตส่วนใหญ่ต่างต้องประสบกับปัญหาที่ว่า จะผลิตละครโทรทัศน์ออกมาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชมส่วนใหญ่ภายใต้ภาวะการแข่งขัน และเงื่อนไขของเวลา จึงต้องมีการอิงอาศัยเทคนิค การสร้างฉาก การมีดาราแสดงนำที่เป็นที่นิยม ทั้งฝ่ายชายและหญิง พร้อมกับการสะท้อนอัตลักษณ์ของตัวละคร ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี เนื้อหาละครเรื่อง “เย้ยฟ้าทำดิน” ได้สื่อให้เห็นกฎแห่งกรรม ได้แก่ ภูวินทร์ เป็นผู้แทนฝ่ายกรรมดี (กุศลกรรม) มากกว่าฝ่ายกรรมไม่ดี เมฆา เป็นผู้แทนฝ่ายกรรมไม่ดี (อกุศลกรรม) มากกว่าฝ่ายกรรมดี ส่วนทัศนคติ และความรู้ความเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรม ของผู้เกี่ยวข้องและผู้ชมละครโทรทัศน์เรื่อง “เย้ยฟ้าทำดิน” พบว่า ส่วนใหญ่เชื่อว่ากฎแห่งกรรมจะติดตามตัวบุคคลและส่งผลตลอดเวลา ผู้ที่ทำความดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน หากทำความชั่วย่อมได้รับสิ่งที่ชั่วตอบแทน หากบุคคลใดยึดมั่นในความดีไม่ว่าจะประสบความสำเร็จทุกขัยยากลำบากเพียงใดก็ตาม สิ่งที่ดีย่อมจะปรากฏผลอย่างแน่นอน^{๑๕๔}

ปริยารัตน์ ศิลธรรม ศึกษาเรื่อง “พระศนะของพระสงฆ์ต่อคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมใน “เกิดแต่กรรม” ของแม่ชีทศพร ชัยประคอง” งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และพระศนะของนักวิชาการพุทธศาสนาร่วมสมัย ๒) ศึกษาคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของแม่ชีทศพร ชัยประคอง จากหนังสือเรื่อง “เกิดแต่กรรม” และ ๓) ศึกษาพระศนะต่อคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของแม่ชีทศพรของพระนิสิตจากการศึกษาพบว่าโดยภาพรวมแล้ว การอธิบายเรื่องกฎแห่งกรรมของแม่ชีทศพรตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง หลักคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา แต่ในรายละเอียดก็มีคำสอนพิเศษของตนเอง ตัวอย่าง เช่น “โรครกรรม” ซึ่งเป็นความเจ็บป่วยที่เกิดจากวิญญานที่ไม่ประสงค์ดีหรือต้องการสื่อสารเรื่องราวบางอย่าง และ “กรรมเป็นเผ่าพันธุ์” คือการกระทำของบุพการีสามารถตกทอดสู่บุตรหลาน แม่ชียังสอนเรื่องการแก้กรรม ซึ่งเน้น การสร้างบุญกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ก็มีลักษณะพิเศษ เช่น การใช้พลังจิต รวมถึงข้อแนะนำที่มี ลักษณะเฉพาะอื่นๆ นอกจากนี้ การสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีพระศนะต่อคำสอน (๑) เรื่องการแก้ไขกรรม (๒) เรื่องวิธีการแก้กรรม (๓) เรื่องการทำนายนกรรม และ (๔) เรื่องกรรมและวิบาก อยู่ในระดับปานกลาง และกลุ่ม ตัวอย่างที่มีความรู้ระดับนักธรรม ความรู้ระดับบาลี และอายุพรรษาที่อุปสมบทที่แตกต่างกัน มีพระศนะต่อคำสอน เรื่องกฎแห่งกรรมใน “เกิดแต่กรรม” ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ควรมีการศึกษาพระศนะของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มตัวอย่าง ที่เคยและไม่เคยปฏิบัติธรรมกับแม่ชีทศพร หรือกลุ่มตัวอย่างที่ปฏิบัติธรรมในสำนักที่แตกต่างกันออกไป^{๑๕๕}

ปัทมา เอื้อรักษ์โอฬาร ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของ พระธรรมสิงหบุราจารย์

^{๑๕๔} พระฤกษ์ดำรงค์ ปญญาโร (จันทร์แสง), “ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการนำเสนอ เรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ : เรื่องเย้ยฟ้าทำดิน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (ธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์., ๒๕๕๓).

^{๑๕๕} ปริยารัตน์ ศิลธรรม, “พระศนะของพระสงฆ์ต่อคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมใน “เกิดแต่กรรม” ของแม่ชีทศพร ชัยประคอง”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓).

วัดอัมพวัน วัดอุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนากับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) ผลการวิจัยพบว่า ตามทฤษฎีของพุทธศาสนา ถือว่า การกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วย เจตนาหรือความตั้งใจ หากปราศจากเจตนา ไม่จัดว่าเป็นกรรม แต่เรียกว่ากิริยา โดยแบ่งเป็น กุศลกรรมและอกุศลกรรม การพิจารณาการให้ผลของกรรมต้องมองเป็นสายยาวถึง สังสารวัฏฏ์ ที่ว่าด้วยเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ พระพุทธศาสนาสอนให้คนเชื่อเรื่อง สังสารวัฏฏ์ เพื่อให้คนเกรงกลัวต่อบาป บุคคลทำกรรมที่ต้องเสวยผลไว้อย่างใดๆ เขาต้องเสวยผลของกรรมนั้นอย่างนั้นๆ ซึ่งสรุปลงในหลักสั้นๆ ที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ยังไม่ทรงต้องได้รับวิบากกรรมที่ทำไว้ในอดีต แต่พระองค์ไม่ทรงปรารถนาให้คนจำนนต่อกรรมเก่า การที่ทรงสอนเรื่องกฎแห่งกรรม เพื่อให้คนมีความเพียรพยายามในการพึ่งตนเองและรู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง ด้วยการลงมือกระทำ เพื่อหลีกเลี่ยงการตกอบาย ๔ เป็นอย่างน้อย และจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ ความดับแห่งกรรม โดยปฏิบัติตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา ตามแนวทางของ อริยมรรค มีองค์ ๘ เพื่อออกจากสังสารวัฏฏ์ ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) ได้ให้ความหมายกรรมว่า กรรมที่แท้ มีเกณฑ์ ๒ ประการ คือ ผู้ทำมีเจตนา และการกระทำนั้นจะต้องให้ผลเป็นบุญหรือเป็นบาป กรรมใด ที่ทำลงไปจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมให้ผลตอบแทนเสมอ การสวดมนต์ การแผ่เมตตา การหมั่นขอโทษกรรม การเจริญกรรมฐาน จะทำให้วิบากกรรมนั้นน้อยลงไป การแก้กรรมในปัจจุบันโดยการกำหนดลงที่ปัจจุบัน ส่วนการแก้กรรมในอดีต โดยการสร้างความดีเพื่อใช้หนี้กรรมเก่า ด้วยการทำทาน รักษาศีล และภาวนา พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) ได้นำเรื่องราวจากประสบการณ์จริงของท่านเองและผู้อื่นในเรื่องผลของกรรม มาแสดงเพื่อเป็นการสอนและเป็นอุทาหรณ์ให้แก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้เกรงกลัวต่อบาป หันมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวเองเสียใหม่ มีความอดทน ไม่ย่อท้อต่อชะตากรรม ปรับปรุงและแก้ไข พัฒนาตนเอง สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) จากการวิจัย ใน ๓ ด้าน พบว่า ๑) ในด้านเนื้อหาคำสอนเรื่องกรรม มีความสอดคล้องและเชื่อมโยง ใน ๒ หลักใหญ่ คือ (ก) ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว (ข) เกณฑ์การให้ผลของกรรมเป็นไปตามเหตุปัจจัย แม้ว่ากรรมที่บุคคลทำแล้วทำคืนไม่ได้ แต่การเปลี่ยนแปลงผลของกรรม ย่อมมีโอกาสทำได้ โดยการทำความดีใหม่เพื่อไปเปลี่ยนแปลงผลแห่งกรรมเก่าที่ทำแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้คนได้มีโอกาสปรับปรุงพัฒนาตนเอง ไม่ยอมจำนนกับกรรมเก่า และท้ายสุดเพื่อพัฒนาให้ไปถึงที่สุดแห่งความดับแห่งกรรม หรือลัทธิกรรม เพื่อให้กรรมนั้น เป็นอโหสิกรรม โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนหลักการที่มีความแตกต่างไปจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาบ้าง คือ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) ใช้วิธีการสอนเรื่องกฎแห่งกรรม ประยุกต์เข้ากับวิถีปฏิบัติ เช่น การสวดพุทธคุณเท่าอายุบวกหนึ่ง และเน้นปฏิบัติเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เพื่อฝึกให้มีสติและมีความอดทน เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาวิบากกรรมในชีวิต ๒) ในด้านผลของกรรม ในคำสอนของ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) พบว่าเป็นประสบการณ์ส่วนตัวที่เป็นเรื่องราวเฉพาะของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) ที่สอดคล้องและตรงกับคัมภีร์

พระพุทธศาสนามีลักษณะเฉพาะ ทั้งในแง่โทษจากการประกอบอกุศลกรรม และอานิสงส์จากการประกอบกุศลกรรม ส่วนในด้านที่มีความแตกต่างจากในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ ผลกรรมจากคำสอนของ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) เป็นผลกรรมจากประสบการณ์จริง ที่เป็นผลกรรมที่มาจากชาติปัจจุบันมากกว่า ผลกรรมที่มาจากอดีตชาติ ขณะที่คัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวถึง บุญกรรมจากอดีตชาติ และผลกรรมในชาติปัจจุบัน ๓) ในด้านเป้าหมายในการสอนกฎแห่งกรรม พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ตมโม) สอนคนให้ มีความพยายาม ในการพึ่งตนเอง รู้จักแก้ไข ปรับปรุง เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่นกัน^{๑๕๖}

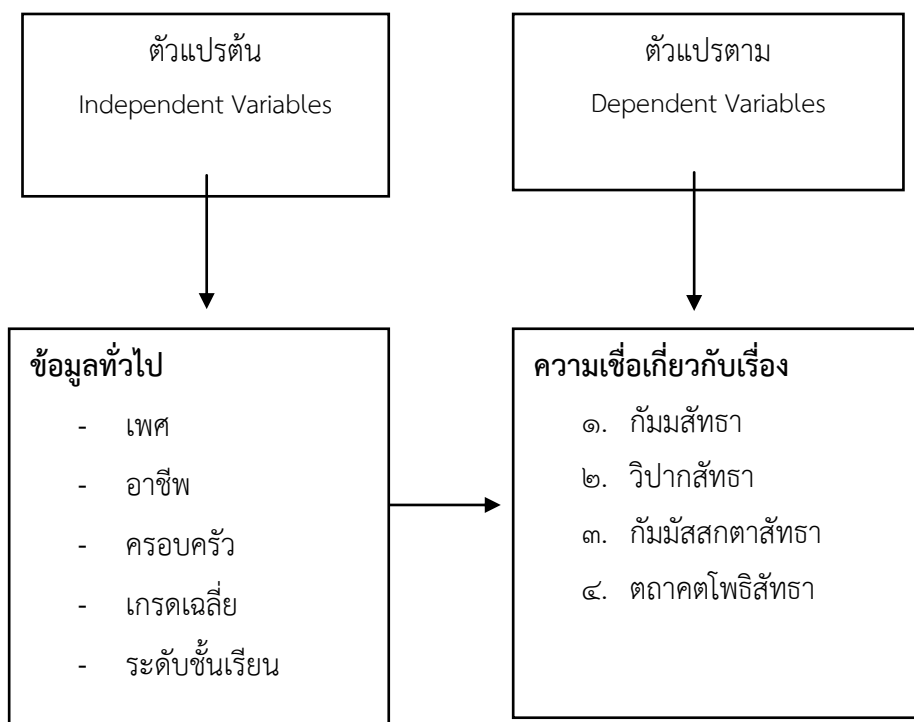
พระมหาสมคิด เหลาฉลาด ได้วิจัยเรื่อง ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า เรื่องกรรมและเรื่องสัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง นักเรียนส่วนใหญ่มีความเชื่ออยู่ในระดับสูง เรื่องผลกรรมและเรื่องนรกสวรรค์ นักเรียนส่วนใหญ่มีความเชื่ออยู่ในระดับปานกลาง ส่วนความเชื่อเรื่องบุญและบาป (รวมทุกด้าน) นักเรียนส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งประกอบไปด้วยการให้ทาน การปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม กตัญญูกตเวทีและการงดเว้นจากอบายมุข ซึ่งในที่นี้ได้แยกพฤติกรรมเชิงจริยธรรมไว้เป็น ๒ ส่วน โดยพบว่า โดยเฉลี่ย นักเรียนให้เหตุผลทางจริยธรรมและพฤติกรรมอยู่ในระดับสูง ส่วนใหญ่เหตุผลด้านการให้ทาน การกตัญญูกตเวที และการงดเว้นจากการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม เท่านั้น โดยเฉลี่ยนักเรียนมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติได้ในระดับปานกลาง และเมื่อทำการแบ่งกลุ่ม ๓ กลุ่ม พบว่า ด้านการให้ทาน การกตัญญูกตเวที และการงดเว้นจากอบายมุข นักเรียนส่วนใหญ่มีแนวโน้มว่าจะปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมและพฤติกรรมเชิงจริยธรรมมีแนวโน้มที่ปฏิบัติรวมกันทุกด้านนักเรียนส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น^{๑๕๗}

^{๑๕๖} ปัทมา เอื้อรักษ์โอฬาร, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของ พระธรรมสิงหบุราจารย์ วัดอัมพวัน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๔).

^{๑๕๗} พระมหาสมคิด เหลาฉลาด, “ ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒).

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของชาวไทยพุทธ: กรณีศึกษา โรงเรียนธรรมศาสตร์คลองหลวงวิทยาคม จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ได้ศึกษาและนำแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วยตัวแปรต้น และตัวแปรตามดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย